

VENÄLÄISET JA VENÄLÄINEN KULTTUURI SUOMESSA

Kulttuurihistoriallinen katsaus Suomen venäläisväestön vaiheista
autonomian ajoilta nykypäiviin

Veronica Shenshin

Helsingin yliopisto
Aleksanteri-instituutti

2008

Copyright Veronica Shenshin

VENÄLÄISET JA VENÄLÄINEN KULTTUURI SUOMESSA	1
ALKULAUSE.....	5
Johdanto	6
1. SUOMEN VENÄJÄNKIELINEN VÄESTÖ	8
1.1. Suomen venäläisväestön tilastolliset tiedot	8
1.2. Suomen venäjänkielisen väestönsosan alueellinen jakauma	11
2. VENÄJÄ, NEUVOSTOLIITTO, UUSI VENÄJÄ JA SUOMI.....	13
2.1. Kieli.....	16
2.2. Venäläiset – keitä he ovat?	20
2.3. Kansallisuus	23
2.3.1. Varjagit, slaavit, venäläiset	23
2.3.2. Venäläisyys vuorovaikutuksessa.....	25
2.3. Kansalaisuus.....	26
2.3.1 Uudistettu kansalaisuuslaki.....	30
3. SUOMI JA VENÄJÄN MUUTTOAALLOT	32
3.1. Historia.....	32
3.2. Muuttoaallot	36
3.3. Maastamuuttotutkimus.....	38
3.4. Diaspora	46
4. SUOMEN VENÄLÄISVÄESTÖN KULTTUURIELÄMÄ	48
4.1. Kirkot	49
4.1.1. Suomen ortodoksiset kirkot.....	49
4.1.2. Venäjän kirkko ulkomailla	55
4.2. Venäläinen koulu- ja sivistystoiminta Suomessa autonomian aikana	56

4.3. Venäläiset koulut Venäjän vallankumouksen ja Suomen itsenäistymisen jälkeen 1917	60
4.4. Karjalan kannaksen venäläiskoulut 1921–1939.....	61
4.5. Raivola	62
4.6. ...maasta pois	63
4.7. Petsamo	64
4.8. Helsinki	66
4.9. Suomalais-venäläinen koulu YYA-Suomesta EU-Suomeen	67
4.10. Helsingin Suomalais-venäläinen koulu tänään	70
4.11. Itä-Suomen koulu	72
4.12 Erasmus Mundus	73
Yhteenveto	73
5. TIETEEN TIET	76
5.1. Venäläiset professorit Helsingin yliopistossa	76
5.2. Venäjän kielen ja kirjallisuuden professoreja Helsingin yliopistossa	79
6. TAITEEN TIET	84
6.1. Musiikki	84
6.1.2 Baletti	86
6.2. Populaarimusiikki	86
6.3. Venäläiset kuvataiteilijat Suomessa	92
6.3.1 Suomen kulttuurielämän nykypäivää	103
6.4. Kirjallisuus	103
7. JÄRJESTÖTOIMINTA.....	108
7.1. Helsingin venäläiset kauppiaat.....	109
7.2. Venäläiset kauppiaat.....	110

7.3. Venäläisten partio toiminta Suomessa.....	111
Venäläiset yhdistykset Suomessa 1864–1933 / taulukko.....	113
7.4. Uudet maahanmuuttajat	115
Yhdistystoiminta / taulukko.....	118
Johtopäätökset.....	123
Liitteet 1-6.....	125
Dokumenttifilmit.....	125
<i>Emigrantit 1-4</i> (1970-luku),.....	125
<i>Tsarens sista gåva</i> (Chris Zitting, 1992),	125
<i>Miksi en puhu venäjää</i> (Schulgin),.....	125
<i>Jään yli</i> (Seppo Rustanius).	125
<i>Tystare än vattnet, lägre än gräset</i> (Viveca Ringmar 2003).....	125
Lähdeluettelo.....	125
Monisteet.....	129
Artikkelit	129
Pro gradut.....	130
Venäjänkieliset.....	131

ALKULAUSE

Tutkimuksessa *Venäläiset ja venäläinen kulttuuri Suomessa* tarkastellaan venäläisväestöä osana Suomen monikulttuurista perinnettä. Tutkimuksen lähtökohtana on että suomalaisen valtaväestön, sen kielen, protestanttisen tradition ja Suomen kansallisen sivistyshistorian, ns. yhtenäiskulttuurin, ohella Suomessa on edustettuna muitakin perinteitä ja väestönosia. Esimerkkejä tarjoavat niin alkuperäiskansa saamelaiset ja sen osana kolttaväestö kuin karjalaiset ja venäläisväestökin. Venäläisyyttä ilmentävät muun muassa ortodoksinen kirkkoperinne ruokakulttuureineen, raja-alueiden monikielisyys, kyyröläläisten saviruukkuperinne, venäläisten kauppiaiden Sinebryhoffin, Kiseleffin ja Nikolajeffin kauppiasperintö. Tässä en tarkastele suoranaista venäläistä vaikutusta suomalaiseen kulttuuriin tai poliittisia virtauksia ja suuntauksia, vaan nimenomaan Suomen venäläisväestön ja heidän jälkeläistensä panosta Suomen taiteeseen, tieteeseen ja kulttuurielämään.

Haluaisin kiittää Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutin johtajaa, professori Markku Kivistä ja ulkoministeriön erikoistutkijaa Ilmari Susiluotoa positiivisesta ja kannustavasta tuesta. Haluaisin myös kiittää kaikkia tutkimuksen kyselyyn vastanneita sekä niitä tahoja ja henkilöitä, jotka ovat työni eri vaiheissa osoittaneet konkreettista apua tekstin hiomisesta sisällön muokkaamiseen. Vastuu lopullisesta tekstistä on kokonaan kirjoittajalla. Ulkoministeriön suunnittelu- ja tutkimusyksikkö on taloudellisesti mahdollistanut hankkeen toteuttamisen.

Helsinki 30.5.2008 Veronica Shenshin

Johdanto

Suomen venäläisväestön historia eroaa harvinaislaatuisella tavalla Euroopan ja Baltian maiden venäläisväestön historiasta. Suomen autonomian aikana 1808–1917 Suomi oli etuoikeutetussa asemassa Venäjään nähden. Myöhemmin YYA-Suomi erottui puolestaan sekä läntisestä Euroopasta että Itä-Euroopan maista. Suomen ja Venäjän välille kehkeytyi autonomian ajoista lähtien aivan omanlaisensa kanssakäymisen traditio. Niin kuin nytkin, se oli vahvasti sidoksissa kaupalliseen toimintaan.

Tämä raportti on kulttuurihistoriallinen katsaus Suomen venäläisväestön historiaan ja nykytilanteeseen. Siinä tarkastellaan eri aikoina Suomeen tulleiden venäläisten yhteiskunnallista ja sosiaalista sopeutumista. Tutkimuksessa tuodaan myös esille venäläisväestön panos Suomen kulttuurielämän kehitykseen, tieteeseen ja taiteeseen.

Raportti käsittelee Suomen venäläisväestön ja venäjänkielisten integroitumista ja assimiloitumista suomalaiseen yhteiskuntaan kulttuuri-identiteetin ja historiallisen identiteetin näkökulmista. Tarkastelun kohteena on Suomen venäjänkielinen sivistystoiminta, koulutus ja yliopistomaailma väestönsosan integraatioprosessin näkökulmasta.

Suomen venäläisväestön keskinäisiä suhteita kartoitettiin kyselyllä. Kohderyhmänä olivat eri muuttoaaltoissa Suomeen tulleet venäläiset. Kyselyssä pyrittiin selvittämään mm. miten eri historiallisten tapahtumien yhteydessä Suomeen tulleiden identiteetit ja maailmankuvat, kulttuuritaustat, uskontoa koskevat näkemykset ovat muotoutuneet. Kyselyn vastauksia on käytetty taustatietona eri muuttoaaltojen integraatiota tarkasteltaessa.

Suomen *Venäjää* ja suomalaisten *venäläisyyttä* koskevia käsitteitä voidaan analysoida kielitieteellisistä, kulttuurihistoriallisista sekä Suomen kansallisen identiteettiprojektin lähtökohdista. Kansallisen identiteettipolitiikan historian ja geopolitiikan valossa suomalaisten suhtautuminen venäläisiin asettuu asiaan kuuluvaan kontekstiin, vaikkakin tässä tutkimuksessa tuodaan esille vaihtoehto perinteiselle valtiosidonnaiselle, kaksinaavaiselle *Vihollinen–Ystävä*-ajattelutavalle. Vilho Harlen ja Sami Moision tutkimuksessa *Missä on Suomi?*¹ tutkijat painottavat uusien identiteettien roolia globalistuvassa maailmassa ja luovat vaihtoehtoja kansallisille mentaalille ja kulttuuri- ja etnopolitiittisille ajattelutavoille.

¹ Harle, Vilho ja Moision, Sami, *Missä on Suomi?* Jyväskylä, 2000, s. 134.

Suomi on Euroopan Unioniin liittymisen myötä kansainvälistynyt ja vahvistanut asemaansa itsenäisenä, taloudellisesti menestyvänä valtiona. Suomen kuvaa on kansainvälisesti kirkastanut menestyksekkäs politiikka ja rauhanomaiset suhteet rajanaapuri Venäjän kanssa. Tutkimuksessa tuodaan esille, miten Suomen venäjänkielinen väestö on omalta osaltaan osallistunut historian eri vaiheissa Suomen ja Venäjän suhteiden normalisoimiseen, kauppasuhteiden kehittämiseen ja Suomen Venäjä-tuntemuksen lisäämiseen.

Suomen ja Venäjän vuonna 1992 solmiman sopimuksen maiden suhteiden perustasta 10. artiklan mukaan ”Sopimuspuolet tukevat suomalaisten ja suomensukuisten kansojen ja kansallisuuksien omaperäisyyden säilyttämistä Venäjällä ja vastaavasti Venäjältä peräisin olevien omaperäisyyttä Suomessa. Ne suojelevat toistensa kieliä, kulttuuria ja historian muistomerkkejä.”²

Tutkimuksessa hyödynnetään aiheesta tähän mennessä julkaistua runsaslukuista kirjallisuutta. Suomen vanhaa venäläisväestöä käsittelevistä tutkimuksista professoreiden Natalia Baschmakoffin ja Marja Leinosen kirja *Russian Life in Finland 1917–1939*³ on ollut arvokas tietolähde. Tässä kulttuurihistoriallisessa katsauksessa tuodaan esille myös Suomen vanhan venäläisväestön jälkeläisten tärkeä panos tieteeseen, taiteeseen ja Suomen kulttuurielämään.

² Asetus Venäjän federaation kanssa suhteiden perusteista tehdyn sopimuksen voimaansaattamisesta, No 63, Suomen säädöskokoelman n:o 648/92, artikla 10.

³ Baschmakoff, Natalia & Leinonen, Marja, *Russian Life in Finland 1917–1939: A Local and Oral History*, Helsinki 2001.

1. SUOMEN VENÄJÄNKIELINEN VÄESTÖ

1.1. Suomen venäläisväestön tilastolliset tiedot

Voidaksemme saada oikean kvantitatiivisen käsityksen tutkimamme ilmiön merkityksestä Suomen kulttuurin kokonaiskentässä on tiedettävä, kuinka suuri venäläisväestö/venäjänkielinen väestö maassamme historian kuluessa on ollut. Tarkkoja lukuja on lähes mahdotonta saada joten viitataan eri lähteistä saatuihin tilastoihin. Seuraava tilasto kuvaa asiaa:

1890	5 795 ⁴
1900	5 939 ⁵ –6 000 (venäläisiä, joilla Suomen kansalaisuus) ⁶
1910	7 339 ⁷
1917–1922	15 000–16 000 (venäläisiä pakolaisia) ⁸
1922	15 161 (venäjänkielinen väestönosa ortodoksisessa kirkossa) ⁹

Luvuista näemme, että venäläisväestö on kautta Suomen historian ollut suhteellisen pieni ja siihen liittyvät poikkeukselliset kasvuluvut selittyvät mm. venäläisen sotaväen määrän kasvulla 125 000 miehellä¹⁰ Venäjän vallan lopulla sekä Lokakuun vallankumouksen jälkeisillä pakolaisaalloilla Suomeen. Monet Venäjältä tulleet emigrantit kuitenkin jatkoivat matkaansa Suomesta sellaisiin houkuttelevampiin kohteisiin kuten Ranskaan, Saksaan ja Tšekkoslovakiaan, jossa presidentti Masaryk tuli tunnetuksi suopeasta suhtautumisestaan venäläispakolaisiin. Sotien välisenä aikana venäläisväestön määrä vakiintui.

Uusi tilanne syntyi, kun Venäjältä alkoi nk. paluumuutto Suomeen presidentti Koiviston ja hallituksen tekemien päätösten pohjalta. Venäläisperäisen väestön määrä Suomessa alkoi 1990-luvulla kasvaa.

⁴ Loima, Jyrki, *Muukalaisina Suomessa. Kaakkoisen Kannaksen kreikkalaiskatoliset venäläisseurakunnat kansallisena ongelmana 1889–1939*. Helsinki 2001, s. 63.

⁵ Loima, Jyrki, s. 63.

Turpeinen, Oiva, ”Venäjänkielisten määrä Suomessa vuonna 1900.” *Suomen tilastollinen vuosikirja 1904, kuntatiedot*. Venäläiset Suomessa 1809–1917. Helsinki 1984, s. 21.

⁶ Baschmakoff, Natalia & Leinonen, Marja, s. 22.

⁷ Loima, Jyrki, s. 63.

⁸ Nevalainen, Pekka, *Viskoi kuin Luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939*. Hämeenlinna 1999, s. 35.

⁹ Loima, Jyrki, s. 215.

¹⁰ Närhi, Matti, ”Venäläiset joukot Suomessa autonomian aikana.” *Venäläiset Suomessa 1809–1917*. Historiallinen arkisto No. 83. Helsinki 1984, s. 161–180.

Suomessa asui vuoden 2007 lopun tilastojen mukaan 45 224 venäjänkielistä ja vuoden 2006 lopun tilastojen mukaan 42 182, joista 11 093 asui Helsingissä ja 17210 Uudenmaan alueella. Luvut ovat kasvaneet nopeaa vauhtia viimeisten kymmenen vuoden aikana.

Tilastokeskuksen tietojen mukaan Suomen venäläisväestön lukumäärä vaihtelee riippuen siitä, tarkastellaanko heidän lukumääräänsä kansalaisuuden, äidinkielen tai syntymävaltion mukaan. Laajalta Venäjän alueelta Suomeen on muuttanut eri kansallisuuksien ja kielten edustajia, mistä johtuen saman vuoden lukumäärät vaihtelevat. Inkeriläisten ja suomensukuisten kansojen edustajat muodostavat lähes puolet venäjänkielisestä ryhmästä.

kansalaisuuden mukaan	1995 – 9 720	-	2005 – 24 621
kielen mukaan	1995 – 15 872	-	2005 – 39 653
syntymävaltion (ent. Neuvostoliitto)	1995 – 24 142	-	2005 – 40 196
kansalaisuuden mukaan	2006 – 25 326		
kielen mukaan	2006 – 42 182		
syntymävaltio Venäjä	2006 – 5 296		
syntymävaltio ent. Neuvostoliitto	2006 – 41 922		
Yht.	47 218		

Vuonna 2006 Neuvostoliitossa ja Venäjällä syntyneiden yhteismäärä oli edellä mainittu 47 218. Venäjänkielisten ja kansallisuudeltaan venäläisten osalta taulukosta käy myös ilmi tärkeitä yksityiskohtia. Venäjän ja Suomen kansalaisuuden omaavista seuraavaksi suurin ryhmä venäjänkielisiä ovat Viron 2 158, Ukrainan 887 ja Kazakstanin 261 venäjänkieliset. Ks lähemmin alla oleva taulukko:

Äidinkielenään venäjää puhuvat syntymävaltion mukaan 31.12.2006

Syntymävaltio:

Yhteensä	42182
Entinen Neuvostoliitto	29914
Venäjä	4302
Suomi	3774
Viro	2868
Ukraina	299
Latvia	252

Valko-Venäjä	101
Kazakstan	99
Saksa	71
Liettua	55
Uzbekistan	35
Moldova	30
Azerbaidžan	15
Puola	12
Yhdysvallat	11
Unkari	10
Kiina	9
Kirgisia	8
Turkmenistan	8
Israel	6
Tadžikistan	6
Entinen Tšekkoslovakia	5
Muut yhteensä	56
Syntymävaltio tuntematon	236

Uusien arvioiden mukaan venäläisväestön muutto Virosta ja Ukrainasta Suomeen tulee lisääntymään.

Kuntatasolla maahanmuuttajia tarkastellaan ensisijaisesti kielen perusteella, koska vertailukelpoisia tilastoja on eri kuntien välillä vain kielen pohjalta.¹¹

¹¹ Alanen, Aku, ”Venäjänkieliset asukkaat lisääntyvä vähemmistö. *Kuntapuntari* 4/2007, s. 17.

1.2. Suomen venäjänkielisen väestönsosan alueellinen jakauma

Venäläisväestön alueellinen jakauma osoittaa selkeästi, että suurkaupunkien ohella venäjänkielisten lukumäärä Suomen ja Venäjän rajaseudulla on prosentuaalisesti nousussa. Hamina, Virolahti, Miehikkälä, Imatra, Lappeenranta, Kesälahti ja Tohmajärvi ovat rajan pinnassa ja houkuttelevat alueilleen sekä venäläisiä opiskelijoita – varsinkin Lappeenranta – että työntekijöitä, kauppiaita ja liikemiehiä. Kesälahti on suosittu lomakohde mökkikylineen, ja Tohmajärvellä venäläisten emäntien suosio on korkealla. Mainituilla rajapaikkakunnilla venäjää äidinkielenä puhuvien osuus oli 1,8–2,7 prosenttia. Tohmajärvellä 2,7 prosenttia ylittää prosenttiluvuissa jopa Salon. (Liite 2) Toisaalta avioliittoluvut eivät ole tilastojen mukaan kovin korkeat. Suomalaisia, jotka ovat solmineet avioliiton Venäjän kansalaisen kanssa, oli vuonna 2005 miehiä 462 ja naisia 46.

Venäjää äidinkielenä puhuvien suuri osuus 0,9–1,7 prosenttia kunnan väkiluvusta vuoden 2006 lopussa oli seuraavilla paikkakunnilla: Jyväskylä, Tampere, Lahti, Turku, Joensuu, Kärkölä, Juuka, Outokumpu, Ilomantsi, Joensuu, Kuhmo, Suomussalmi, Luumäki, Lemi, Kitee ja Rääkkylä. (Liite 2)

Maaseudun autioituminen ja työpaikkojen vähentyminen on johtanut siihen, että muutto suurkaupunkeihin on myös maahanmuuttajien osalta lisääntynyt. Helsingin kohdalla kehitys viimeisten kymmenen vuoden aikana on ollut räjähdysmäisessä kasvussa. Vuonna 1990 Helsingissä asui alle 2 000 venäjänkielistä ja vuonna 2006 heidän määränsä oli pitkälti yli 10 000. (Liite 3) Lähes kaksi kolmasosaa eli 62 prosenttia kaikista venäjänkielisistä asui kymmenessä suuressa kaupungissa ja 75 prosenttia asui 20 suurimmassa kaupungissa vuonna 2006. Koko Suomen väkiluvusta kymmenen suurinta kaupunkia kattoi 35 prosenttia ja 20 suurinta 45 prosenttia, eli venäläisten keskittyminen on selvää. Pääkaupunkiseudulla venäjänkielisistä asui hieman alle 40 prosenttia, kun koko väestöstä asui pääkaupunkiseudulla vajaat 19 prosenttia.¹²

Venäjää äidinkielenä puhuvien osuus Helsingissä on kaksi prosenttia kaupungin koko asukasmäärästä. Salossa luku on 2,5 prosenttia, Lappeenrannassa ja Kouvolassa yli kaksi prosenttia, Vantaalla yli 1,5 prosenttia ja Espoossa yli yksi prosentti. (Liite 4) Prosenttiluvut eivät sinänsä ole suuret, mutta kehityssuunta on selvä. Salon korkea prosenttiluku selittyy siitä, että inkeriläiset paluumuuttajat näyttävät suosivan aluetta hyvien työmahdollisuuksien takia (esim. Nokian tehdas). Salon kaupungin ja Venäjän Helsingin konsulaatin yhteistyöllä on saattanut olla osuutensa korkeaan prosenttilukuun, joka kuitenkin kuntaliitoksen jälkeen tulee

¹² Alanen, Aku, ”Venäjänkieliset asukkaat lisääntyvä vähemmistö.” *Kuntapuntari* 4/2007, s. 17.

laskemaan. Venäjänkielisiä asiakkaita Salon sosiaalipalveluissa oli n. 150 henkilöä vuonna 2006.¹³

Venäjänkielisten sijoittuminen vaihtelee kaupungeittain. Kotkassa ja Lappeenrannassa venäläisasutus on jakaantunut ympäri kaupunkia. Näissä kaupungeissa venäläisillä on jonkin verran omistusasuntoja. Myöskään Salossa ei ole venäläisasutuksen keskittymiä. Lahdessa ja Turussa venäjänkieliset asuvat suurimmaksi osaksi vuokra-asunnoissa. Turussa asutus on keskittynyt lähinnä Lausteelle ja Varissuolle, ja Lahdessa puolestaan Liipolan alueelle. Joensuun tilanne on samantyyppinen, siellä venäläisasutus on keskittynyt Rantakylään. Helsingissä venäjänkielisiä asuu useilla alueilla, mutta pääosin kuitenkin Itä-Helsingissä. Vantaalla venäjänkieliset keskittyvät pääradan läheisyyteen uusille alueille ja Itä-Vantaalle. Venäläisiä turisteja Vantaalle houkuttelevat Vantaan lentokentän läheisyyteen perustettu suuri kauppakeskus. Espoossa ei venäläisväestön suhteen ole havaittavissa mitään keskittymisaluetta.¹⁴

Pysyvästi asuvan venäläisväestön lisäksi Suomessa oleskelee väliaikaisesti työsuhteissa, opiskelijoina ja turisteina huomattava määrä venäjänkielisiä. Heidän oleskelunsa on suurimmaksi osaksi keskittynyt Helsingin ja Uudenmaan alueelle, mutta Lapin rinteet ovat myös vuosi vuodelta suosittumia turistikohteita. Myös Rovaniemellä ja Seinäjoella venäläisten määrä on kasvanut.¹⁵

Lehdistössä venäläisten maakaupat Etelä-Karjalassa ovat herättäneet huomiota. Paikallinen väestö on esittänyt erilaisia mielipiteitä venäläisten lisääntyvästä maan- ja rantojen omistuksesta. Aiheesta on viime aikoina kirjoitettu paljon. ”Venäläisten lisääntyvä maan- ja rantojen omistus olisi ymmärrettävämpää, – – siinä tapauksessa, että vastaavanlainen toiminta olisi mahdollista rajan toisellakin puolella. Tietääkseni maan vuokraaminen Laatokan tai Vuoksen rannoilta, esimerkiksi oman suvun luovutetuilta mailta, ei ole mahdollista.”¹⁶ Toisaalta suomalaiset myyvät omasta halustaan maita ja mökkejä korkeimmalla hinnalla niitä kysyville. Suomen Konsultti ja Työnvälityspalvelu Oy hoitaa Venäjältä käsin Suomesta ostettavien kiinteistöjen myyntiä venäläisille.¹⁷

¹³ Haastattelu Salon kaupungin venäjänkielisten asioista vastaavan henkilön kanssa sekä sosiaalityöntekijän kanssa. V.S. 12.2007.

¹⁴ Alanen, Aku, Kuntapuntari 4/2007, s. 20.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Vesalainen, Suvi, Eivätkö venäläisten maakaupat kiinnosta Suomen päättäjiä? Vastaus HS 4.8. olevaan Rainer Lehtosen kirjoitukseen. Ks. myös Ilta-Sanomat 23.–24.2.2008. Näin venäläiset ostavat Suomen, s. 52–55.

¹⁷ Rinne, FilipUtšastok v Finljandii? Filipp.rinne@mail.ru Spektr 1(100), s. 26.

Vertailun vuoksi tarkastelen tutkimuksessa myös Raivolassa ja Karjalan kannaksella maanomistuksesta herännyttä keskustelua ja toimintaa 20- ja 30-luvuilla, mikä tilanteen kiristyessä johti venäläisten maatilojen takaisinostoon eli pakkomyyntiin suomalaisalueilla, s. 63.

2. VENÄJÄ, NEUVOSTOLIITTO, UUSI VENÄJÄ JA SUOMI

Maahanmuuttoa tarkasteltaessa on tärkeää mieltää Venäjä historiallisista lähtökohdista. Kuvaannollisesti voisi sanoa, että Venäjä koostuu monesta Euroopasta ja Aasiasta ja maan historialliset lonkerot ulottuvat ja koskettavat monia reunamaita ja -alueita. Suomen ja Venäjän naapuruussuhde on ainutlaatuinen. Venäläisessä historiankirjoituksessa painotetaan myös Suomen ainutlaatuista asemaa Venäjän imperiumissa, asemaa jollaista ”ei ollut edes kaikkein liberaaleimmissa maissa”.

Alla oleva Venäjän historian eri vaiheita kuvaava kaavio helpottaa Venäjän eri periodien hahmottamista. Se toimiikin tavallaan käsiteltävän materiaalin perustana. Sen avulla on helpompi mieltää esimerkiksi lähtömaan Venäjän, Neuvostoliiton tai uuden Venäjän sen hetkinen yhteiskuntajärjestelmä, suhde uskontoon ja poliittinen ideologia, toisin sanoen se maailma, jossa Suomeen tulleet venäläiset ovat kasvaneet.

Kaavion tarkoitus on havainnollistaa eri yhteiskuntamuotojen kehityskulku Venäjän ja Suomen alkuajoista tähän päivään saakka. Siitä käyvät ilmi jyrkät siirtymät järjestelmästä toiseen, erilaiset arvomaailmat, kulttuurit ja muutoksia heijastavat kielen käytänteet. Venäjän tie keisarikunnasta totalitarismiin ja nykyiseen demokratiaan on vaikuttanut myös Suomen historiaan ja kulttuuriin eri aikoina eri tavoin.

VENÄJÄ

SUOMI

Määrite	Historia	Kieli, kansallisuus, kansalaisuus	Määrite	Historia	
<i>Kievskaja</i> 'Kiovan' <i>Drevnaja</i> 'vanha, muinainen' <i>Svjataja</i> 'pyhä'	RUS' РУСЬ Rurikien dynastia (862–1598) - Treti Rim (kolmas Rooma eli Moskova) Smutnoje vremja (Period of troubled transition) (1598–1613)	<i>Russki</i> (s.) 'etninen venäläinen'; (a.) 'venäläinen' <i>Russki jazyk</i> 'venäjän kieli' <i>Starorusski jazyk</i> 'muinainenvenäjä'	<i>Russkojazyčnyj</i> (s. a. venäjänkielinen, äidinkielenä venäjä) <i>Russkogovorjaščij</i> (s. venäjä vieraana kielenä) <i>Russkost'</i> (s. venäläisyys)	Muinainen-Suomi, heimot Kalevala tarut Ruotsin kirkon valta ”roomalainen” oikeus	Ruotsi-Suomi
<i>Staraja</i> 'vanha' <i>Matuška</i> (s.) 'äiti'	ROSSIJA Venäjä РОССИЯ Romanovien dynastia (1613–1917) – Pravoslavije (kristillinen, ortodoksinen uskonto) – Samoderžavije (periytyvä monarkia) – Sobornost (yhteisöllisyys)	<i>Rossijski</i> (a.) 'Venäjän; Venäjän maan' <i>Rossijanin</i> (m.) 'Venäläinen' merkityksessä 'kansalainen, Venäjänmaalainen' <i>Rossijane</i> (pl.) 'Venäläiset'; tark. 'ven. kansalaiset, Venäjänmaalaiset' <i>ross</i> (sanan päätteenä) esim. <i>Maloross</i> 'ent. vähävenäläiset; ukrainalaiset', <i>Beloruss</i> 'valkovenäläinen' <i>Velikoross</i> 'isovenäläiset'	<i>Poddannyj Rossii</i> = Venäjän alamainen <i>Poddannyj Velikogo Knjažestva Finljandskogo</i> (Suomen suuriruhtinaskunnan alamainen) <i>Graždanin Rossii</i> (Venäjän kansalainen)	Vapaa talonpoikaoluokka, torpparit Suomi maakuntana Ruotsissa Säätyjen edustus Autonomia Venäjän yhteydessä I Kansallisromantiikka Runeberg, Lönnrot, Snellman, Cygnaeus Topelius ja suomalaisuuden aate II Kansallisromantiikka	– Stolbovan rauha 1617 – Uudenkaupungin rauha 1721 – Turun rauha 1743 – Suomen autonominen suuriruhtinaskunta – Haminan rauha 1809 ja Vanhan Suomen alue liitetty 1812 – 1860 Suomen markka – 1863 suomen kieli virallistettiin
<i>Moguši</i> 'suuri ja mahtava'	SOJUZ SOVETSKIH SOTSIALISTITŠESKIH RESPUBLIK СССР (1917–1991) Sosialististen Neuvostotasavaltojen liitto, Neuvostoliitto – sosialismi – teollistuminen – internationalismi	<i>Sovetski tšelovek</i> 'neuvostoihminen' <i>Homo Sovieticus</i> (Kaikkia IVY-maita käsittänyt poliittinen ja transnationaalinen identiteetti, kirjailija A. Zinovjevin lanseeraama käsite.) <i>Sovetskost'</i> 'neuvostomentaliteetti'	<i>Graždanin Sovetskogo Sojuza</i> 'neuvostokansalainen' <i>Sovok</i> (puhek.) 'neukku' (nykyvenäläisten kielenkäytössä)	Itsenäinen Suomi Isänmaalliset liikkeet Kansallisen identiteetin luominen YYA-Suomi	Suomen itsenäisyys 1917 Tarton rauha 1920 Talvisota 1939–1940 Moskovan rauha 1940 Jatkosota 1941–1944 Valvontakomissio 1944– 1947 Leinon vangit 1945–1955 Pariisin rauha 1947 Porkkala 1944–1956 YYA-sopimus 1948–1991 ETYK 1975
<i>Novaja</i> 'uusi Venäjä 1991 alkaen; Neuvostoliiton hajoamisen 1989 jälkeinen Venäjä'	ROSSIJSKAJA FEDERATSIIJA R. F. (1991–) ROSSIJA, РОССИЯ Venäjän Federaatio – reformit – demokratia – tehokkuus	<i>Rossiijanin</i> (m), <i>rossijane</i> (pl) (ks. ylempänä) <i>Novojaz</i> (nykyvenäjä, jossa paljon englantilaisia lainsanoja) <i>Novyje russkije</i> 'uudet venäläiset, uusrikkaat' (lehdistön ja median käytössä)	<i>Rossijski graždanin</i> 'Venäjän kansalainen' <i>Graždanin Rossijskoj Federatsii</i> 'Venäjän Federaation kansalainen'	EU-Suomi	Suomi EU:ssa 1994 Suomessa euro tuli markan tilalle 2002

Yllä oleva kaavio on hyvin pelkistetty esitys Venäjän historiallisista periodeista, erilaisten yhteiskuntajärjestelmien vaikutuksista kieleen sekä kansallisuuden ja kansalaisuuden merkitykseen. Venäjän historiaa kuvaavaan pystysarakkeeseen on merkitty myös eri yhteiskuntamuotojen poliittiset ja ideologiset pääsuuntaukset suurlähettiläs Antti Karppisen¹⁸ mallin mukaan. Suomen sarakkeeseen on merkitty historialliset merkkitapahtumat, sodat ja rauhat, joilla on ollut suuri merkitys suhteessa Venäjään, Neuvostoliittoon ja uuteen Venäjään.

Kun tulkitaan edellä esitettyä kaaviota, voidaan lähteä siitä, että siinä on esitetty tavallaan kahden sivilisaation rajapinta. Kaavion vasemmalla puolella ovat venäläis-ortodoksista järjestelmää, neuvostoideologiaa, glasnostia ja perestroikaa kuvaavat käsitteet, oikealla laidalla taas ruotsalais(-suomalais)-luterilaista järjestelmää kuvaavat käsitteet.

Historian kuluessa ne ikään kuin ”liukuvat” päällekkäin. Venäjän valloittaessa Suomen ylimmällä tasolla Venäjän tsaarista tulee Suomen suuriruhtinas, mutta myös sekä ortodoksisen että luterilaisen kirkon johtaja.

Tärkeätä tässä kaikessa oli se, että venäläiset käyttivät suomalaisista termiä *finljandets*, jonka synonyymiksi sanakirja ilmoitti *poddannyj Rossiiskoi imperii*, Venäjän imperiumin alamainen.

Finljandets tarkoittaa puolestaan *poddannyi velikogo knjažestva Finljandskogo*, ’Suomen suuriruhtinaskunnan alamainen’. Siis suomalainen/ruotsalainen oli ”kaksinkertaisesti alamainen” Venäjän imperiumille ja suuriruhtinaskunnalle. Kun *finljandets*-sana katoaa vuoden 1917 jälkeisistä neuvostoaikaisista sanakirjoista ja sen korvaa ilmaus *finn*, katoaa myös termin *finljandets* erikoismerkitys. *Finljandets* ei ole etninen kategoria, vaan tarkoittaa Suomen suuriruhtinaskunnassa asuvaa henkilöä, yhtä hyvin suomalaista kuin ruotsalaista. *Finn* puolestaan on etninen kategoria.

Samanlainen tärkeä ero on käsitteiden *Rus* ja *Rossija* välillä. *Rus* tarkoittaa etnistä Venäjää, *Rossija* taas 140 kansallisuudesta koostuvaa Venäjänmaata. Kun Neuvostoliitto luhistui, otettiin käyttöön *neuvostoihmisen* sijaan käsite *rossijanin*, joka tarkoittaa Venäjänmaan kansalaista.

Mutta palataan historiaan. Paradoksi tsaarinaikaisessa tilanteessa oli se, että näistä nimityksistä huolimatta suomalainen eli suuriruhtinaskunnassa Ruotsin valtakunnan lakien alaisena ja – Venäjään nähden – vapaana kansalaisena. Venäläisiin Suomessa taas kohdistuivat kaikki ne lait, jotka Ruotsin vallan aikana oli säädetty – ulkomaalaisille.

¹⁸ Karppinen, Antti, *Sirppi vasara ja tähti*, Helsinki 2006.
Karppinen, Antti, *Minne troikka rientää*, Helsinki 2003.

Tästä seurasi se erikoinen tilanne, että esim. suomalaiset kauppiaat saattoivat toimia vapaasti Pietarissa, mutta venäläisillä kauppiaille oli Suomessa vaikeuksia saada toimilupia.

Suomen itsenäistyessä maassa asuvien venäläisten ja/tai idästä tulleiden pakolaisten asema vaikeutui huomattavasti. Sisällissodan jälkeisessä tilanteessa venäläisyys ja kommunismi alkoivat sekoittua keskenään. Tuolloin elettiin pejoratiivisen *ryssä-*nimittelyn kulta-aikaa.¹⁹ Kauppa ja luonnolliset suhteet itään katkesivat. Tällöin suomalaiset kommunistit olivat suurin emigranttiryhmä uudella Neuvosto-Venäjällä. Suomalaiset järjestivät Aunuksen retken ja suomalaiset kommunistit nk. läskikapinan Pohjois-Suomessa.

Näissä 1920- ja 1930-luvun oloissa kummankin maan, Neuvostoliiton ja Suomen, käsite- ja terminologiamaailma erosivat jyrkästi toisistaan. Neuvostoliitossa käyttöön tullut marxismi-leninismi oli – periaatteessa, vaikka ei käytännössä – kansainvälinen ideologia, Suomessa taas alaa valtasi länsimaisen parlamentarismin ja kapitalismin suojissa nationalismi.

Sotien jälkeen tiettyjä ”vanhan maailman”, eli tsaarinaikaisen maailman, käsitteitä ilmaantui uudessa muodossa esiin. Suomen sisäistä järjestystä ei muutettu, mutta YYA-terminologia korvasi sen, mikä aikaisemmin oli ollut formaali *poddannyj Rossiiskoi imperii*. Luotiin riippuvuussuhde, joka takasi Suomelle mahdollisimman suuren liikkumavaran.²⁰

Suomessa asuvia venäläisiä nämä uudet järjestelyt pelottivat syistä, jotka selviävät myöhemmin tässä tutkimuksessa. Inkeriläisten palauttaminen Neuvostoliittoon ja nk. Leinon vankien tapaus herättivät henkiin vanhat pelot sotien väliseltä ajalta. YYA-Suomen aikana vanha venäläisväestö jakaantui selkeästi eri ryhmiin.

2.1. Kieli

Venäjän kieli kuuluu slaavilaiseen kieliryhmään, joka vuorostaan kuuluu indoeurooppalaisiin kieliin. Venäjä on siten esim. ruotsin sukukieli, muttei suomen. Venäjän lähimmät sukukielet ovat valkovenäjä ja ukraina, joita venäläinen ymmärtää suurin piirtein kuten suomalainen ymmärtää viroa. Venäjän kieli on varsin yhtenäinen verrattuna moneen muuhun kieleen. Murteita toki on, mutta murre-erot eivät ole niin suuret, että ne haittaisivat ymmärtämistä. Siten Kuolan niemimaan pomori ymmärtää ilman vaikeuksia Primorjen alueella asuvaa maanmiestään, vaikka tämä asuu tuhansien kilometrien päässä Tyynen valtameren rannalla. Moskovassa ja Pietarissa

¹⁹ Karemaa, Outi, *Vihollisia, Vainoojia, Syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923*. Bibliotheca Historica 30. Helsinki 1998, s. 108.

²⁰ Suomen ja Neuvostoliiton väliset suhteet 1948–1983. Asiakirjoja ja aineistoa. Helsinki 1983.

on myös omat käsityksensä metropolien puhetyyleistä. Pietarilaisten mielestä pietarilaiset puhuvat venäjää sivistyneesti, aivan kuin britit englantia, kun taas moskovalaiset puhuvat venäjää kuten amerikkalaiset omaa kieltään.

Venäjän kieli on tietysti aikojen saatossa muuttunut ja muuttuu yhä. Varsinkin lainasanojen runsas omaksuminen heijastaa aina, mistä päin vaikutteet kulloinkin ovat tulleet. Venäjä on eri aikoina saanut lainasanoja esim. turkkilaisilta heimoilta, myöhemmin hollannista, ranskasta, saksasta ja tällä hetkellä englannista. Lainasanojen tarpeellisuus herättää tietenkin aina kysymyksiä, esim. sanat *shans* (tilaisuus, mahdollisuus) ja *sammit* (huippukokous). Sanat *newsmaker* (ньюзмейкер), *headline*, (хедлайн), *babysitter* (бэбиситтер) ja palkkamurhaaja, *killer* (киллер) tulivat esille *Literaturnaja Gazetassa*. Kielitieteilijöiden mukaan on olemassa adekvaatteja käännöksiä ja epäadekvaatteja käännöksiä.²¹

Venäjän duuma oli säätänyt lain (ehkäpä Ranskan mallin mukaan, jossa kielletään käyttämästä tarpeettomia epäadekvaatteja ulkomaisia lainasanoja). Parlamentin ylähuone torjui kuitenkin lain 12.2.2003. Lakia kritisoineet kielimiehet tosin huomauttivat ivallisesti, että itse lakitekstissä on tarpeettomia lainasanoja. Viimeisimmässä lakiehdotuksessa (Rossijskaja Federatsija 2004) venäjän kieli määritellään valtiolliseksi kieleksi koko federaation alueella. Lakiehdotuksessa määritellään myös valtion kielipolitiikka, jonka tavoitteina ovat venäjän kielen kaikinpuolisen kehityksen turvaaminen. Venäjän presidentti vahvisti lain kesäkuussa 2005.²²

Venäjän kieli on maan historian eri periodien aikana kokenut suuria muutoksia ja kielessä heijastuvat ympäröivän yhteiskunnan muutokset. Ehkä radikaalein muutos tapahtui vallankumouksen jälkeen 1917. Neuvostojärjestelmä otti käyttöön oman sanastonsa ja retoriikkansa. Tyypillistä neuvostokaudelle oli myös lukuisten lyhenteiden käyttö ja vähitellen niitä oli niin monta, että tarvittiin jo laajoja lyhenteiden sanakirjoja, jos haluttiin olla varmoja siitä, mitä mikin lyhenne tarkoittaa. Neuvostoaikana kieleen juurtuivat virastojen ja laitosten lyhenteet, lehdistön jäykät ideologiset iskulauseet ja monimutkaiset epäselvät lauserakenteet, vaikka puhekielessä kanssakäyminen muuttui kansanomaisemmaksi sekoittuen vallankumouksen alkuaikojen rikollisten slangiin ja alatyylisiin. Vanhan sivistyneistön kieli katosi ja tilalle tuli neuvostokieli uusine sanoineen ja poliittisine iskulauseineen.

Perestroikan jälkeen yhteiskuntajärjestelmän taas vaihtuessa alkoi paluu Venäjän historian vanhoihin sanoihin ja käsitteisiin. Yhtenä hyvänä esimerkkinä tästä on *duuma* ja toisaalta alkuvaiheen *glasnost* eli 'sananvapaus ja avoimuus', myös

²¹ Ryazanova-Clarke, Lara "Linguistic culture in Putin's Russia". *Landslide of the Norm. Language Culture in Post-Soviet Russia*. Edt. By Ingunn Lunde and Tina Roesse. Slavica Bergensia 6. Bergen 2006, s. 42.

²² Pyykkö, Riitta, "Venäjä – kieli ja valtio". *Monikielinen Eurooppa Kielipolitiikka ja käytäntö*. Toim. Johansson, Marjut ja Pyykkö, Riitta. Helsinki 2005, s.222.

merkityksessä 'kaiken salliva estottomuus'. Mielenkiintoinen sana on sekä vanhaan Venäjään liittyvä että latinasta alkuperäisin oleva hallitsija *gubernator* (engl. governor 'kuvernööri'). Aikaisemmin *oblast'* (alue) oli *gubernija* (lääni). Toisaalta Venäjällä yhä teititellään eikä sinutella eurooppalaisittain. Nykyisessä puhekielessä on vahvasti mukana vallankumouksen alkuaikojen rikollisten slangi ja alatyylit, esim. *kljovyj* ('horošyj, krasivyj, dorogoj = hyvä, kaunis, kallis').²³

Venäjää äidinkielenään puhuva (*russkojazyčnyj*) ja venäjää vieraana kielenä puhuvaa (*russkogovorjaštšij*) erotetaan hienovaraisella merkityserolla. *Russkojazyčnyj* sisältää sen merkityksen, että kyseessä ei ole etninen venäläinen, vaan usein esimerkiksi jonkin muun kansallisuuden edustaja, joka puhuu venäjää äidinkielenään. *Russkogovorjaštši* merkitsee venäjää vieraana kielenä puhuvaa henkilöä²⁴.

Ehkä suurimmat muutokset venäjän kielessä tapahtuivat, kun valistuksen kansankomissaari A. V. Lunatšarski allekirjoitti "Venäjän kielen uuden oikeinkirjoitusta koskevan asetuksen" ja se astui voimaan 1.1.1918.²⁵ Uudistuksen päämäärästä sanotaan näin:

"Uudistus tehdään, jotta suuri yleisö helpommin omaksuisi venäjän kirjakielen, nostaisi yleisen koulutustason ja vapauttaisi koulun tarpeettomasta työn ja ajan hukkaamisesta oikeinkirjoituksen opettamisessa, ehdotetaan kaikille, ilman poikkeuksia, valtiollisille ja hallituksen alaisille laitoksille ja kouluille mitä nopeimmin siirtymistä uuteen oikeinkirjoitukseen".

Sen jälkeen seuraa 13 kohtaa, joissa kirjakielen käytänteitä muutetaan tai kieltä yksinkertaistetaan. Lyhyesti sanottuna poistetaan kirjaimia, joilla ei ole äänteellistä vastinetta. Oli sellaisia tapauksia, joissa sana lausuttiin yhdellä tavalla, mutta kirjoitettiin eri tavalla. Lisäksi poistettiin sanan lopusta ns. kova merkki sekä pronomini- ja verbimuotoja, joita puhekielessä ei enää käytetty.

Kohdassa neljä käskettiin poistaa kyrillisistä aakkosista latinalaisista kielistä tuttu kirjain *i*. Näin muuttui myös sanan *Venäjä* oikeinkirjoitus eli "Россия" vaihtui muotoon "Росси́я". Siirtymisvaiheessa vanhasta Venäjästä Neuvostoliiton aikakauteen oli myös tärkeitä säilyttää vanhaa, kansalle tuttua sanastoa modifioiduin merkityksin. Samaa tendenssiä on havaittavissa myös Neuvostoliiton siirtymävaiheessa uuteen Venäjään glasnostin ja perestroikan jälkeen, jolloin neuvostosymboliikka ja vanhan Venäjän symboliikka ovat kohdanneet uusvanhoissa merkityksissä.

Esimerkiksi vanhalla Venäjällä oli rauhantuomarijärjestelmä (*mir*), jossa kyläläiset valitsivat itselleen kolmeksi vuodeksi tuomarin (*mirovoi sudja*). Hän hoiti yhteisön

²³ Lebedev, V. Slovar vorovskogo jazyka, Vestnik policii 5 iunja.1909.

²⁴ Tolkovyj slovar sovremennogo russkogo jazyka, Jazykovyje izmenenija konca XX stoletija, Skljarevskaja G.N., M. 2005, s. 684-685.

²⁵ Vestnik komissariata vnutrennih del, 8.1.1918, No. 2 (Sisäasiain komissariaatin lehti).

juridisia asioita, riitatilanteita ym. Suomen kieleen on juurtunut sana *rauhantuomari* merkityksessä rauhansovittelija. *Mir* oli 1500-luvun lopulla syntyneen kyläyhteisön nimitys. ”Мир” eli *Mir* venäläisellä *i*:llä (и) otettiin uudelleen käyttöön Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen vanhassa merkityksessä ’yhteisö’ säilyttäen tämän rinnalla myös sen neuvostokauden merkitykset ”rauha” ja ”maailma”. Vanhojen sanojen sisältö avautuukin tarkemmin tekstiyhteydestä. Kiinnostus vanhaa kirjoitussääntöä kohtaan on ollut suuri, varsinkin neuvostoaikana sensuroidun hengellisen kirjallisuuden, mutta myös kaunokirjallisuuden esim. Dostojevskin tuotannon kohdalla. Sen jälkeen kun Dostojevskin teokset julkaistiin vanhan kirjoitussäännön mukaisesti, on kuitenkin luovuttu vanhan kirjoitussäännön käytöstä. Tämä on johtanut siihen, että markkinoille on tullut suuri määrä ”vanhaa” kirjallisuutta ”uusissa” versioissa. Näköispainoksia ei enää julkaista samoissa määrin kuin glasnostin alkuvuosina.

Vanhojen vallankumousta edeltäneiden sanojen uudelleen tuleminen on havaittavissa kaikilla aloilla. On ilmaantunut sellaisia vanhoja käsitteitä kuin hyväntekeväisyys (*blagotvoritelnost*), sairaanhoitaja (*sestra miloserdija*) neuvostoaajan sairaanhoitajan (*medsestra'n*) rinnalle sekä lukuisia muita esimerkkejä vanhusten, orpojen, katulasten, invalidien, sairaiden ja köyhien olemassaolon hyväksymisen jälkeen. Varsinkin kirkollisen elämän herättyä uudelleen henkiin neuvostovuosien jälkeen ovat kirkollinen sanasto ja hengellisen ja henkisen maailman käsitteet palanneet, vaikka jossain määrin modifioituina.

Sanaa *duhovnyj* (hengellinen, henkinen) käytetään uusissa yhdistelmissä esim. merkityksessä *ideologinen* ”идейная/духовная сферы нынешней России” (nykyisen Venäjän ideologinen/ hengellinen alue). Sana *duhovnyj* esiintyy myös kirjallisuustieteen uusissa luokituksissa esim. *duhovnyj realizm*. Sosialistisesta realismista onkin siirrytty suoraan ”hengelliseen” realismiin, ottamatta huomioon sanojen perinteisesti vastakkaiset ja toisensa poissulkevat merkitykset. Venäjän tieteelliseen ja filosofiseen erityissanastoon on liitetty myös metafysiikkaa koskeva käsitteistö sen länsimaisessa merkityksessä. Venäläisten 1800-luvun runoilijoiden elämä noudatti hyvin pitkälle ortodoksista kirkollista kalenteria, mikä heijastuu myös heidän tuotannossaan ja heidän poeettisessa maailmankuvassaan. A. Pushkin pystyi kuitenkin loisteliaasti yhdistämään eri uskontokuntien edustajat ja hänen runonsa ”Profeetta” koetaan sekä isalmilaisten että kristittyjen lukijoiden piirissä läheiseksi ja ”omaksi”. Neuvostoaikana ateistisen maailmankatsomuksen korostaminen ja hengellisen elämän kieltäminen oli tieteen tekijöiden elinehto.

Toisaalta Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen 1991 neuvostoyhteiskuntaan sekä IVY-maihin liittyvät käsitteet poistuivat käytöstä. Aikakauden ajattelutavat elävät silti vahvasti neuvostoyhteiskunnassa kasvaneiden keskuudessa ja siten ”uusvanhat” sanat saavat uusia merkityksiä. Uusi venäjän kieli etsii uusia ilmaisuja. Erityisesti ideologiseen ajattelutapaan ja politisoituneeseen käsitteistöön perustuvilla

tieteenaloilla uuden ja vanhan terminologian yhdistäminen aiheuttaakin suurta hämmennystä.

Neuvostomentaliteettiin liittyvät käsitteet heijastuvat erityisesti Neuvostoliitto-terminologiassa. Kirjailija Alexander Zinovjev lanseerasi aikoinaan käsitteen *Homo Sovieticus*, jossa hän sangen raadollisesti tarkasteli neuvostoihmisen sisäistä olemusta, mentaliteettia sekä ajattelu- ja toimintatapaa.²⁶ *Homo Sovieticus* ei ole etninen venäläinen, vaan neuvostokansalainen. *Homo Sovieticus* on internationalisti ilman juuria, ilman tarvetta sitoutua mihinkään muuhun kuin kaikkivoipaan aatteeseen ja ideologiaan ja siihenkin lähinnä kyynisesti, turvaten toiminnallaan ennen kaikkea omaa etuaan. Kirjassaan *Venäjän tragedia (Russkaja tragedija, 2006)* Zinovjev tarkastelee entistä Neuvostoliittoa kommunismin turvallisena työssijana, mutta nyt jo uudesta, nostalgisesta näkökulmasta. Neuvostoliitto näyttäytyy tekijälle perestroikan kaaoksen ja ympärillä riehuvan glasnostin rinnalla ihannevaltiolta. Zinovjev tarkastelee tekstissään uusia sanoja ja käsitteitä, kuten *sovok* (neukku), jollaiseksi hän laskee myös itsensä, ja *kommunjaka* (neuvostonostalgiaa poteva, ”kommari”). *Novyje russkie* (uudet venäläiset) hän määrittelee adjektiivilla *naglyje* (häikäilemättömät), jotka tavallaan ovat vieneet lännessä sen aseman, josta dissidentit aiemmin nauttivat. Neuvostoaikana dissidentit saivat näkyvän paikan läntisessä mediassa läntisten tukijoidensa avulla.

Terminologiaa tarkastelemalla avautuvat kielen vivahteet uusissa merkityksissä. Kielen erilaiset tasot ja tyyllilajit limittyvät ja paljastavat myös kirjoittajista ja puhujista paljon.

2.2. Venäläiset – keitä he ovat?

Venäläisten aika ajoin esille nostama kysymys ”*Kto my?*” eli ”Keitä me olemme?” herättää aina suurta mielenkiintoa sekä Venäjällä että ulkomailla kansatieteilijöiden, historioitsijoiden, antropologien ja politiikan tutkijoiden piirissä. Vastaus kysymykseen riippuu useimmiten siitä keneltä kysytään ja tarkastellaanko kysymystä etnisestä, alueellisesta vai valtiollisesta näkökulmasta.

Venäläisiä, merkityksessä Venäjän kansalaisia, lasketaan vuonna 2005 Venäjän tilastovuosikirjan mukaan olevan 143,5 miljoonaa henkilöä, ja venäjän kieltä puhuu maailmanlaajuisesti 282 miljoonaa henkilöä kansallisuudesta ja uskonnosta riippumatta. (Presidentti Vladimir Putinin ilmoittama lukumäärä vuoden 2007 alussa televisiouutisissa). Venäläisten kasvava muuttoliike on aktivoinut maan päättäjiä ottamaan kantaa ja tuomaan esille näkökantoja venäläisten olosuhteista uusissa

²⁶ Zinovjev, Aleksandr *Homo Sovieticus* Lausanne 1982.
Zinovjev, Aleksandr *Russkaja Tragedija*, Moskva 2006.

valtioissa ja varsinkin entisissä neuvostotasavalloissa. Baltian maissa Virossa, Latviassa ja Liettuaassa kysymys nousi esille erityisesti maiden Euroopan unioniin liittymisen yhteydessä.

Venäjän alueella asuu yli 140 eri kansallisuutta, joista uralilaisiin kansoihin kuuluvat esim. pohjoiset vähälukuiset alkuperäiskansat saamelaiset, nenetsit, hantit, mansit. Suomalais-ugrilaisiin kansoihin puolestaan kuuluvat esim. mordvalaiset, marit, komit ja udmurtit. Muihin kieliryhmiin kuuluvat esim. tšukšit, nogait, baškirit ja tataarit. Lisäksi on sellaisia kansoja, joilla on oma emämaansa Venäjän ulkopuolella, kuten saksalaisilla, puolalaisilla, romanialaisilla, armenialaisilla ja juutalaisilla. Tästä johtuen venäläiseen kulttuuriin on alusta alkaen kuulunut erilaisuuden olemassaolon tiedostaminen. Jo Gogol aikanaan kirjoitti, että ”Venäjänmaan kamaralla monilukuinen heimojen, rotujen ja kansojen kirjava paljous hyörii ja temmeltää”.²⁷

Venäjän klassikot ovat käsitelleet aihetta syvällisesti, mm. Leo Tolstoi teoksessaan *Hadži Murat* ja Nikolai Gogol kirjassa *Taras Bulba*. Kirjailijat ovat tuoneet esille sotien julmuuden vuoristokansojen ja kasakoiden omasta näkökulmasta. Sotien raakuutta ei ihannoida, vaan yritetään osoittaa, että ”toiseuden” ja ”viholliskuvan” takana on ihminen, joka on vahvasti sidoksissa etnisen ryhmänsä vuosisatojen takaisiin toimintatapoihin. Etnisyyden korostaminen ja esille tuominen ei vanhan Venäjän aikana herättänyt kovin suurta huomiota. Rauhanomaisesta rinnakkaiselosta etnisten ryhmien kesken kirjoittaa tanskalainen kirjailija-lääkäri C. M. Norman-Hansen (1861–1947) seuraavasti:

”Ennen muinoin olivat tataarilaiset tämän maan herroja – –. Mutta hallitsijain halveksimien suojaassa kasvoivat talonpoikain voimat, metsämailta Volgan lähteitten seuduilta vyöryi talonpoikaislaumoja esiin, ne kulkivat pitkin Volgan vartta – kerta toisensa perästä ne joutuivat taisteluissa tappiolle, mutta pääsivät vihdoinkin voitolle, ja samoin kuin Espanjan maurilaiset, täytyi tataarilaisten antautua. Kasan, heidän vanha pääkaupunkinsa, oli heidän Granadansa, Kasanin ikivanha Kreml heidän Alhambransa. Mutta heidän voittajansa, venäläiset, eivät olleet kostonhimoisia espanjalaisia, he antoivat tataarilaisten rauhassa jäädä maahan ja pitää uskonsa – ja vielä tänä päivänä seisovat tataarilaisten muhamettilaiset kylät ja venäläiset kirkonkylät rinnatusten tataarilaisten vanhassa maassa Volgan varsilla”.²⁸

Venäjän eri kansojen ja kansallisuuksien keskinäinen vilkas kanssakäyminen ja Neuvostoliiton aikana vallinnut *nadetnitšnost* (ylietnisyys, transnationaalisuus) on johtanut kansojen yhteen sulautumiseen ja seka-avioliittoihin, eikä ole harvinaista, että perheissä on tataari äiti ja venäläinen isä tai vastaavasti juutalainen äiti ja venäläinen isä. Neuvostoaikana kansallisuus-, uskonto- ja kulttuuri-identiteetit menettivät merkityksensä, kun ihanteena oli *Homo Sovieticus*. Etnisyyskysymykset ovat korostuneet kun Venäjän eri kansallisuuksien kunnianpalautusta (rehabilitaatiota) koskevat kysymykset ovat nousseet esille.

²⁷ Dal, V. I., *Vanhan Venäjän viisautta, huumoria, uskomuksia*. Toim. Laurson, Marianna ja Juri, Porvoo 1978. s. 5.

²⁸ Norman-Hansen, C. M., *Suomesta ja Venäjältä Kuvaelmia*, Helsinki 1900. s. 19–20.

Neuvostoliiton hajottua etniset kysymykset ovat saaneet aivan uuden merkityksen, jopa etnoliittisen sävyn esimerkiksi Baltian maissa ja Kaukasuksen alueella. Historiallisesta näkökulmasta poliittisten ideologioiden vastakkainasetteluissa etninen yhteenkuuluvuus ei ole ollut tarpeeksi vahva säilyäkseen rikkumattomana ja yhtenäisenä.

2.3. Kansallisuus

2.3.1. Varjagit, slaavit, venäläiset

Ensimmäisen kerran slaavit mainitaan Tacituksen kirjoituksessa nimikkeellä *Venedy*. Tacitus käyttää tekstissään saksalaisten slaaveista käyttämää nimitystä *venedit* (*venety*). Teoksessa *Germania* luvussa 46 Tacitus kirjoittaa seuraavasti: ”Mitä tulee pevkineihin, venedehin ja fenneihin niin en tiedä, pitäisikö heidät laskea kuuluvan germaaneihin vai sarmateihin. – –”²⁹ Baltian ja suomensukuisten kansojen nimitykset venäläisistä on alun perin johdettu *Venedit*-sanasta. Germaanit alkoivat käyttää tätä nimitystä naapureinaan eläneistä slaaveista. Suomen kielessä *vendi*-nimityksestä kehittyivät useiden välivaiheiden kautta nimet *venäläinen* ja *Venäjä*, virolaisilla *venelane*, *vene* ’venäläinen’ ja *Venemaa* ’Venäjä’.

Sana *venäläinen* (henkilöstä) esiintyy ensimmäisen kerran 1551 Agricolalla muodossa ”Wehelaisten” ja ”Wenhäläiset” (venäläisten). Sana *Venäjä* (maan nimenä) esiintyy Ruotsin valtion asetuksessa vuodelta 1593 muodossa ”Venähen maalle” ja seuraavan kerran Ericus Sorolaisella vuonna 1621 muodossa ”Wenäjän maalle”. Sana *venäjä* (kielen nimenä) esiintyy ensimmäisen kerran 1745 Jusleniuksella. Muoto *venakka* (merkityksessä venäläinen mies tai nainen) esiintyy Jusleniuksella, Gananderilla, Renvallilla ja Lönnrotilla. Murteissa (esim. Uhtualla, Vuokkiniemessä), Etelä-Karjalan murteissa, ehkä myös Savon murteessa esiintyy muoto *venakko*. Lähisukukielissä sana löytyy karjalasta, vepsästä, virosta (*vene*, *Venemaa*) ja vatjasta. Sanaa on verrattu muinaisnorjan Vindr m.pl. *vendit*. Nimellä *wened* ovat germaanit vanhimpina aikoina ilmeisesti nimittäneet kaikkia naapuruuudessaan asuneita slaaveja ja se on yhdistettävissä lat. kansannimiin *Veneti* ja *Venetes*. Suomen murteissa esiintyy myös muoto *Vänäjä*.³⁰ Elias Lönnrotin Kalevalassa sana *venäläinen* esiintyy kuusi kertaa.

On huomautettu että *Venäjä*-sanan kohdalla on käytettävä ulkoista paikallissijaa, esim. *Venäjäällä*, *Venäjäältä*, *Venäjälle* kun kirjoitetaan maasta, kun taas muista naapurimaista käytetään sisäistä paikallissijaa, esim. Ruotsissa, Norjasta, Tanskaan.

Eurooppalaisissa kielissä *Venäjästä* käytetään useimmiten *Rus*-peräisiä sanoja, esim. *Russia* (englanniksi), *Russland* (saksaksi), *Rusya* (turkiksi), *Rusia*, *Русия* (bulgariaksi), *Rusko* (tšekiksi), *Oroszország* (unkariksi, *ország* = maa), *Éluósi* (kiinaksi), jne. Latvia taitaa olla harvoja kieliä, jossa suomen, viron, kiinan ja unkarin tavoin on *Venäjästä* aivan erilainen nimitys eli *Krievija*.

²⁹ Tacitus, *Germania*, luku 46.

³⁰ SKES VI, Hki 1978, s. 1701–1702.

Rus'-sanankuperää on selvitetty Sinikka Hiltusen *Etninen sanasto* -kirjassa seuraavasti: 1. Kiovan suuriruhtinaskunta (nyk. Venäjän länsiosa, Pohjois-Ukraina, Valko-Venäjä) 800–1200-luvuilla, jota monet pitävät Venäjän valtakunnan alkuna. 2a. Kiovan suuriruhtinaskunta ennen v. 988: varjagi, viikinki, niiden ruotsalaisten kauppiassotilaiden ryhmään kuuluvat, jotka asuttivat Kiovan ja Dneprin ympäristön 800-luvulla ja perustivat suuriruhtinaskunnan yhdessä paikallisten slaavien kanssa. Erään käsityksen mukaan suuriruhtinaskunnan johtajat olivat alun perin varjageja ja vasta myöhemmin johtoon nousivat slaavit.³¹ Sanasta *Rus'* on johdettu *ruscki* (subst. ja adj.) 'venäläinen' sekä sellaiset ilmaukset kuin *russofil* eli *russofiili* merkityksessä 'venäläisyyden ystävä' ja myös vastakohta eli Venäjän pelkoa ilmaiseva sana *russofobia* ja *russofob* 'antivenäläinen, venäläisvastainen'.

Rossija-sanankuperästä on erilaisia tulkintoja ja yhden teorian mukaan *Rossija*-sana on samaa perua kuin *Ruotsi*. Sen alkumuoto on kulkeutunut viikinkien eli varjagien mukana Skandinaviasta (Roslagenin tienoilta) itään ja saanut Suomessa Ruotsia tarkoittavan merkityksen ja Venäjällä Venäjää tarkoittavan merkityksen. Roslagenin viikingit jatkoivat kulkuaan Itä-Euroopan suurille virroille ja soutivat niitä pitkin etelään aina Konstantinopoliin saakka. Reittiensä varsille he perustivat siirtokuntia, jotka vähitellen venäläistyivät, ja näin *ruotsia* vastaavat sanat saivat siellä merkityksen 'venäläinen', nykyvenäjäksi *ruskij*, josta johtuvat paitsi Venäjän omakielinen nimi, myös ruotsin sana *ryss*, 'venäläinen'.

Ross-päätteiset sanat kuten *maloross* (ent. vähävenäläinen eli nyk. ukrainalainen), *velikoross* (isovenäläinen, nykyisessä merkityksessä venäläinen), *karpatoross*; kuitenkin *beloruss* (valkovenäläinen). E. Ju. Protasova nimesi kirjansa *Fennovenäläiset* (*Fennorossy*), mutta käsite *fennoross* ei ole käytössä ja koetaan vieraaksi Suomessa asuvien venäläisten piirissä.

³¹ Hiltunen, Sinikka, *Etninen sanasto*, Tre University Press 1998. s. 216.

2.3.2. Venäläisyys vuorovaikutuksessa

Ruotsi-Suomen ja sittemmin Suomen 1 300 km pituinen yhteinen raja Venäjän kanssa on tietenkin asettanut omat ehtonsa kansojen väliseen kanssakäymiselle. Sotien julmuudet, rajojen siirrot, siviiliväestön evakuoinnit ja vangitsemiset ovat puolin ja toisin heijastuneet maiden suhteisiin eri tasoilla. Tunteiden koko skaala vaikuttaa kaikkialla: valtiollisessa diplomatiassa, taloudellisessa ja tieteellisessä kanssakäymisessä, kansalaisfoorumien ja kirkkojen edustajien tapaamisissa sekä yksilötason kontakteissa.

Suomen kielessä *ryssä* -sana esiintyy ensimmäisen kerran Aschelinuksella vuonna 1702 muodossa *Ryzsä* (myös Jusleniuksella ja Gananderilla). Muoto *Ryssänmaa* esiintyy esim. historiallisessa asiakirjassa vuonna 1809 ”Me Alexander I ... Keisari ... yli koko Ryssänmaan...” Sana tulee ruotsista, jossa se on muodoissa *ryss*, *ryssen* (halventava) murt. *ryssä*. Tämä sana vuorostaan tulee venäjän sanasta Русь, mven. Русь ’Venäjä’.³²

Outi Karemaa tutkii väitöskirjassaan *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä, Venäläisviha Suomessa 1917–1923* Suomessa syntynyttä venäläisvihaa. Hänen mukaansa suomalaisissa kansanperinteen sananparsissa, kaskuissa ja kertomuksissa on runsaasti kansainvälisiä aiheita. Merkittävä osa tarinoista käsittelee kuitenkin karjalaisia, ei venäläisiä, ja lisäksi venäläisvastaiset sananparret on kerätty valtaosin vasta itsenäistymisen jälkeen, jopa vasta 1930-luvulla.³³

Kustaa H. J. Vilkun kirjassa *Viha. Perikato, katkeruus ja kertomus isostavihasta* tarkastellaan sotatoimia kansankertomusten pohjalta. Vilkunan kokoamista kansankertomuksista jää hyvin lohduton kuva venäläisistä, jotka varsinkin vuosina 1713–1722 saivat raakalaisten leiman. Vilkuna kirjoittaa myös ”ryssän” vankeudesta sekä silloisen sodankäynnin julmuuksista. Vilkunan mukaan ”tämän periodin varaan olikin helppo rakentaa jopa vääristynyttä akateemista kuvaa raa’asta ’ryssästä’ semminkin, kun 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun historiantutkimus vahvasti käsitystä”.³⁴ Vilkuna korostaa kansan kertomusten ”perivihollisuutta”, ”arvsfienden” Venäjää ja venäläisiä kohtaan.

Vilho Harle tiivistää historioitsijoiden erilaiset näkemykset seuraavasti ”Ryssävihan alkuperästä” on olemassa kaksi kilpailevaa käsitystä: perivihollisuutta korostava sekä Suomen itsenäistymistä seuranneen oikeiston identiteettipolitiikan vaikutusta

³² SKES IV, s. 901. Hki 1969.

³³ Karemaa, Outi, *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä, Venäläisviha Suomessa 1917–1923*. Helsinki 1998, s. 28.

³⁴ Kustaa H.J. Vilkunan *Viha* kirjassa *Perikato, katkeruus ja kertomus isostavihasta*. Historiallisia tutkimuksia 229, Jyväskylä 2005, s. 533.

painottava. Perivihollisen teoria on sitä kritisoivien tutkijoiden (Immonen 1987; Klinge 1972; Luostarinen 1986; myös Karemaa 1998) mukaan syntynyt lähinnä vuosina 1918–1944 esitetyistä äärioikeistolaisista väittämistä. Myös Tarkiainen (1986) kritisoi perivihollisen teoriaa ja erityisesti sen todisteiksi esitettyjä näyttöjä.³⁵

Sana *ryssä* koetaan Suomen venäläisten ja venäjänkielisten maahanmuuttajien keskuudessa loukkaavaksi, mikä käy ilmi myös kyselyyn vastanneiden kertomuksista sekä E. Ju. Protasovan haastatteluista³⁶.

Nykysuomen sanakirja merkitsee *ryssä*-sanan perään ”kansan puhekieli” /kansankieltä, puhekieltä/ ja sanan merkityksiksi 1. ’venäläinen’ ja 2. ’kollektiivisesti venäläisistä, Venäjältä’ (WSOY 1988, osa 2, s. 812). Suomen kielen sanakirjassa mainitaan kuitenkin, että sanalla *ryssä* on halventava merkitys (Gummerus 1996, s. 598).

Sen jälkeen kun henkilökohtaisesta ”ryssäksi” nimittelystä nostettiin syyte ja syytetty tuomittiin oikeudessa kunnian loukkauksesta, on sanan käyttö julkisessa mediassa, radiossa ja TV:ssä huomattavasti vähentynyt,³⁷ mutta ei kokonaan loppunut.

2.3. Kansalaisuus

Venäläinen-sanaa käytetään suomen kielessä myös Venäjällä asuvista Venäjän maan kansalaisista riippumatta heidän etnisestä, kulttuurisesta tai kielellisestä alkuperästään, ja se vastaa tässä suhteessa venäjänkielistä adjektiivin *rossijski* (venäläinen) ja substantiivin *rossijanin* määritelmää eli tarkemmin ’venäjänmaalainen’.

Kun puhutaan virallisesta kansalaisuudesta, käytetään nimitystä *Rossijski graždanin* (Venäjän kansalainen). Tsaarinaikaisen Venäjän aikana käytettiin sanaa *poddannyj* (alamainen). Tällöin käytettiin myös *russki poddannyj* merkityksessä Venäjän kansalainen.

Suomen kannalta *venäläinen* merkityksessä ’kansalainen’ on historiallisesti tärkeä, koska tähän liittyy kysymys suomalaisten oikeuksista Venäjällä ja venäläisten oikeuksista Suomessa autonomian aikana. Suomalaiset saivat 1809 kaikki Venäjän kansalaisille kuuluvat oikeudet ja Ruotsin vallan aikainen oikeusjärjestelmä säilyi. Suomalaisten matkustamisessa Venäjälle oli kuitenkin rajoituksia, joita esim. Lönnrot sai kokea.

³⁵ Harle, Vilho ja Nuotio, Sami, *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*, Tampere 2000, s. 65–66.

³⁶ Protasova, E. Ju *Fennorossy: žizn i upotreblenije jazyka*. Sankt Peterburg ”Zlatoust” 2004, s. 157.

³⁷ Helsingin Sanomat 27.1.2006.

Kun Suomesta tuli autonominen suuriruhtinaskunta Venäjän alaisuuteen, Venäjän tsaari hyväksyi että Ruotsin lainsäädäntö jäi voimaan Suomessa. Ruotsin vallan ajalta periytyvän oikeusjärjestelmän katsottiin ”ulkomaalaisten” suhteen rajoittavan venäläisten maahanmuuttoa. Tekstissä ei venäläisiin kuitenkaan viitata. Ruotsin laissa koskien ”ulkomaalaisia” vuodelta 1739 sanottiin “Utlänningar får icke tagas i konungens Nåd eller regera Slott och Land” (Ulkomaalaisia ei tule ottaa kuninkaan Armoon eikä heidän tule hallita Linnoja ja Maita). Maininta sisältyy myös vuosien 1524, 1594, 1617 ja 1675 lakeihin. ”Ingen utländsk får sättas til vigtige tjenester” (kukaan ulkomaalainen ei saa hoitaa tärkeitä virkoja) sisältyy vuoden 1718 lakitekstiin. Vuoden 1748 lakitekstiin sisältyy lisäksi seuraavanlainen maininta ”...at under samma utkommande stadgar äfven någe varda inbegrepna Savojaner, Lindansare, Comedianter, med allehanda slags Gycklare och Tiggare, samt andre för Riket onyttige och skadlige utlänningar, hvilke försedde utrikes Befäl-hafvares Rese-Pass, i landet inkomna och med Stam-Böcker, eller andre Böne-skrifter, kringgå.” (Kongl. Fördr. 24 martii 1748)

”... samaan sääntöön on sisällyttävä savojaanit, nuorallatanssijat, komediantit sekä kaikenlaiset ilveilijät ja kerjäläiset ja muut valtakunnalle vahingolliset ulkomaalaiset, jotka varustettuina ulkomaisten päällysmiesten matkapasseilla, maahan tulevat ja sukukirjoilla tai muilla anomuskirjoilla vaeltavat.” (Kuninkaan Asetus 24.03.1748, epävirallinen käännös)

Keisarin Manifestissa vuodelta 1808 sanottiin seuraavasti: ”5. Junii 1808 Hans Kejslerliga Majestäts Nådiga Manifest, angående Finlands förening med Ryska Riket. ... Ert lands gamla Författningar och Privilegier skola heligt vidmakthållas.”³⁸ ”5.6.1808 Hänen Keisarillisen Majesteettinsa Armollinen Manifesti, koskien Suomen yhdistämistä Venäjän Valtakuntaan ... Maanne vanhat Asetukset ja Privileegiot tulee pyhästi ylläpitää.” (epävirallinen käännös)

Manifesti vuodelta 1809 on seuraavanlainen – “Den 15 (27) Martii 1809. Hans Kejslerliga Majestäts Nådiga Försäkran till samtelige Finlands Inbyggare. Sedan Vi, efter Försynens skickelse tagit Storfurstendömet Finland i besittning, hafve Vi härmed velat bekräfta och stadfästa landets Religion och Grundlagar, samt de Privilegier och rättigheter hvart och ett stånd inom berörde Storfurstendöme isynnerhet, och alla dess Inbyggare i gemen, så högre som lägre, hittills enligt Constitutionen åtnjutit; lovandes att bibehålla alla dessa förmåner och Författningar fasta och oförryckte i sin fulla kraft.”³⁹ ”15. (27.) 03.1809. Hänen Keisarillisen Majesteettinsa Armollinen Vakuutuksensa Suomen kaikille asukkaille: Sen jälkeen kun Me kaitselmuksen myötä olemme ottaneet Suomen suuriruhtinaskunnan haltuumme, olemme Me täten halunneet vahvistaa ja voimassa pitää maan Uskonnon ja Perustuslait sekä ne Privilegiot ja oikeudet, jotka kyseisen Suuriruhtinaskunnan kaikki säädyt erikoisesti ja asukkaat yleensä, sekä korkeat että matalat tähän saakka Perustuslain mukaan, ovat nauttineet; luvaten täten säilyttää kaikki nämä etuisuudet ja Asetukset pysyvinä ja muuttumattomina täydessä voimassa.” (epävirallinen käännös)

Vuonna 1812 Käkisalmen lääni eli Vanha Suomi liitettiin muun Suomen yhteyteen. Tällöin Kyyrölän kylässä asuvista venäläisistä savenvalajista ja talonpojista tuli Suomen kansalaisia. He säilyttivät 1930-luvun lopulle asti oman kielensä, omat

³⁸ 5. Junii 1808 *Hans Kejslerliga Majestäts Nådiga Manifest, angående Finlands förening med Ryska Riket.*

³⁹ (27) Martii 1809. *Hans Kejslerliga majestäts Nådiga Försäkran till samtelige Finlands Inbyggare*

tapansa ja perinteensä sekä savenvalajan ammattinsa. Kyyrölän venäläisiä pidetään selvästi erottavana etnisenä ryhmänä, jolla oli vahva ryhmäidentiteetti.⁴⁰

Autonomian aikana suomalaisilla oli kaikki oikeudet Venäjällä, kun puolestaan syntyperäiset venäläiset, lukuunottamatta yllä mainittuja kyyröläläisiä, laskettiin Suomessa kuuluvan ulkomaalaisiin ilman minkäänlaisia oikeuksia. P. Suvoroffin kirjassa *Kysymys tasaoikeuksista* käsitellään nimenomaan suomalaisten etuoikeutettua asemaa Venäjällä. ”Venäläisten alamaisten lukuun kuuluvat myös suomalaiset, nauttien täten siis ilman erityistä kansalaisoikeuksien hankkimista miltei kaikkia Venäjän kansalaisen oikeuksia.”⁴¹ Loppusanoissa Suvoroff toteaa, että ”Suomalaiset Keisarikunnassa nauttivat kerrassaan kaikkia oikeuksia. Venäläisten osalle Suomessa ovat langenneet – rajoitukset, jotka koskevat lainsäädäntötoimintaa, valtion ja kunnan virkoja, säätöoikeuksia, verotusta, yleisiä kansalaisoikeuksia, kiinteän omaisuuden hankkimista, laivanrakennusta, – omistusta ja laivapäällikkyyttä, rautateitä, ammatti- taloudellisia oikeuksia j.n.e.”⁴²

Osmo Jussila selvittää syntyneen tilanteen seuraavalla tavalla: ”Juridisen kansalaisuuskäsitteen kehityksen osalta erillinen kategoria ”Suomen alamaisuus” tai ”Suomen kansalaisuus” kehittyi asteittain 1800-luvun kuluessa. Samoin kuin Suomi erottautui taloudellisesti vuoden 1809 jälkeen, esim. tullitariffiensa osalta, omaksi erilliseksi yksiköksi ulkomaihin nähden. Ulkomaalaisen tulon Venäjän alamaiseksi ei enää vuoden 1864 jälkeen sisältynyt Suomen alamaisuutta, vaan se oli hankittava erikseen. Venäjän ja Suomen välinen kansalaisuusraja piirtyi vähitellen molemminpuolista muuttoa säätelevillä asetuksilla.”⁴³

Max Engmanin mukaan suomalaisia asui autonomian aikaisen Suomen rajojen ulkopuolella yhteensä 200 000 henkilöä, mikä vastasi yhtä kymmenesosaa koko Suomen väkiluvusta. Suomessa asui tällöin ulkomaalaisia korkeintaan 20 000.⁴⁴ Suurimmaksi osaksi suomalaiset siirtyivät töihin Pietarin alueelle.

Venäjän vallankumouksen 1917 ja Suomen itsenäistymisen jälkeen maassa asui noin 5 000 venäläistä, joista valtaosa oli säilyttänyt kielensä ja kulttuuriset erityispiirteensä ja löytänyt paikkansa suomalaisessa yhteiskunnassa. Suomessa oli lisäksi n. 125 000 venäläistä sotilasta, joita itsenäistymisen jälkeen alettiin palauttaa Venäjälle. Osa upseereista sai kuitenkin jäädä maahan siviilihenkilöinä. Myös monet tsaarinajan venäläiset hallintovirkamiehet jäivät Suomeen ”emigranteiksi”.⁴⁵

Tsaarinajan Venäjän keisarillisen armeijan upseerista marsalkka Carl Gustaf Mannerheimistä tuli vuosien 1917–1919 mullistuksissa syntyneen Suomen näkyvin

⁴⁰ Baschmakoff, N. ja Leinonen, M., *Russian Life in Finland 1917–1939: a local and oral History*. Studia Slavica Finlandensia XVIII, Helsinki 2001, s. 21.

Laihiala-Kankainen, S., Venäjänkieliset Suomessa – Piiloon jäänyt kulttuurivähemmistö. *Moniääninen Suomi Kieli, kulttuuri ja identiteetti*. Jyväskylän yliopisto 2002, s.135.

⁴¹ Suvoroff, P., *Kysymys tasaoikeuksista. Venäläisten asema Suomessa ja suomalaisten Keisarikunnassa*. Tukholma 1911. s. 26.

⁴² Suvoroff, P., s. 27.

⁴³ Jussila, O. *Venäläiset Suomessa 1809–1917*. Historiallinen Arkisto 83. Helsinki, 1984, s. 19.

⁴⁴ Engman, Max, *Förvaltningen och utvandringen till Ryssland 1809–1917*, Helsinki 1995, s. 16.

⁴⁵ Laihiala-Kankainen, Sirkka, *Moniääninen Suomi*, Jyväskylän yliopisto 2002, s. 140–141.

johtohenkilö ja suurmies. Mannerheim tuli valtionhoitajaksi vuoden 1918 lopulla. Hän vahvisti 17.7.1919 Suomen hallitusmuodon, ja Suomen suhteet ulkovaltoihin järjestyivät normaaleiksi. Vuonna 1920 Suomi solmi Venäjän kanssa Tarton rauhansopimuksen.⁴⁶

Suomen itsenäistyttyä asetettiin 1918 lainvalmistelukunta, joka valmisteli 20. helmikuuta 1920 voimaan astuneen lain. Sen 1§:n mukaan:

”Ulkomaalainen voidaan hakemuksesta ottaa Suomen kansalaiseksi, jos hän 1) on puhdasmainen; 2) lähinnä edelliset viisi vuotta on keskeytymättä asunut Suomessa; 3) kykenee elättämään itsensä ja perheensä; sekä 4) on vapaa tahi sen kautta, että hänet otetaan Suomen kansalaiseksi, tulee vapaaksi kansalaisvelvollisuuksistaan toisessa maassa.”⁴⁷

Osa entisen Venäjän alamaisista sai Suomen kansalaisoikeudet vuosina

1918–1923 - 1 584 henkilöä,
1924–1930 - 762 henkilöä,
1931–1935 - 902 henkilöä,
1936–1940 - 1 082 henkilöä ja
1941–1943 - 589 henkilöä.⁴⁸

Nygårdin ja Torvisen tilastojen mukaan Venäjän pakolaisia oli näinä vuosina seuraavasti: (itäkarjalaisia ja inkeriläisiä ei ole laskettu näihin lukuihin mukaan.)

1919 – 5 000
1923 – 10 000
1938 – 6 815⁴⁹

Luvut ovat sängen vaatimattomat, jos niitä vertaa yleismaailmalliseen pakolaistilanteeseen. Kansainliitto otti käyttöönsä nk. Nansenin passin, joka liittyy juuri Venäjän vallankumouksen jälkeisiin vuosiin 1918–1938, jolloin n. 2 miljoonaa venäläistä lähti kotimaastaan kommunistihallintoa pakoon. Heidän tarkoituksenaan oli jättäytyä Venäjän naapurimaihin ja odotella tilanteen mahdollista selkiytymistä Venäjällä. Niin ei kuitenkaan käynyt, vaan Neuvostoliitto sulki maasta lähteneiltä paluutien vuonna 1923. Suomesta palautettiin pakolaisia takaisin Neuvostoliittoon 1920-, 1930- ja 1940- luvuilla.

Suomessa kansalaisuus määräytyi 1920-luvulla äidin mukaan. Tästä huolimatta mikäli äidillä oli pakolaisen status, ei hänen Suomessa syntynyt lapsensa saanut

⁴⁶ Klinge, Matti, *Suomi Euroopassa*, Keuruu 2003. 106–111.

⁴⁷ Kaira, K., *Suomen kansalaisuus* Porvoo, 1930. 25–26.

⁴⁸ Nevalainen, Pekka, *Viskoi kuin Luoja kerjäläistä*, SKS, Hämeenlinna 1999, 90.

⁴⁹ Engman, Max, *Förvaltningen och utvandringen till Ryssland 1809–1917*, Helsingfors 1995, s. 18.

Suomen kansalaisuutta. Ei ollut harvinaista, että Suomessa syntynyt ja koko ikänsä asunut henkilö joutui aikuisikään tultuaan vuosittain uusimaan oikeutensa asua Suomessa, koska hän oli ”ei minkään maan kansalainen”. Emigranttina oleminen ja pakolaisuus saattoi ”periytyä” 1920-luvulla äidiltä lapselle.

Toukokuussa 9.5.1941 hyväksyttiin Suomen kansalaisuuden saamisesta ja menettämisestä laki § 1–18 sekä asetus 326/41.

Yhdistyneiden kansakuntien aikana, vuonna 1951, solmittiin pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus. Sen mukaan valtio, joka on ottanut vastaan pakolaisia, myöntää heille erityisen matkustusasiakirjan, eli eräänlaisen Nansenin passin. Suomessa eli vielä 1980-luvulle asti henkilöitä, joiden kuolintodistuksessa saattoi lukea ”entisen Venäjän eikä minkään muun maan kansalainen”. Tällöin oleskeluluvan uusiminen kuului ko. henkilön vuosittain toistuviin velvoitteisiin.

Kesäkuussa 28.6.1968 hyväksyttiin kansalaislaki 401/1968 § 1–15 ja Kansalaisuusasetus 402/1968.

Vuonna 1984 hyväksyttiin laki kansalaisuuslain muuttamisesta 584/1984, jonka 1 §:ssä mainitaan, että lapsi saa syntyessään Suomen kansalaisuuden,

- 1) jos äiti on Suomen kansalainen,
- 2) jos isä on Suomen kansalainen ja avioliitossa lapsen äidin kanssa,
- 3) jos isä on kuollut, mutta kuollessaan ollut Suomen kansalainen ja aviossa lapsen äidin kanssa, tai
- 4) jos lapsi syntyy Suomessa eikä saa syntyessään minkään muun valtion kansalaisuutta.

Tämän lain ansiosta lapsen Suomen kansalaisuuden ehdot tarkennettiin.

2.3.1 Uudistettu kansalaisuuslaki

Uusi tasavallan presidentin hallituksen esityksestä vahvistama kansalaisuuslaki tuli voimaan 1.6.2003. Merkittävin muutos uudessa kansalaisuuslaissa on moni-kansalaisuuden (kaksoiskansalaisuuden) entistä laajempi hyväksyminen. Ulkomaalaisen, joka saa Suomen kansalaisuuden, ei enää tarvitse luopua aikaisemmasta kansalaisuudestaan. Kaksoiskansalaisuuteen vaikuttaa toisen kansalaisuusvaltion lainsäädäntö, ja Venäjän suhteen se tarkoittaa sitä, että kaksoiskansalaisuus on mahdollista.

Suomen kansalaisuus voidaan myöntää hakemuksesta 18 vuotta täyttäneelle henkilölle, joka on asunut Suomessa ratkaisuhetkellä keskeytyksettä vähintään viimeksi kuluneet kuusi vuotta. Kansalaisuus voidaan myöntää myös, jos oleskeluaikaa kertyy yhteensä kahdeksan vuotta. Mikäli maahanmuuttaja on pakolainen tai hänellä on suomalainen puoliso, luvan voi saada neljän vuoden Suomessa oleskelun jälkeen. Tärkeää on myös, että hakija ei ole syyllistynyt rangaistavaan tekoon eikä häntä ole määrätty lähestymiskieltoon, hän ei ole laiminlyönyt elatusvelvollisuuttaan tai julkisoikeudellisia maksuvelvoitteitaan. Hakijan pitää pystyä luotettavasti selvittämään miten hän saa toimeentulonsa ja osaa suomen tai ruotsin kieltä tyydyttävästi tai hänellä on suomalaisen viittomakielen taito. Hakemuksen perusteella myönnetty Suomen kansalaisuus on harkinnanvarainen.

Pysyvän oleskeluluvan voi saada neljän vuoden määräaikaisen luvan jälkeen jos perusteet luvan myöntämiselle ovat edelleen olemassa. Mikäli jatkuvaluontoinen lupa on myönnetty ennen uuden lain voimaantuloa (1.5.2004), pysyvä lupa on mahdollista saada jo kahden vuoden oleskelun jälkeen.

Inkerinsuomalaisten paluumuuttajien osalta on tavallista, että myös heidän venäläiset tai muita kansallisuuksia edustavat puolisonsa muuttavat heidän mukanaan Suomeen. Näiden ei-inkerinsuomalaisten puolisoitten alaikäiset lapset saavat myös oleskeluluvan Suomeen. Sen sijaan heidän muut omaisensa kuten vanhemmat tai sisarukset eivät saa sukulaisuuden perusteella oleskelulupaa. Sosiaaliset verkostot voivat siis hajota, mikä voi vaikeuttaa sopeutumista Suomessa.⁵⁰

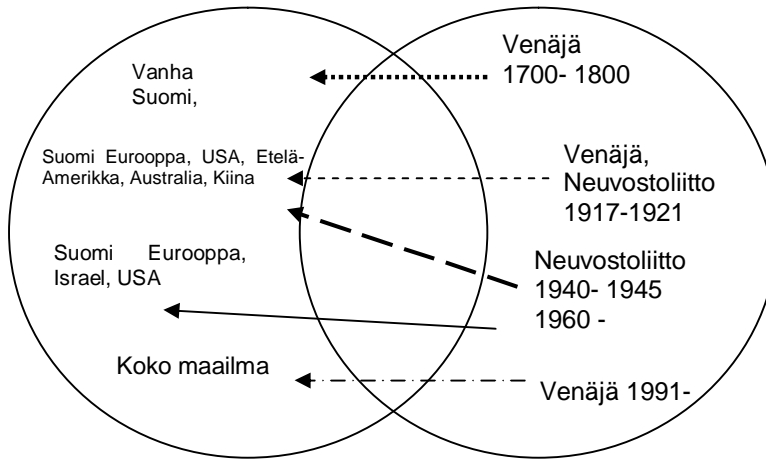
Kaksoiskansalaisuuden hankkimisen yhteydessä Suomen kansalaisuuden menettäneille kansalaisuuden palauttaminen on tullut mahdolliseksi uuden säädöksen ansiosta. Kaksoiskansalaisuus tuo uusia ulottuvuuksia ja mahdollisuuksia Suomen ja Venäjän kansalaisten elämään. Suomen venäläisväestölle on sukulaisuussiteiden säilyttäminen Venäjällä tullut entistä helpommaksi. Laki tekee myös mahdolliseksi hoitaa samanaikaisesti työtä Suomessa ja Venäjällä, mikä seikka kävi ilmi tätä raporttia varten tehdystä kyselystä.

Kaksoiskansalaisuus tuo mukanaan myös uusia haasteita sekä integraatio prosessissa syntymämaan eli entisen Neuvostoliiton tai nykyisen Venäjän että vastaanottajamaan Suomen uutta ”yhteiskansalaisuutta” koskeviin juridisiin ja lojaliteettia koskeviin kysymyksiin.

⁵⁰ Pietari, Helena, Venäläisten Suomeen muutto. Lahdessa ja Turussa asuvien venäjää puhuvien nuorten muuttotilanne ja sopeutuminen. Web Reports No. 21. Siirtolaisuusinstituutti. 2007, s. 61.

3. SUOMI JA VENÄJÄN MUUTTOAALLOT

Muuttoliike Venäjältä, Neuvostoliitosta ja nykypäivän Venäjältä

- ←·········· 1741 Venäläisten rykmenttien mukana Vanhaan Suomeen (Lappeenrantaan) tulleet linnoituksen rakentajat
- ←----- I aallon emigrantit 1917-1921
- ←- - - - - II aalto 1930-40 luvulla lähteneet
- ←———— III aalto 1960-luvulla lähteneet dissidentit ja ETYK:in vuoden 1975 jälkeen avioliittomuuttajat
- ←- - - - - Sootetšestvenniki, maanmiehet, ulkovenäläiset 1991 alkaen + entisten IVY-maiden venäläisväestö yht.25 milj.

Veronica Shenshin/ 2007

Kaaviossa on esitetty Venäjän muuttoaalto aikajärjestyksessä korostaen niiden yhteyksiä lähtömaan historiallisiin käännekohtiin ja poliittisiin järjestelmiin.

3.1. Historia

Venäjän länteen suuntautuvien muuttoliikkeiden ja -aaltojen historiassa Suomi on ollut lähinnä läpikulkumaan asemassa. Ruotsi-Suomen ja Suomen rajoilla suomalaiset, karjalaiset ja venäläiset ovat kautta aikojen kohdanneet toisensa mitä erilaisimmissa yhteyksissä. Vaikka muistissa päällisin puolin ovat sodat, niin mukaan mahtuu myös kaupallinen, kulttuurinen ja sivistyksellinen toiminta sekä ruohonjuuritason kontaktit.

Suomen venäläisväestö juontaa juurensa jo vuoteen 1741 keisarinnojen Elisabetin (1741–1761) ja myöhemmin Katariina II:n (1762–1796) aikaan. Lappeenrannan taistelun jälkeen (taistelu alkoi heinäkuun lopulla 1741)⁵¹ Suomeen tulivat venäläisrykmentit rakentamaan Lappeenrannan linnoitusta. Rykmenttien vanavedessä tulleet venäläiset kauppiat asettuivat ensin Viipuriin, Käkisalmeen ja Sortavalaan ja myöhemmin myös Haminaan, Lappeenrantaan ja Savonlinnaan. Venäläisten osuus alueen kaupunkiväestöstä oli 1700-luvun lopulla noin 30 prosenttia.

Ortodoksinen seurakunta perustettiin Lappeenrantaan 1741 Lappeenrannan taistelun jälkeen. Ensimmäisen puisen ortodoksisen kirkon rakensivat Vladimirin rykmentin sotilaat ja se pyhitettiin Jumalanäidin suojelun eli Pokrovan muistolle. Se purettiin ja uusi kivinen kirkko rakennettiin linnoitukseen ja vihittiin käyttöön 26.8.1785 Jumalansynnyttäjän suojeluksen muistolle.⁵²

Kustaa III:n vallankaappauksen jälkeen vuonna 1772, marsalkka ja aikansa suuri sotasankari A. V. Suvorov (1730–1800) vieraili Suomessa helmikuussa vuonna 1773. Hän halusi selvittää Ruotsin aikeita Venäjän suhteen. Suvorov matkusti Viipurin, Käkisalmen ja Savonlinnan kautta ympäri Suomen rajaseutuja. Näin hän tutustui paikallisen papiston, aateliston ja porvariston edustajiin sekä seudun talonpoikaisväestöön. Suomenkielentaitoisena hän keräsi tietoa alueen sotilaallisesta tilanteesta.⁵³ Vuosina 1791–1792 hän asui Lappeenrannassa valvoen linnoitustöitä. Alppien kautta tehdyn Sveitsin sotaretken ansiosta vuonna 1800 Suvorov sai Venäjän korkeimman sotilasarvon generalissimus.

Turun rauhan jälkeen vuonna 1743 Viipuri ja Käkisalme menettivät merkityksensä varsinaisina rajalinnoituksina. Rajan siirrettyä tällöin Saimaalle ja Kymijoen suulle sen puolustuksen keskeisiksi tukikohtiksi muodostuivat Hamina, Lappeenranta ja Olavinlinna. Lappeenrannan linnoituksella oli merkitystä vihollisen maihinnousujen estämiseksi Saimaan venäläisalueilla. Suomen autonomian aikana 1800-luvun loppupuolella Lappeenrannan varuskunta kasvoi ja Pokrovan kirkon seurakunnan jäsenmäärä suureni. Kirkon viimeinen laaja peruskorjaus toteutettiin vuonna 1984.⁵⁴

On myös mainittava, että Lappeenrannan luterilainen kirkko oli alun perin suunniteltu ortodoksiseksi venäläiseksi varuskuntakirkoksi. Arkkitehti Georg Kosekoffin alkuperäiset piirustukset vuodelta 1913 olivat säilyneet, mutta rakennustyö aloitettiin jo vuonna 1912. Kirkko oli ulkoisesti melkein valmis, kun ensimmäinen maailmansota keskeytti sen rakentamisen. Sotasaalispoytäkirjojen mukaan vain ovet ja ikkunaruudut puuttuivat. Sisätyöt jäivät kuitenkin kesken. Kirkko ei koskaan

⁵¹ Eskola, Anton, *Suomen sodat ja rauhat*, Jyväskylä 2003, s. 134.

⁵² Lappeenrannan ortodoksisen Pokrovan kirkon esite.

⁵³ Rekola, Kauko, *Suvorov Generalissimus-Genius*, Helsinki 1989, s. 51–53.

⁵⁴ Lappeenrannan ortodoksisen Pokrovan kirkon esite.

valmistunut eikä sitä vihitty ortodoksiseksi varuskuntakirkoksi. Suomen itsenäistyttyä keskeneräinen kirkko luetteloitiin sotasaaliina valtion omaisuudeksi.⁵⁵

Vuonna 1809 Haminan rauhan jälkeen autonomisen Suomen alue ulottui jo pitkälle Laatokan molemmin puolin.⁵⁶ Matti Klinge kirjoittaa *Suomi Euroopassa* -kirjassa että ”Olennaista Suomen yhdistämisessä Venäjään oli se tapa, jolla yhdistäminen tapahtui, ja se muoto, jonka Suomen yhteiskunta tällöin sai.”⁵⁷ Klingen mukaan ei ollut sinänsä poikkeuksellista, että Suomi sai säilyttää ruotsalaisen lainsäädäntönsä ja yhteiskuntamuotonsa. Baltian mailla oli myös oma hallintojärjestelmänsä ja Puolalla (1815) oli erillisen kuningaskunnan asema. Porvoossa pidetyillä Suomen ensimmäisillä erillisillä valtiopäivillä keisari ”julisti” Suomen nyt tulleen korotetuksi kansakuntien arvoon. ”Suomessa eivät säilyneet ainoastaan luterilainen uskonto, ruotsin kieli virallisena kielenä ja vanha ruotsalainen siviili- ja rikoslainsäädäntö vaan myös itse kustavilainen valtiorakenne, hallitusmuoto, joka jäi entiselleen. Kun sitä nyt sovellettiin Suomen oloihin ja Suomi sai Keisarillisen Senaatin johdolla oman nelisäätöisen parlamenttinsa, syntyi samalla erityinen Suomen valtio.”⁵⁸

Kun Puola menetti parlamenttinsa ja erityisasemansa vuosien 1830 ja 1863 kapinoiden takia, pysyivät suomalaiset lojaaleina ja melko konservatiivisina koko 1800-luvun ja saivat siten yleisesti ottaen suotuisissa oloissa kehittää suurvaltapolitiikan tuloksena syntyneitä autonomista hallintoaan. Suomi sai toimia eräissä suhteissa mallialueena.

Vuonna 1905 Venäjällä puhjennut lakkoliikehdintä levisi Suomeen. Marraskuun suurlakon jälkeen keisari antoi manifestin, joka poisti sensuurin, lakkautti sääty-yhteiskunnan ja lupasi maahan yksikamarisen eduskunnan, yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden sekä yleisen puhe- ja kokoontumisvapauden. Tästä katsotaankin Suomen demokratian saaneen alkunsa.⁵⁹ Uusi kansaneduskunta sai kuitenkin vain ehdotella lakien säätämistä viimeisen sanan jäädessä keisarille. Tästä huolimatta Jari Ehrnrooth kirjoittaa, että ”Yhtä kaikki, tuon yhteiskuntamuodon aikana maahan kasvoi ensimmäinen sellainen kansalaisten ja puolueiden sukupolvi, josta yltää katkeamaton linja nykyaikaan asti. – – demokratiamme syntyi kuin taikaiskusta, keisarin lahjana, joka oli oikeastaan poliittinen manööveri eikä vuosikymmeniä kestänyt demokratiataistelua.”⁶⁰

”Keväällä 1912 astui voimaan yhdenvertaisuuslaki, joka tarjosi Venäjän alamaisille samat oikeudet kuin Suomen kansalaisille.”⁶¹ Vastakkainasettelu Suomen ja Venäjän viranomaisten välillä kärjistyi. Tilanne Suomessa vaikeutui ja venäläistytämistä

⁵⁵ Taipale, Mona Lappeenrannan kirkko ”Venäläisestä varuskuntakirkosta luterilaiseksi kirkoksi” *Epäluuloista ekumeniaan. Ortodoksisen ja luterilaisen kirkon vuoropuhelu*. Etelä-Karjala-Instituutti Raportti 2. Lappeenrannan teknillinen yliopisto, Lappeenranta 2005, s. 73–75.

⁵⁶ Eskola, Anton. *Suomen sodat ja rauhat*. Jyväskylä 2003, s.156.

⁵⁷ Klinge, Matti *Suomi Euroopassa*, Keuruu 2003, s. 59.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ehrnrooth, Jari, ”Kipupisteitä kansakunnan ruumiissa.” *Suomi Maa, kansa, kulttuurit*. Jyväskylä 1999, s. 116–117.

⁶⁰ Ehrnrooth Jari, s. 117.

⁶¹ Nevalainen, Pekka *Viskoi kuin Luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939*. SKS. Hämeenlinna 1999, s. 15.

vastaan mobilisoitiin laajoja joukkoja eri yhteiskuntaluokista ulkomaita myöten. Kyseistä aikaa Suomen historiassa kutsutaan toiseksi sortokaudeksi. Ensimmäiseksi sortokaudeksi historioitsijat laskevat 1899-1905. Osmo Jussila selostaa kirjassa *Suomen historian suuret myytit* (2007) historioitsijoiden välillä käytyä keskustelua sortovuosista. Jussilan mielestä ”Järjestysvallan vahvistamisen takana oli Pietarissa vallinnut pelko aseellisesta vallankumouksesta Suomessa.⁶² Samoin ”syksyn 1914 ns. suuri venäläistämishjelma oli lähtöisin järjestysvallan vahvistamisen tarpeista. Ohjelman ensimmäinen osasto koski virkamiesten lojaalistamista, ei venäläistämistä.”⁶³

Yllä mainittujen toimenpiteiden takia Leninin ja suomalaisten intressit kohtasivat mitä parhaiten. Suomessa löytyi vuosina 1904 – 1917 monia Leninin kannattajia ja tukijoita työläisistä akateemisiin aktivisteihin (Oscar Engberg, Konni Zilliacus, Ola ja Gunnar Castrén, Herman Gummerus, Martta ja Evert Huttunen, Artur ja Emilia Blomqvist, Kustaa Rovio, K. H. Wiik, Arvid Neovius) ja Suomea on usein nimitetty myös ”vallankumouksen punaiseksi selustaksi”.⁶⁴ Sylvi-Kyllikki Kilpi mainitsee teoksessaan *Lenin ja suomalaiset* mm. että ”Lenin oli ulkomailla seurannut kiinnostuneesti suomalaisten passiivista vastarintaliikettä Suomen kansan venäläistytymistä vastaan.”⁶⁵ Leninin venäläisenä kontaktimiehenä Suomessa toimi Slaavilaisessa kirjastossa työskennellyt Vladimir Smirnov, joka oli yhteistyössä Konni Zilliacuksen ryhmän kanssa. Vallankumouksen jälkeen Vladimir Smirnov asui Ruotsissa. Hänen kerrotaan toimittaneen Leninille päivälehdet ja viimeisimmät tiedot Venäjän vallankumouksen etenemisestä. Lenin piileskeli Suomessa Turussa, Paraisilla ja Helsingissä vuosina 1904–1905 sekä 1917.

Venäjän ja Japanin sodan aikana Konni Zilliacus ja Motojiro Akashi, japanilainen sotilas-attashea Tukholmassa, järjestivät kaksi tapaamista Venäjän vallankumouksellisten ja vähemmistöpuolueiden edustajien kanssa. He suunnittelivat Pietarissa ja muissa Venäjän imperiumin kaupungeissa kansannousua keisaria vastaan. Akashi osti aseita ja ammuksia Sveitsistä ja lähetti suuren summan rahaa Zilliacukselle. Tarkoituksena oli salakuljettaa aseita Venäjälle Suomen kautta. Lastialus S/S John Grafton ajoi kuitenkin karille Pietarsaaren ulkopuolella ja lasti jouduttiin olosuhteiden pakosta hylkäämään.⁶⁶

Smirnov kirjoittaa kirjassaan *V. Lenin Suomen vaiheissa* siitä, miten Helsingissä perustettiin lokakuussa 1906 erikoinen pakolaisapukomitea, johon kuuluivat Helsingin yliopiston professori Mandelstam, yliopiston kirjastonjohtaja Igelström sekä yliopiston opettajat Smirnov ja paroni Korff. Komitea aloitti työnsä julkaisemalla vetoituksen ”Kaikille vapaille kansalaisille vapaisissa maissa” ja siinä

⁶² Jussila, Osmo *Suomen historian suuret myytit*, Juva 2007, s. 262.

⁶³ Jussila, Osmo *Suomen historian*, s. 262

⁶⁴ Nevalainen, Pekka *Viskoi kuin Luoja* .s. 16

⁶⁵ Kilpi, Sylvi-Kyllikki, *Lenin ja suomalaiset*, Helsinki 1967, s. 25.

⁶⁶ Chiharu Inaba, professor of Meijo University, Japan. Lecture on Finnish-Japanese Relations during the Russo-Japanese War 1904–05 at Helsinki University 21.2.2008.

kehoitettiin auttamaan venäläisiä vallankumouksellisia. (*Työmies*, N:o 270, 21.11.1906) Sosiaalidemokraattisen puolueen toimikunta antoi kaikille paikallisille puoluejärjestöille määräyksen koota varoja pakolaisia varten. (*Työmies*, N:o 274, 29.11.1906).⁶⁷

3.2. Muuttoaallot

Muuttoliikkeet eli -aallot Venäjältä Suomeen ovat sujuneet eri aikoina suhteellisen hallitusti. Näin huolimatta vaikeuksista, jotka ovat liittyneet historiallisiin tapahtumiin ja poliittisten järjestelmien vaihdoksiin, sotien ja rajojen siirtoihin sekä väestön evakuoointeihin. Venäläisväestön lukumäärä Suomessa on muuhun Eurooppaan ja Baltian maihin verrattuna ollut pieni. Tämä koskee sekä vallankumousvuosien (1917-1922) pakolaisvirtoja että Neuvostoliiton hajoamisen 1991 jälkeen vilkastunutta muuttoliikettä. Avioliittomuuttajat Neuvostoliitosta ja Venäjältä ovat 1960- ja 70-luvuilta lähtien olleet jo osa suomalais-venäläistä arkea.

Ennen vallankumousta 1800- ja 1900-luvuilla Venäjältä Suomeen tulivat pääasiassa seuraavien alojen edustajat:

- upseerit, oman venäläisryhmän autonomian aikana muodostivat Suomenlinnan venäläiset upseerit ja sotilaat⁶⁸ sekä armeijan huoltohenkilökunta
- kauppiaat
- virkamiehet
- papisto ja opettajat (muuallakin kuin Kannaksella)
- lomailuun liittyvä toiminta, kylpylät ja niiden omistajat, vierailijat ja työntekijät
- tehtaiden omistajat

Vallankumouksen jälkeen:

- Karjalan kannaksen (1917–1939) paikallinen venäläisväestö eli maatalojen ja tehtaiden omistajat ja työntekijät, papisto, koulujen opettajat sekä kulttuuripiirit (taide, musiikki, valokuvaus ym.), Petsamon venäläiset ja luostarin munkit.

⁶⁷ Smirnov, V., *Lenin Suomen vaiheissa*, Helsinki 1970, s. 59.

⁶⁸ Luntinen, Pertti, ”Viaporin venäläinen varuskunta” *Viaporista Suomenlinnaksi* toim. Liisa Eerikäinen. Jyväskylä 2006. s. 117–125 sekä

Shuster, L., ”Viaporin satakymmenen vuotta Venäjän palveluksessa.” *Viaporista Suomenlinnaksi* toim. Liisa Eerikäinen. Jyväskylä 2006, s. 109–116.

Halén, Harry, *Viaporin upseereita ja sotilasvirkailijoita 1880–1918*. Unholan Aitta 23, Helsinki 2006.

– Kun ns. Vanha Suomi liitettiin autonomiseen Suomeen, ruhtinaskunta sai sen myötä useita venäläisiä kartanonomistajia ja maatilanomistajia etupäässä Karjalan kannaksella. Tähän ryhmään voidaan laskea myös alueen venäjänkielinen ortodoksiväestö; 1917 jälkeen myös Valamon ja Konevitsan luostareiden veljestö ja Lintulan venäläiset sisaret.

Helsingissä venäläiset kauppiat muodostivat vuonna 1879 jo neljäsosan kaikista Helsingin kauppiaista. Helsingin väkiluku oli silloin n. 20 000 henkilöä. Heidän joukossaan olivat Kiseleff, Suomen Sokeritehtaan perustaja, Ushakoff, Paul Sinebrychoff, kuuluisan olutpanimon perustaja. Muita tunnettuja venäläisiä kauppiassukuja olivat Matrosoff, Tabunoff, Nikolajeff. Viipurissa vaikuttivat Sergejeffit ja Lappeenrannassa Wolkoffit, vain muutamia mainitakseni.

Vuonna 1910 Suomen virallisten tilastotietojen mukaan Suomessa asui 12 307 venäläistä. Helsingissä heitä asui tällöin 6 352, Turussa 617 ja Viipurissa 4 846. Tampereella, Vaasassa, Porissa ja Oulussa asui yhteensä 492 venäläistä.

Venäjän vallankumouksen jälkeen 1917 tilanne Suomen venäläisväestön osalta muuttui. Väestönsosan taloudelliset kontaktit Venäjään katkesivat. Senaatin karkotuspäätöksen mukaan Suomeen saivat jäädä vain Suomen kansalaiset eli noin 5 000 henkeä. Vallankumouksen jälkeen Suomeen tulleista pakolaisista monet jatkoivat matkaansa Ruotsiin, Jugoslaviaan ja Ranskaan. Pakolaispolitiikka Suomessa oli Max Engmanin mukaan ”kiristymässä, kun maalaisliiton johtaja Santeri Alkio esitti tammikuun 10. päivänä 1918 Venäjän pakolaisia koskevan välikysymyksen. ...Venäläisvastaisuudessa Alkio oli värisokea, kaikki venäläiset olivat vihollisia.”⁶⁹ Pääministeri Ingman aloitti vastauksensa huomauttamalla, että muunlainen suhtautuminen ei olisi ollut mahdollinen:

”Toisaalta ei ole voitu tykkänään kieltää venäläisiä etsimästä turvapaikkaa Suomesta. Niin kuin herra Alkio välikysymyksessään sanoo, on nimittäin heidän joukossansa vaarattomia ja säälettäviä pakolaisia, joilta ihmisyyden nimessä ei turvaa saateta kieltää. Monet heistä tulevat suorastaan kuolemaa pakoon. Heidän palauttamisensa rajalta olisi heille sama kuin kuolemantuomio. Heidän joukossaan on ollut sivistyneen Venäjän kaikkein ensimmäisiä nimiä, henkilöitä, joiden kohtaloita mitä suurimmalla mielenkiinnolla seurataan koko sivistyneessä maailmassa...”⁷⁰

Suomen itsenäistyttyä venäläisvastaisuus oli huipussaan. ”Vanhasta maailmasta” haluttiin tehdä pesäero. Venäläisvastaisuutta lietsoivat entisestään vallankumouksen aiheuttama yleinen kaaos, venäläisten keskinäiset kahakoinnit, matruusien väkivalta päällystää kohtaan Helsingissä sekä valkoisten taistelut bolševikkeja vastaan.

Valkoisten Siperiassa koottua armeijaa komensi amiraali A.V. Koltšak (1873-1920), Etelä-Venäjällä operoi kenraali A. I. Denikin (1872-1947) ja pohjoisen armeijakunnan johto oli N. N. Judenitšin (1862-1933) käsissä. Judenitš oli tammikuusta 1919 lähtien oleskellut Helsingissä. Amiraali Koltšakin kielteinen

⁶⁹ Engman, Max, *Raja. Karjalankannas 1918–1920*. Helsinki 2007, s. 116–117.

⁷⁰ Engman, Max, 2007, s. 117.

asenne Suomen itsenäisyyteen teki Judenitšin ja Mannerheimin neuvottelut mahdollisesta yhteistyöstä tuloksettomiksi. Vaikka Judenitš kannatti Suomen itsenäisyyttä niin kuin myös kenraali E.K. Miller (1876-1939) Arkangelissa⁷¹ niin Koltšakin kanta jakamattomasta Venäjästä vain lisäsivät suomalaisten venläisvastaista kirjoittelua. Judenitšin syksyllä alkanut offensiivi osoittautui alussa lupaavaksi mutta päättyi lopulta häviöön Virossa.⁷² Marsalkka Mannerheim taitavana ja lahjakkaana poliitikkona puolusti johdonmukaisesti Suomen etua maailmanhistorian ratkaisevissa käänteissä. Hän oli entisen Venäjän tsaarin armeijan upseereista ja kenraaleista kaikkein menestyvin.

3.3. Maastamuuttotutkimus

Muuttoliikkeet Venäjältä kulminoituivat Venäjän vuoden 1917 vallankumoukseen. Venäjän historiassa on kuitenkin myös aikaisemmin tapahtunut väestönsien siirtymisiä, vaikkakin huomattavasti pienemmässä mittakaavassa. Pietari Suuren ajalta muistetaan mm. patriarkka Nikonin uskonreformeihin liittyvät vanhauskoisten karkotukset Venäjän kaukaisille raja-alueille, Viroon ja Bulgariaan. Kun Pietari Suuri ”avasi ikkunan” Eurooppaan, venäläiset lähtivät tutustumaan lännen laivanrakennustaitoon Hollantiin ja Preussiin. Hiemen myöhemmin, 1700-luvulla, esimerkiksi Mihail Lomonosov, Venäjän tieteen isä, lähti tutustumaan saksalaiseen yliopistoihin. 1800-luvulla oli muotia opiskella Euroopan taiteen helmiä Italiassa ja Ranskassa. Venäjän muuttoaalto koostuivat monista etnisistä ryhmistä. Venäläisten sotilasjoukoissa Suomeen tuli myös suuri määrä ukrainalaisia, tataareja, jotka toimivat⁷³ linnoitusten rakentajina, sekä kauppiaina hyvin menestyneitä juutalaisia.⁷⁴

Ensimmäinen laajempi tutkimus Venäjän emigranteista julkaistiin vuonna 1971 Ranskassa, jolloin ilmestyi P. E. Kovalevskin kirjoittama *Rajantakainen Venäjä. Ulkomailta asuvien venäläisten historia ja kulttuurinen sivistystyö puolen vuosisadan aikana 1920–1970. (Zarubežnaja Rossija. Istoriia i kulturnoprosvetitel'naja rabota ruskogo zarubežia za polveka 1920–1970)*⁷⁵.

Käsite ”emigrantti” oli neuvostoaikana pejoratiivinen. Kristina Schulginin dokumentissa *Miksi en puhu venäjää*⁷⁶ käy ilmi, että varsinkin valkoemigrantti (*belo-*

⁷¹ Naumov, V.P., Mannerheim ja Venäjän valkokaartilaiset. Mannerheim Keisarillisen Venäjän armeijan upseeri, Itsenäisen Suomen Marsalkka. Helsinki, 2005, s.140.

⁷² Kopteff, George Venäläisten emigranttien järjestötoiminta Suomessa 1917-1945. Helsingin yliopisto, s. 18.

⁷³ Halén, Harry, ”Suomen tataarit”. *Suomi Maa, kansa, kulttuurit*. Jyväskylä 1999, s. 315–333.

⁷⁴ Harviainen, Tapani ”Suomen juutalaiset”. *Suomi Maa, kansa, kulttuurit*. Jyväskylä 1999, s. 333–343.

⁷⁵ Kovalevskij, P.E., *Zarubežnaja Rossija. Istoriija i kulturnoprosvetitel'naja rabota ruskogo zarubežja za polveka (1920–1970)*. Paris: Libraire des cinq continents.

⁷⁶ Schulgin, Kristina, Yle:n dokumentti *Miksi en puhu venäjää*

emigrant) kuului Neuvostoliitossa vakavasti otettaviin vastustajiin. YYA-Suomessa ”emigranttitaustainen” oli myös epäilystä herättävä henkilö.⁷⁷

Neuvostoliiton hajottua venäläisten emigranttien panos kulttuurin, tieteen ja taiteen saavutusten piirissä on Venäjällä nykyisin jo tunnustettu. Alexander Solzhenitsynin perustama Ulkovenäläisten säätiö Moskovassa on saanut paljon lahjoituksia, mm. perhe-arkistoja ulkomailta. Säätiöön on perustettu kirjasto, jossa emigranttikirjailijoiden tuotanto on vahvasti edustettuna. Lisäksi on perustettu kirjapaino, joka julkaisee päiväkirjoja ja kirjeenvaihtoa, joita aikaisemmin ei ollut mahdollista julkaista Neuvostoliitossa.

Tunnettu elokuvaohjaaja Nikita Mihalkov (Venäjän Kulttuurirahasto), on tallentanut dokumenttiohjelmissaan vanhojen venäläisten emigranttiperheiden jälkeläisten kertomuksia esi-isiensä kohtaloista maailmalla vallankumouksen 1917 jälkeen. Ohjelmiin ovat osallistuneet amiraali Alexandr Koltšakin pojanpoika, kenraali Anton Denikinin tytär Marina sekä kenraali Petr Wrangelin jälkeläiset. Kenraali Anton Denikinin jäännökset on siirretty Yhdysvalloista takaisin Venäjälle ja haudattu Moskovaan.

Vuodesta 1991 alkaen Venäjällä on järjestetty emigranttien elämään ja kulttuuritoimintaan liittyviä konferensseja. Ensimmäinen kokous järjestettiin Moskovassa 8.–12.9.1993 aiheesta ”*Venäjän emigraation kulttuurinen perintö 1917–1940.*” Venäjän tiedeakatemia julkaisi konferenssin yhteydessä pidettyjen esitelmien pohjalta kirjan, joka valaisee hyvin ensimmäisen aallon emigranttien poliittista ja kulttuurista toimintaa. Emigrantologia-termiä käyttää E. Ju. Protasova kirjassaan *Fennovenäläiset: Elämä ja kielenkäyttö.*⁷⁸ Emigrantti -termiin liittyy paljon enemmän vivahteita kuin esimerkiksi sanaan ”*pereselenets*” (paikasta toiseen muuttaja tai maahanmuuttaja). Emigranttina tai pakolaisena olemiseen sisältyy usein myös suuri määrä pelkoa, turvattomuutta ja poliittiseen pakolaisuuteen liittyvää angstia, epätietoisuutta mahdollisuudesta jäädä maahan pysyvästi, maasta karkotetuksi tuleminen tai pakkosiirtämiset (kyyditykset) rajan yli takaisin Neuvostoliittoon. Sanaa *bežentsy* (pakolaiset) käytetään yleisesti puhuttaessa pakolaisuudesta mutta myös ensimmäisen aallon emigranteista.

Yleismaailmallisesti katsottuna Venäläisten pakolaisten tilanne oli vallankumouksen jälkeen vaikea erityisesti Konstantinopolissa, jonne heitä oli paennut Krimin uuvuttavien taistelujen jälkeen. Krimillä oli kenraali Denikinin korvannut kenraali Wrangel, joka lyhyeksi aikaa oli saanut alueen haltuunsa. Tilanteen muodostuttua kriittiseksi Wrangel järjesti sadoille tuhansille mahdollisuuden siirtyä laivoilla Konstantinopoliin. Vuosina 1919–1923 Konstantinopoli oli saanut tukea länsimailta pakolaisten auttamiseksi. Nansenin avustuksella 20 000 tsaarin armeijan upseeria,

⁷⁷ Rentola, Kimmo, *Niin kylmää että polttaa*. Keuruu, 1997.

⁷⁸ Protasova, E. Ju., *Fennorossy. Žizn i upotreblenije jazyka*. Sankt Peterburg, 2004.

jotka elivät hyvin alkeellisissa oloissa Gallipolin leirillä, pääsivät jatkamaan matkaa Tšekkoslovakiaan, Bulgariaan ja Palestiinaan. Yhteensä 44 maata otti vastaan Venäjän pakolaisia Turkista Fridtjof Nansenin vetoomusten ansiosta.⁷⁹

Kirjallisuudessa Ivan Shmelev on kuvannut Krimin tapahtumia teoksessaan *Kuolleitten aurinko (Solntse mertvyh)*. Hänen poikansa kuoli bolševikkien uhrina unkarilaisen kommunistin Bela Kunin toimeksiannosta. *Kuolleitten aurinko* kuuluu Venäjän kirjallisuuden helmiin ja Aleksander Solzhenitsyn pitää sitä parhaana venäjäksi kirjoitettuna kirjana. Shmelev kertoo vailla kostonhimoa, pateettisuutta tai tragiikkaa eräästä vallankumouksen kaikkein järkyttävimmästä tapahtumasarjasta ja välittää lukijalle kuvan ihmisen raadollisuudesta.⁸⁰

Pakolaisia auttamaan perustettiin vuonna 1921 Kansainliiton pakolaiskomissio, jonka johtoon tuli norjalainen tutkimusmatkailija Fridtjof Nansen (1861–1930). Pakolaiskomissio auttoi noin puolta miljoonaa pakolaista palaamaan kotiin. Leireille jäi kuitenkin vielä suuri joukko venäläisiä, jotka tuskin koskaan palasivat kotimaahansa. Paluu Neuvostoliittoon merkitsi monille pakkotyöleiriä tai keskitysleiriä. Ongelman ratkaisemiseksi luotiin Nansenin passi, jonka avulla saattoi todistaa henkilöllisyytensä, ja näin pääsy eri maihin helpottui.⁸¹

Nansenin passin avulla 1920-luvulla venäläiset pakolaiset pääsivät siirtymään Saksasta, Puolasta ja Turkista länteen. Ranska otti vastaan yli 400 000 pakolaista paikkaamaan työvoimapulaansa. Venäjän emigrantit luokiteltiin eri ryhmiin, eli aaltoihin sen perusteella milloin he ovat jättäneet kotimaansa. Tässä esityksessä tarkastelun kohteena ovat ensisijaisesti Suomeen tulleet emigrantit.

I aalto. Vuosina 1917–1922 Venäjän vallankumouksen kaaottisten tapahtumien aikana ja niiden jälkeen Neuvostoliitosta pakeni tai karkotettiin n. 2 miljoonaa henkeä. Monet surmattiin matkalla tai palautusten yhteydessä. Rajojen sulkeutumisen jälkeen Suomeen tulleista pakolaisista monet jatkoivat matkaansa Ruotsiin, Jugoslaviaan, Tšekkoslovakiaan ja Ranskaan.

Ensimmäiset pakolaiset tulivat Pietarista. Kannaksella oli 1920 tehdyn selvityksen mukaan 12 000 huvilaa, joista suomalaisten omistuksessa tällöin oli vielä vain 10 prosenttia. Venäläisomistajista pääosa oli pietarilaisia, joukossa ruhtinaita ja muita aatelisia, armeijan ylintä päällystää, kulttuuriväkeä sekä kaupan ja teollisuuden johtohenkilöitä. Pakolaiset kuuluivat huvilanomistajiin ja -vuokraajiin. Vierasmaalaiset omistivat Kannaksella ennen maailmansotaa 775 maatilaa ja n. 6 300 palstatilaa. Yhteensä maata oli vieraassa omistuksessa noin 54 000 hehtaaria, lähinnä Uudenkirkon, Terijoen ja Kivennavan pitäjissä. Venäläisten pakolaisten lukumäärän

⁷⁹ Greve, Marit, *Fridtjof Nansen*. Otta 1994, s. 43.

⁸⁰ Shmelev, Ivan. *Solntse Mertvyh*, II izdanie, Pariž, 1949.

⁸¹ Greve, Marit, *Fridtjof Nansen*. Otta 1994, s. 38–39.

selvittäminen on todettu useissa yhteyksissä lähes mahdottomaksi. Monet tulivat rajan yli laittomasti ja tilastointi jäi puutteelliseksi.⁸²

Suurin joukkopako Suomeen tapahtui 17.3.1921, kun 8 000 Kronstadtissa palvelutta sotilasta siirtyi jään yli Terijoelle. Kronstadtin pakolaisten kokonaislukumäärästä, 6 500–8 000, on tutkijoiden piirissä vielä erilaisia mielipiteitä. Pakolaisista jäi Suomeen n. 1 600 henkilöä. Jäälle paon yhteydessä menehtyi noin 1 500.⁸³

Tuhatševski kukisti kronstadtilaisten kansannousun linnoituskaupungin uhreista piittaamatta. Avoimella Suomenlahden jäällä oli rynnäköön jäljiltä ennennäkemätön määrä kaatuneita pinoittain, joukossa myös kirgiisejä ja sotakoulujen oppilaita. Alun perin vallankumoukseen osallistuneet matruusit pettyivät sittemmin bolševikkien toimintaan ja tyhjiin lupauksiin, mutta eivät saaneet tarpeeksi apua ja lisäjoukkoja voittaakseen taistelun. ”Taistelu Kronstadtista oli ollut verinen. Myös pakoon pyrkivien menetykset olivat suuret. Suomen ja Neuvosto-Venäjän viranomaiset sopivat siitä, että osapuolet korjaavat ruumiita jäältä vuorooina.”⁸⁴ Kansannousun johtajina toimineet vallankumoukskomitean johtaja Petritšenko ja Kronstadtin puolustuksen johtaja Solovjanoff sekä johtoryhmään kuulunut kenraalimajuri Koslovski lähettivät selostuksensa Kronstadtin tapahtumista rajakomendantti Erik Heinrichsille ja pyysivät turva-oikeutta Suomen hallitukselta.⁸⁵ Suurin osa pakolaisista sijoitettiin Inon ja Turkinsaaren eristysleireille.

Koslovski on haudattu Helsingin ortodoksiselle hautausmaalle, mutta Petritšenko luovutettiin myöhemmin 1940-luvulla Valvontakomission vaatimuksesta ns. Leinon vankina Neuvostoliittoon. Sieltä hänet lähetettiin Solikamskin keskitysleirille Siperiaan, missä hän kuoli heinäkuussa 1947.

Osa pelastautuneista sai Terijoen rannoilla apua paikallisilta ihmisiltä, jotka auttoivat järjestämällä nuotioita ja ensiapua paleltuneille. Vastaanottopaikat Suomen rannikolla olivat Kuokkalan ranta, Kellomäen ranta, Terijoella Toivolan huvila, Vammelsuu ja Inon lauttaranta.⁸⁶ Suomen venäläisen partiojärjestön pojat olivat mukana avustustoiminnassa. Amerikan Punaisen Ristin varastotoimikunta jakoi Viipurin varastosta elintarvikkeita keskitysleirien nälkää näkeville. Kolmen kuukauden jälkeen osa pakolaisista sai oleskelu- ja työluvan Suomesta.

Palautukset Neuvosto-Venäjälle alkoivat toukokuussa 1921. Kaikkiaan armahdukseen uskoi 3 100 miestä, jotka palattuaan Neuvostoliiton puolelle passitettiin kuitenkin heti pakkotyöleireille mm. Arkangelin alueelle Holmogoryyn ja Siperiaan. Keskitysleireille matkasi monta junalastillista kronstadtilaisia.

⁸² Tuokko, Kaino, *Rajalla Rauhatonta*. Saarijärvi 2000, s. 277.

⁸³ Tuokko, Kaino, 2000, s. 157.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Tuokko, Kaino *Rajalla rauhatonta*, Saarijärvi 2000, s. 158.

Suomeen jääneet Kronstadtin pakolaiset sijoitettiin ympäri maata sahoille ja metsätöihin, suonkuivatustyömaille mm. Lopen, Yläneen, Aureen, Kurun ja Multian hoitoalueisiin. Pakolaisia oli muissakin metsähallituksen töissä. Varat tarkoitukseen oli myöntänyt sisäministeriö.⁸⁷

Venäjän pakolaisia, ja heidän joukossaan Kronstadtin pakolaisia, pääsi myös Valamoon, jonne he väliaikaisesti hakeutuivat. Uskonnollisen samaistumisen mahdollisuus ja kulttuuri-identifikaatio Valamon luostarin venäläissyntyisiin munkkeihin ja muihin ortodoksisista uskontoa tunnustaviin asukkaisiin auttoi heitä selviytymään kriisistä, jonka he olivat kokeneet.

Suomen kansalaisoikeuksien puuttuminen yhdisti pakolaisia muihin Valamon luostarin entisiin Venäjän kansalaisiin, joilta uuden kotimaan kansalaisuus puuttui. Venäjän alamaiset tarvitsivat maaherran myöntämän liikkumisluvan, ”ololipun ulkomaalaisille”. Pakolaisten oleskelu Suomessa 1920- 30 luvulla oli sidottu tiettyyn paikkaan viranomaisten määräämänä tai sitten sosiaalisena pakkona. Pakolaisten lukumäärästä Valamossa ei ole tarkkoja tietoja.⁸⁸

Joitakin vuosia sitten Kronstadtin kansannousun osallistuneita on Venäjällä ”rehabilitoitu” eli heidän maineensa on pyritty palauttamaan. Venäjällä muistetaan myös Kronstadtin nousun uhreja 17.3., jolloin linnoituksen Ankkuritorilla Kronstadtissa kokoonnutaan ja kirkossa toimitetaan muistopalvelus. Kaupunkilaisten isovanhempien kertomusten perusteella nykyiset asukkaat tuntevat historiansa. Muistomerkkiä kaatuneitten ja kuolleitten kunniaksi ei Kronstadtin ole kuitenkaan pystytetty.

Kronstadtin tapahtumista puhuttaessa käytettiin pakolaisten keskuudessa termiä kansannousu (*vosstanije*) eikä neuvostohistorioitsijoiden ’kapinaa’, (*mjatež*). Venäjällä on viimeisten vuosien aikana siirrytty termiin *vosstanije*. Suomen Kronstadtin pakolaisten jälkeläisten keskuudessa on aloitettu n. kuusi vuotta sitten viettää muistopäivää 17.3. Lappeenrannan ortodoksisessa kirkossa, jolloin kokoonnutaan yhteiseen muistojumalanpalvelukseen eli panihidaan.

Enimmillään Suomessa oleili vuoden 1922 paikkeilla hetkellisesti lähes 30 000 Neuvosto-Venäjän alueelta tullutta pakolaista. Heistä puolet oli venäläisiä ja puolet inkeriläisiä ja itäkarjalaisia.

Karjalan kannas ja vanha Valamo muodostuivat monelle emigrantille vanhan Venäjän korvikkeeksi. Valamoon tehtiin pyhiinvaellusretkiä myös ulkomailta.

⁸⁷ Tuokko, Kaino, 2000, s. 160.

⁸⁸ Kilpeläinen, Hannu *Valamo – Karjalaisten luostari? Luostarin ja yhteiskunnan interaktio maailmansotien välisenä aikana*. SKS, s. 238– 239.

II pakolaisaalto kuvaa niitä henkilöitä, jotka ajautuivat toisen maailmansodan melskeissä pakolaisiksi Saksassa, Belgiassa ja Ranskassa. Suomeen ei tuolloin tullut montakaan pakolaista Neuvostoliitosta. Jaltan kokouksessa 4.–11.2.1945 Stalin, Churchill ja Roosevelt sopivat venäläisten pakolaisten palauttamisesta takaisin Neuvostoliittoon, mikä aiheutti suuren verenvuodatuksen. Kyse on nk. Lienzen (Itävalta) joukkosurmasta, jonka yhteydessä kommunistit surmasivat Neuvostoliittoon palautetut sotavangit ja pakolaiset rajalla. Emigranttien ortodoksikirkkoissa ympäri Eurooppaa ja Yhdysvaltoja on neuvostokaudella vietetty Lienzen uhrien muistopäivää. Tämä perinne on nyt palannut takaisin Moskovaan, kun Ulkovenäläisten säätiössä on järjestetty muistotilaisuus. Surmattujen joukossa oli perheitä, naisia ja lapsia.

Vuonna 1939 Karjalan evakkoihin kuului myös venäläisväestöä, jolla oli Suomen kansalaisuus. He olivat Kyyrölän talonpoikien jälkeläisiä, jotka evakuoitiin Suomeen yhdessä paikallisen karjalaisväestön kanssa. Evakkoihin kuului myös venäläisiä emigrantteja, pakolaisia ja heidän jälkeläisiään, joilla oli oleskelulupa Suomessa. Lisäksi pohjoisessa olivat myös Petsamon venäläiset. Heistä kerrotaan enemmän koulukysymyksiä tarkasteltaessa.

Talven 1941–1942 aikana Suomessa oli 47 000 (64 000) venäläistä sotavankia. Venäläiset I aallon emigrantit auttoivat heitä selviytymään nälästä ja kielitaitoisina toimivat myös tulkkeina. Suomen marsalkka C. G. Mannerheim kirjoittaa muistelmiensa toisessa osassa venäläisten sotavankien vaikeasta tilanteesta.⁸⁹ Sotavangit palautettiin Neuvostoliittoon, mutta osa pääsi pakenemaan Ruotsiin.

Sotien aikana Suomeen siirrettiin Saksan armeijan valtaamilta alueilta 63 000 inkeriläistä ja suomalaista, joista 55 000 palautettiin myöhemmin Valvontakomission vaatimuksesta Neuvostoliittoon. Arvion mukaan Suomeen saapui vuosina 1917–1939 idästä ainakin 44 000 pakolaista, jotka jäivät Suomeen joksikin aikaa tai pysyvästi.⁹⁰

Suomen venäläisväestöstä 600–700 henkeä osallistui talvisotaan ja jatkosotaan. He toimivat viestintätehtävissä, lukivat venäjänkielisiä radiolähetyksiä ja tulkitsivat venäläisten viestiliikennettä. Heitä toimi myös tulkkeina ja muissa sotilastehtävissä.⁹¹ Sotavuodet merkitsivät emigranttitaustaisten venäläisten värväämistä mm. tiedustelutehtäviin, mikä suuresti edesauttoi Suomen tasavallan henkiinjäämisessä. Yhtenä esimerkkinä voi mainita, että Suomussalmen Raatteentien taistelun kuluessa 1939–1940 radiotiedustelun venäjänkielinen henkilökunta purki ajan tasalla viestejä kenraali Siilasvuolle, joka motitti vähäisillä joukoillaan kaksi neuvostodivisioonaa ja esti Stalinin sotasuunnitelman toteuttamisen.

⁸⁹ Kanninen, Ermei, ”Venäläiset emigrantit Suomen Neuvostoliittolaisia sotavankeja avustamassa” *Sotahistoriallinen aikak.* 7/1988, s. 144–151.

⁹⁰ Baschmakoff N. & Leinonen M. (2001) *Russian Life in Finland 1917–1939; A local and oral history.*

Nevalainen, Pekka (1999) *Viskoi kuin Luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939.*

⁹¹ Schulgin, Kristiina, *Miksi en puhu venäjää.* Dokumenttiohjelma.

Neuvostoliitto kosti toisen maailmansodan jälkeen nämä sodanaikaiset tapahtumat kuljettamalla laittomasti, mutta kommunistisen sisäministeri Yrjö Leinon suostumuksella, joukon venäläisiä emigrantteja vankileireille, joissa suuri osa heistä menehtyi. Tämä ns. ”Leinon vankien” tapaus odottaa edelleen historiallisen totuuden paljastamista.

Valvontakomission vaatimuksesta Suomesta luovutettiin Neuvostoliittoon sotarikollisina 19 henkilöä, joista 16 oli venäläisiä. Alun perin listalla oli 22 nimeä, mutta osa ehti paeta Ruotsiin. Leinon venäläisvankien joukossa oli sekä Suomen kansalaisia että Suomessa Nansenin passilla oleskelleita.⁹² Suomen kansalaiset:

- Boris Björkelund (s. 1893–1976), liikemies, ent. meriupseeri keisarillisen Venäjän laivastossa. Tuomittiin 10 vuodeksi leiriin. Palasi Suomeen vuonna 1955 ja kirjoitti kokemuksistaan kirjan *Stalinille menetetyt vuoteni*.
- Pjotr Bystrejevski (s. 1904), tupakkatehdas Fennian työläinen, sodan aikana rintamapropagandan palveluksessa, papillista sukua, Terijoen ortodoksisen seurakunnan diakonin poika. Kuoli nälkään Vladimirin vankilassa 1948 tai 1949.
- Richard Dahm (s. 1886), liikemies, sodan aikana kielenkäännöstehtävissä. Tuomittiin 5 vuodeksi vankeuteen ja sen jälkeen karkotettiin Siperiaan. Palasi Suomeen vuonna 1954 ja kuoli pian sen jälkeen.
- Dmitri Kuzmin-Karavajev (s. 1892), ratsumestari, toimi Helsingissä ”Suomen venäläisen siirtokunnan” klubin johtajana. Tuomittiin leiriin 10 vuodeksi. Palasi Suomeen vuonna 1955. Toimi syyskuuhun 1974 venäjänkielisen vanhainkoti ”Auringon” johtajana, kunnes laitos suljettiin paloviranomaisten käskystä.
- Vladimir Kuznetsov (s. 1894), tsaarin armeijan aliluutnantti, Suomessa yksityisen huolinta-alan liikeyrityksen johtaja. Kuoli vankileirillä 1947.
- Vasili Maksimov (s. 1918), toimi sodan aikana rivimiehenä Suomen armeijassa; talvisodan sotainvalidi, vasen jalka vakavasti haavoittunut. Pidätettiin erehdyksessä samannimisen Valtiollisessa poliisissa toimineen setänsä sijaan, mutta tuomittiin siitä huolimatta leirivankeuteen Neuvostoliitossa. Palasi Suomeen vuonna 1955. Oli nuorin Leinon vangeista.
- Juri Narbut (s. 1896), tsaarin armeijan upseeri, sodan aikana ilmatorjuntajoukoissa. Tuomittiin 10 vuodeksi leireille. Kuoli vuonna 1951 Vladimirin vankilassa.
- Unto Boman (myöhemmin Parvilahti, s. 1907) liikemies, SS-sotainvalidi; toimi sodan aikana suomalaisten SS-osastojen yhteysupseerina Berliinissä.

⁹² Wikipedia: Leinon vangit tarkennetuin tiedoin.

Tuomittiin 5 vuodeksi vankeuteen ja sen jälkeen karkotettiin Siperiaan. Palasi Suomeen 1954 ja kirjoitti kokemuksistaan kirjan *Berijan tarhat*.⁹³

- Fjodor Pihra (s. 1909), radioteknikko, sodan aikana tulkkina. Tuomittiin 15 vuodeksi leiriin. Palasi Suomeen 1956 ja muutti pian sen jälkeen Yhdysvaltoihin.
- Boris Popper (myöhemmin Batu Berin-Bey, 1904 - 2000), teknikko, sodan aikana tulkkina Suomen sotavankileireissä. Palasi heikossa kunnossa Suomeen vuonna 1956 ja kirjoitti kokemuksistaan kirjan *Venäjän punainen lihamylly*.⁹⁴ Palattuaan Suomeen hän työskenteli palovahtina Wärtsilä Oy:ssä eläkepäiviinsä saakka. Hän jaksoi kuitenkin harrastaa ratsastusta ja miekkailua ja toimi myös miekkailun opettajana.
- Kirill Puškarev (s. 1897), tsaarin armeijan kapteeni, toimi Suomessa rikospoliisin palveluksessa. Tuomittiin 20 vuodeksi vankilaan. Palasi Suomeen 1955 erittäin heikossa kunnossa. Palasi poliisiksi sairaalahoidon jälkeen ja vankeusvuodet laskettiin virkavuosiksi.

Suomessa Nansenin passilla oleskelleet:

- Vladimir Bastamov (s. 1902), sodan aikana tulkkina suomalaisessa joukko-osastossa; siviilissä tupakkatehtaan työläinen. Tuomittiin 10 vuoden leirirangaistukseen. Palasi Suomeen vuonna 1956.
- Dmitri Daragan (s. 1907), diplomi-insinööri, toimi sodan aikana tulkkina. Tuomittiin 15 vuodeksi vankilaan. Palasi Suomeen vuonna 1956.
- Severin Dobrovolski (s. 1881), tsaarin armeijan kenraali, valkovenäläisen pakolaisjärjestön edustaja Suomessa; Idän Emigranttien klubin puheenjohtaja ja emigranttien lehden päätoimittaja. Tuomittiin kuolemaan, mutta tuomio muutettiin 10 vuoden vankeusrangaistukseksi. Kuoli leirissä 1947.
- Maximilian Loudon (s. 1889), paroni, toimi autonkuljettajana Romanian Helsingin-lähetystön palveluksessa. Tuomittiin 10 vuodeksi leirivankeuteen. Kuoli leirissä halvaukseen vuonna 1947.
- Georg Popper (s. 1917), opiskelija, toimi sodan aikana tulkkina. Vankeusajan pituus ei ole tiedossa. Palasi Suomeen vuonna 1956.
- Stepan Petritšenko (s. 1890), eräs Kronstadtin kansannousun johtajista. Kuoli vankeudessa vuonna 1947.
- Andrei Sumbarov (s. 1906), työskenteli sodan aikana tulkkina radiopropagandassa. Tuomittiin leiriin 10 vuodeksi. Katosi tietymättömiin.
- Igor Verigin (s. 1907), insinööri, sodan aikana kaiutinkuuluttajana rintamalla. Tuomittiin leiriin 10 vuodeksi. Katosi tietymättömiin.

⁹³ Parvilahti, Unto. *Berijan tarhat*. Havaintoja ja muistikuvia Neuvostoliitosta vuosilta 1945–1954. Kuudes painos. Helsinki 1958.

⁹⁴ Berin-Bey, Boris *Venäjän punainen lihamylly*. Forssa 1974.

Leinon vankien kohtalot vaikuttivat Suomen venäläisväestön mielialoihin. Epätietoisuus vankien kohtalosta aiheutti sukulaisissa pelkoa, mikä heijastui koko vähemmistöön. Toisaalta muistellaan, miten eloon jääneitä vankeja oltiin vastassa Helsingin rautatieasemalla.

III aalto. Kolmanneksi muuttoaaloksi kutsutaan 1960–1970-lukujen ns. dissidenttien eli toisinajattelijoiden muuttoa länteen. Tähän kategoriaan lasketaan myös 1975 Euroopan turvallisuus ja yhteistyökonferenssin ETYK:in jälkeen Suomeen avioituneet henkilöt. ETYK-kokouksen asiakirjassa sanotaan että ”osanottajavaltiot käsittelivät myönteisesti ja inhimilliset näkökohdat huomioon ottaen sellaisten henkilöiden maastapoistumis- ja maahantuloanomuksia, jotka ovat päättäneet solmia avioliiton toisen osanottajamaan valtion kansalaisten kanssa. Yllä oleviin tarkoituksiin samoin kuin avioliiton solmimiseen tarvittavien asiapapereiden käsittely ja myöntäminen tapahtui perheiden jälleenyhdistämistä koskevien määräysten mukaisesti.”⁹⁵ ETYK:in sopimuksella oli yllättävän suuri vaikutus käytännössä juuri venäläisten solmimissa avioliitoissa ulkomaalaisten kanssa. Väärinkäytökset, valeavioliitot ja avioliittovälitys eivät olleet harvinaisia. Nykyisin aviopuolison asemaa ja oleskelua Suomessa avioeron jälkeen on turvattu lailla entistä paremmin.

IV aalto. Neuvostoliiton hajoaminen 1991 loi mahdollisuuden vapaaseen muuttoon kaikille kansalaisryhmille. Näin mahdollistettiin tavallisten kansalaisten matkustaminen ulkomaille. Käytännössä aluksi matkustelivat kuitenkin entiset puolueaktiivit ja heidän lapsensa. Tämän jälkeen Israeliin, USA:han ja esimerkiksi Suomeen muutti suuri määrä tiedemiehiä, lähinnä fyysikoita ja tietokonealalla toimivia henkilöitä. Monet venäläiset jättivät maansa taloudellisista syistä, työpaikan takia ja toimeentulonsa parantamisen vuoksi.

Suomeen saapui myös paluumuuttajia eli inkeriläisiä, jotka eivät kaikki hallinneet suomen kieltä ja täten laskettiin kuuluvan Suomen venäläisten joukkoon. Inkeriläis-paluumuuttajilla on oma mediannäkyvyytensä.

3.4. Diaspora

Venäjän ulkopuolella ns. diasporassa asuu 25 miljoonaa venäläistä. Prosenttiluvut vuosilta 2000–2004 ja 2005 ovat *CIA World Fact Bookin* tietojen perusteella entisten IVY-maiden osalta seuraavat: Kazakstanissa ja Baltian maissa prosenttiluvut ovat suurimmat eli Kazakstanissa 30 % (4,7 miljoonaa), Virossa 25,6 % väestöstä (n. 340 000), Latviassa 29,6 % (n. 670 000) ja Liettuaassa 6,3 % (230 000). Ukrainassa 17,3 % (8,1 miljoonaa) ja Uzbekistanissa 5,5 % (1,5 miljoonaa) ylitetään myös miljoonaraja venäjänkielisten osalta. (Ks. Liite 5). Venäläisten (venäjää puhuvien) asema entisten IVY-maiden alueella on asettanut väestöryhmän uusien haasteiden ja

⁹⁵ Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin päätösasiakirja. Ulkoasiainministeriön julkaisusarja. Helsinki 1975, s. 64.

valintojen eteen. Toinen haaste liittyy vapaaseen matkustusosoikeuteen ulkomaille ja työllistymiseen ulkomailla. Lisääntynyt akateeminen liikkuvuus on johtanut mm. aivovuotoon. Venäjällä tilanteen kehitystä ei toisaalta ole yritettykään estää tiettyjä strategisia sotilasaloja lukuun ottamatta.

Venäjän maanmiesten kansainvälinen neuvosto (*Meždunarodnyj sovet rossijskih so-otetšestvennikov MSRS*) täytti vuonna 2007 viisi vuotta. Vuonna 2001 Maanmiehet (*so-otetšestvenniki*) kokoontuivat Moskovassa. Keskusteluissa nousivat esille seuraavat kysymykset:⁹⁶

- 1) Poliittisten ja ideologisten rajojen poistaminen,
- 2) apu uusille maanmiehille, ulkovenäläisille,
- 3) ensimmäisen aallon maastamuuton uudelleen arviointi ja
- 4) puitteiden luominen ulkovenäläisen yhteisön yhtenäistämiseksi kaikessa sen monimuotoisuudessa.

Presidentti Putin kääntyi edustajien puoleen ja pyysi heitä löytämään mahdollisuuksia suhteiden vakauttamiseen (*konsolidatsija*) venäläisen diasporan ja Venäjän kanssa. Putin pyrkii luomaan venäläiselle diasporalle edellytykset intellektuaaliselle, taloudelliselle ja rahoitusalan yhteistyölle Venäjän kanssa. Moskovassa on perustettu sihteeristö – Sekretariat MSRS, jonka toiminta vuodesta 2005 lähtien on tehostunut entisen diplomaatin V. P. Durnevin johdolla. Sihteeristön tehtäviin kuuluu toiminnan koordinointi eri alajärjestöjen kanssa. Lokakuussa 2006 pidettiin II Maanmiesten Maailmankongressi Pietarissa. Siinä käsiteltiin maanmiesten esille ottamia käytännön kysymyksiä. Venäjän johto on järjestänyt myös kansainvälisen maanmiehiä kokoavan nuorison urheilutapahtuman Moskovassa 2006. Neuvostossa on artikkelin mukaan 90 järjestöä 45 maasta.⁹⁷ Järjestäjinä olivat mukana Moskovan kaupunginjohto ja Venäjän ulkoministeriö. Järjestön yhtenä saavutuksena pidetään entisen Neuvostoliiton kansallishymnin hyväksymistä vuonna 2005 Venäjän kansallishymniksi. Pariisissa ilmestyvässä *Russkaja Mysl* -lehdessä 6.–12.7.2007 julkaistiin kirjoitus otsikolla ”*So-otetšestvenniki vseh stran ob’jedinjajtes*” eli ”Kaikkien maiden maanmiehet liittykää yhteen”. Vuoden Maanmieheksi nimettiin Pariisissa asuva ruhtinas P. P. Sheremetjev.⁹⁸

⁹⁶ ”So-otetšestvenniki vseh stran, objedinjajtes.” Intervju s P. P. Sheremetjevym. Pariž Info. Russkaja Myslj No 26 (4657), 6.–12.7.2007

⁹⁷ Pariž Info. *Russkaja Mysl*, *La Pensee Russe* No 26 (4657) 6.–12.7. 2007.

⁹⁸ Pariž Info. *Russkaja Mysl*, *La Pensee Russe* No 26 (4657) 6.–12.7. 2007.

4. SUOMEN VENÄLÄISVÄESTÖN KULTTUURIELÄMÄ

Suomen venäläisväestön kulttuurielämä juontaa juurensa autonomian ajoilta, jolloin venäläisten koulujen, kerhojen, yhdistysten, teatterin, partioliikkeen, urheilun, musiikkielämän ja balalaikkaorkesterien toiminta oli vilkkaimmillaan. Suomen itsenäistyttyä 1917 harrastus- ja sivistystyö jatkuivat vaatimattomammassa merkeissä. Venäjältä tulleet pakolaiset kehittivät yhteistyössä vakiintuneiden paikallisten venäläisten kanssa harrastustyötä hyväntekeväisyyden merkeissä avun tarpeessa olevien pakolaisten auttamiseksi.

Poliittinen toiminta jää tämän katsauksen ulkopuolelle. Se oli erittäin vilkasta vallankumouksellisessa maanalaisessa toiminnassa ja myöhemmin punaisten ja valkoisten välienselvittelyissä, voiman ja vallan mittelöissä Suomessa riehuneen kansalaissodan aikoina 1918. Hajanainen venäläisväestö joutui tiukkaan valvontaan rajojen sulkeuduttua. Pietari oli rajojen sulkemisesta huolimatta vain nelisenkymmentä kilometriä Terijoelta ja suomalaisten puolella syntyi suuri ajurien ammattikunta, joka myöhemmin ansaitsi hyvin avustaessaan venäläisiä pakolaisia rajan yli. Tilanteen selkiytyttyä ja rauhoituttua kulttuurityö antoi hyvät mahdollisuudet puolueille ja hallituksille valvoa ja ohjailla venäläisiä järjestöjä, ja tarpeen vaatiessa sulkea ne kokonaan.

Neuvostoaikana poliittinen propaganda koulutuksen, kulttuurin ja joukkotiedotusvälineissä olivat tiukasti sidoksissa toisiinsa. Näistä asioista on käyty Suomessa vilkasta keskustelua ja valtataistelua Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisuhteiden eri osapuolien välillä. Esimerkkeinä voi viitata muutamaaan viimeaikaiseen kirjaan. **Ville Pernaa** on väitöskirjassaan *Tehtävänä Neuvostoliitto. Opetusministeriön Neuvostoliittoinstituutin roolit suomalaisessa politiikassa 1944–1992* (Helsinki 2002) tarkastellut YYA-Suomen ja Neuvostoliiton välisiä kulttuurisia ja tieteellis-teknisiä suhteita. **Jukka Seppinen** on käsitellyt Suomen ja Venäjän suhteita poliittisesta näkökulmasta teoksessaan *Neuvostotiedustelu Suomessa 1917–1991. Strategia ja toiminta* (Jyväskylä 2006). **Alpo Rusi** on kirjassaan *Vasemmalta ohi* (2007) myös analysoinut Neuvostoliiton roolia Suomen kulttuuripolitiikan ideologisissa ja aatteellisissa kysymyksissä.

Koska poliittisen valtiojärjestelmän muutokset heijastuvat ensimmäiseksi koulutukseen ja sivistystoimintaan, tarkastelen venäläisten koulujen asemaa Suomessa autonomian ajoista lähtien. Koululaitos on syvästi sidoksissa maan sivistyshistoriaan, kielen opiskeluun ja maan oman identiteetin rakentamiseen ja vahvistamiseen. Suomen venäläisväestö joutui harvinaislaatuiseen tilanteeseen toisaalta pelätyn ja kunnioitetun sekä toisaalta halveksitun ja vihatun vihollisen asemassaan Suomessa. Suomalaisilla oli monta eri näkemystä venäläisistä. Bobrikoffin aikana oli ”Suomen syöjiä”, – suomalaisten mielestä ylimielisiä ja itsevarmoja venäläisiä, jotka venäläistämällä Suomen karkottivat viimeisetkin positiiviset tunteet itseään kohtaan. Oli myös ”suomenmielisiä” venäläisiä, jotka

tukivat suomalaisuutta ja pitkän kokemuksen myötä havaitsivat, että ainoa mahdollisuus selviytyä oli assimiloituminen ja piiloutuivat suomalaisen sukunimen ja kulttuurin taakse. He tukivat suomalaisen kansallisen identiteetin kehittymistä, esim. elokuva-alalla ja taidemaailmassa mm. säveltäjä Petr Akimov Pekka Anttisena.

Suomen venäläiset valitsivat erilaisia selviytymisstrategioita neuvostoaikana. Ennen sotia assimiloituminen oli yleistä. Toisaalta ennen sotia oli myös paljon venäläisiä yhdistyksiä, jotka turvasivat venäläisille mahdollisuuden kokea yhteisöllisyyttä. Sotien jälkeen kommunistien ja vasemmiston puolella toimineet turvasivat itselleen hyvän urakehityksen YYA - Suomen aikana. Kauppiaat valitsivat täysin neutraalin linjan. Heille tärkeintä oli talouskehityksen turvaaminen ja tuoton kasvattaminen. He sukkuloivat vaivatta puolelta toiselle. Osa kulki omaa tietään valtavirtausten ja ajan muoti-ilmiöiden sivussa. Osa integroitui tai assimiloitui täysin unohtaen juurensa, sillä paluu takaisin Neuvostoliittoon ja Venäjälle oli käytännössä liki mahdoton, vaikka yksittäisiä palaajiakin oli.

4.1. Kirkot

4.1.1. Suomen ortodoksiset kirkot

Suomessa puhtaasti ortodoksisia alueita olivat Laatokan pohjoispuoliset Salmi, Suistamo, Suojärvi ja Korpiselkä. Muualla ortodoksit asuivat luterilaisen enemmistön keskuudessa. Uuden ajan kynnyksellä, 1500-luvun Suomessa, ortodoksisen väestön asuttama alue käsitti mm. nykyiset Liperin, Tohmajärven, Kiteen, Uukuniemen ja Parikkalan pitäjien alueet, mutta lännestä suuntautuneen asutuspaineen ja ruptuurisodan aikaisten (1650-luvulla) väestön joukkopaon vuoksi niiden nykyinen valtaväestö on luterilainen. Muistona tästä historiallisesta kerrostumasta ovat Liperissä sijaitseva Taipaleen ortodoksinen kirkko⁹⁹, kymmenet hylätyt ortodoksiset kalmistot, kirkkojen ja luostarien paikat sekä seudun ortodoksinen paikannimiperinne.

Ortodoksien määrä autonomian aikana oli vuonna 1830 25 000 ja Suomen itsenäistyttyä 1917 63 000.¹⁰⁰

Vanhan Suomen alueella oli jo 1700-luvulla syntynyt venäläisiä kaupunkiseurakuntia Viipuriin, Kyyrölään, Käkisalmeen, Sortavalaan, Lappeenrantaan, Haminaan ja Savonlinnaan. Suuri sotilasseurakunnan kirkko rakennettiin 1790-luvulla Ruotsinsalmeen (Kotkaan), joka 1780-luvulta lähtien muodostui

⁹⁹ Saloheimo. V.: ”Taipaleen seurakunnan vaiheita ennen vuotta 1809”. *Taipaleen seurakunta eilen ja tänään*, Toim. Viljam Piirainen, Taipaleen seurakunnan Liperin rukoushuonetoimikunta, 1973. s. 11-42.

¹⁰⁰ Kärkkäinen, Tapani. *Kirkon historia. Ortodoksin käsikirja*. Jyväskylä 1999, s. 186.

kulttuurihistoriallisesti merkittäväksi. Siellä palvelleen säätyläistön piiristä lähti Venäjän palveluksessa ansioituneita upseereja, virkamiehiä ja tiedemiehiä, joista aikanaan tuli myös suomalaisen luonnontieteen uranuurtajia (mm. Nordmann, v. Daehn, Saelan, v. Steven).

Helsingin kasvavaa venäläisyhteisöä varten rakennettiin Pyhän Kolminaisuuden kirkko (1827) ja arkkitehti Aleksei M. Gornostajevin suunnittelema Uspenskin katedraali (1868). Katedraalin viereen muurattiin kappelin peruskivi Haminan rauhan 100-vuotisjuhlassa 18.9.1909, mutta rakennus valmistui vasta syksyllä 1913. Rezvoin kappeli sai nimensä Helsingissä asuneen venäläisen kirjakauppiaan Nikolai Rezvoin mukaan, joka 1908 teki aloitteen ja antoi huomattavan lahjoituksen ortodoksisen kappelin pystyttämiseksi Haminan rauhan 100-vuotissmuiston kunniaksi. Kappeli purettiin sisäasianministeriön käskystä vuonna 1920. Helsinkiin 1927 perustettu Yksityinen kreikkalaiskatolinen yhdyskunta osti puretun rakennusmateriaalin 1930-luvulla Munkkiniemeen rakennettavaa Pokrovan kirkkoaan varten.

Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa on kaksoiskotka Rauhan kappelin aidasta. Kotkassa näkyy tervauksen jälkiä. Museoon kotka on saatu lahjoituksena ja lahjoittaja oli ostanut sen vanhaintavarainkaupasta.¹⁰¹

Suomenlinnassa oli Aleksanteri Nevskin muistolle pyhitetty ortodoksinen kirkko, joka itsenäistymisen jälkeen muutettiin luterilaiseksi kirkoksi. Vuonna 1854 käyttöön vihityn kirkon suunnitteli silloisen Pietarin Taideakatemian arkkitehtuurin professori Konstantin Andrejevitš Ton. Kirkko korotettiin Aleksanteri Nevskin katedraaliksi vuonna 1891. Kolmikerroksinen ikonostaasi oli Suomen oloissa ainutlaatuisen upea ja sen esineistö oli runsas ja arvokas. Suomen itsenäistyttyä kirkon ortodoksinen esineistö poistettiin ja kirkko vihittiin luterilaiseksi varuskuntakirkoksi.

Turkuun rakennettiin ortodoksinen kirkko vuonna 1846, Vaasaan 1866 ja Joensuuhun 1880. Nämä kirkot ovat säilyneet alkuperäisessä tarkoituksessa. Kirkkokansa koostui aluksi venäläisistä varusmiehistä ja kauppiaista ja heidän perheistään. Nykyisen Loviisan ortodoksisen kirkon historiallisesti ainutlaatuiset ikonit ja ikonostaasi ovat peräisin venäläisten varuskuntien kenttäkirkosta.

Toinen merkittävä venäläisen asutuksen keskittymä syntyi Ahvenanmaalle, jonne Venäjä alkoi 1830-luvun jälkeen rakentaa Bomarsundin merilinnoitusta, jonka yhteydessä oli parintuhannen siviiliasukkaan muodostama Skarpensin kaupunkimainen taajama. Linnoituksessa toimi oma sotilaskirkko. Kriminsodan aikana linnoitus ja Skarpensin kaupunki hävitettiin ja Ahvenanmaan hallinnon ja kaupan keskuksiksi perustettiin Maarianhamina v. 1856. Linnoituksen kirkon esineistöä vietiin sotasaaliina Ranskaan ja Englantiin, mutta osa siitä palautui myöhemmin mm. Maarianhaminaan ja Vaasaan. Ahvenanmaan venäläisajan

¹⁰¹ Tarkemmin, ks. Riitta Pakarinen: *"Tervasankonationalismia" - Rauhan kappelin kohtalo*. Narinkka 1996.

muistona on kaksi ortodoksista, yksi roomalaiskatolinen, juutalainen ja muhamettilainen hautausmaa. Skarpensin kaupungilla ja sen venäläisillä kauppiaille oli merkittävä osa Ahvenanmaan talouselämän kehityksessä.

Kansallismielinen ajattelu Suomen ortodoksien keskuudessa alkoi nostaa päätään 1800-luvun lopulla. Sortavalasta tuli opettajaseminaarin myötä merkittävä suomalaisuusliikkeen ja karelianismin keskus. Johtohahmona oli Sergei Okulov (k. 1940), joka toimi Sortavalan seurakunnan kirkkoherrana. Myöhemmin liikkeen johtohahmona toimi mm. Sergei Solntsev (k. 1933). Ortodoksinen suomalaisuusajattelu kehittyi 1830-luvulta lähtien vaikuttaneen kulttuurifennomanian piiristä. Sen päähuomio oli suomen kielessä ja historiassa, perinteessä ja kansanrunoudessa, jonka aarraitaksi Vienan Karjala osoittautui.

Kansallismielisyys politisoitui vähitellen ja sai vaikutteita Friedrich Hegelin (k. 1831) valtion ja kansakunnan kehitystä koskevasta ajattelusta. Sitä oli tehnyt tunnetuksi varsinkin J. V. Snellman (k. 1881).¹⁰² Suomalaisuusajattelun hengessä perustettiin 1885 Sortavalan Pyhän Sergein ja Hermanin Veljeskunta.¹⁰³ Venäjän kirkon Pyhä synodi päätti 1892 perustaa Suomen ortodoksisen arkkihiippakunnan. Arkkipiispa Antonin ansiosta uusi hiippakunta selkeytti ortodoksien ja valtiovallan monimutkaisia suhteita. Kirkon ongelmia olivat ajanlaskusymykset, gregoriaaninen (ns. uusi ajanlasku) ja juliaaninen (ns. vanha ajanlasku) ja jumalanpalveluskieli, joista keskusteltiin hiippakunnan kokouksissa. Ortodoksien keskuudessa pohdittiin myös keisarin julistamaa uskonnonvapauslakia, joka tuli voimaan 1906 alussa. Pari tuhatta ortodoksia siirtyi tällöin luterilaiseen kirkkoon.

Autonomian loppuvuosina ortodoksisuuden ulkonainen asema koheni Suomessa. Uusia kirkkoja rakennettiin muun muassa Ilomantsiin (1891), Tampereelle (1899), Hämeenlinnaan (1902), Kuopioon (1903), Mikkeliin (1906), Terijoelle (1914) ja Kouvolaan (1914). Riihimäelle, Lahteen ja Kivennavalle perustettiin Lintulan naisluostari. Joukossa oli useita sotilaskirkkoja.¹⁰⁴ Karjalan Kannakselle venäläisten kesänviettäjäiden tarpeisiin rakennettiin 1900-luvun alussa kirkkoja mm. Vammelsuuhun ja Kuokkalaan sekä Hankoon. Suomalaiskansallisen herätyksen vastapainoksi Karjalan ortodoksisille alueille alettiin perustaa venäjänkielisiä kouluja ja tehdä venäjänkielistä sisälähetystyötä, jota varten Viipuriin oli v. 1910 perustettu Pyhän Georgioksen veljestö.

Vuosina 1914–1917 Helsingin kirkkoherrana Suomessa toimi rovasti Aleksander Hotovitski (1872–1937), joka oli ansioitunut hengellisenä johtajana toimiessaan 18 vuotta New Yorkin ortodoksisen seurakunnan esimiehenä. Hänestä tuli hyvin suosittu seurakuntalaisten piirissä. Hänen osakseen tuli myös keisari Nikolai II vierailun

¹⁰² Kärkkäinen, Tapani, s. 188.

¹⁰³ Kärkkäinen, Tapani, s. 188-189.

¹⁰⁴ Kärkkäinen, Tapani, s. 192.

järjestäminen Uspenskin katedraaliin 25.2.1915. Mukana olivat Aleksanterin kymnaasin oppilaat vartiossa. Kirkkoherra Aleksander Hotovitski perusti seurakunnan lehden *Gelsingforski Prihodskoi Listok* (Helsingin Seurakunnan Lehti), jossa hän kirjoitti ajankohtaisista tapahtumista ja myös runoja.¹⁰⁵ Siirryttyään takaisin Venäjälle hän joutui Neuvostoliiton uskonvainojen kohteeksi. Hänet kanonisoiitiin pyhäksi 1994 Moskovan patriarkaatin toimesta.

Venäjän vallankumouksen ja Suomen itsenäistymisen jälkeen tilanne Suomen ortodoksisen venäläisväestön kannalta muuttui. Kirkko, joka oli saanut taloudellista tukea Venäjän valtionkirkolta ja sen papisto teologisen koulutuksen Venäjällä, oli yhtäkkiä pieni vähemmistökirkko nuorena, kansallismielisessä maassa. ”Kansalaissota ei juurikaan koskettanut karjalaisen ortodoksisväestön asuinseutuja, jotka jäivät valkoisten suojeluskuntien hallintaan. Sen sijaan venäläisväestö sai kärsiä venäläisvihasta, joka leimahti valloilleen sodan lopussa. Valkoiset ryöstivät ja häpäisivät Tampereen kirkon. Viipurin valloitusta seuranneessa verilöylyssä teloitettiin summittaisesti kiinniotettuja venäläisiä, heidän joukossaan myös papistoa. Kyyröläläisten keskinäisissä välienselvittelyissä tapettiin paikallinen pappi. Pohjois-Karjalassa taas surmattiin ortodoksiopettaja Johannes Karhapää syytettynä venäläisten puolella olemisesta.”¹⁰⁶

Suomen senaatin 26.11.1918 antamalla asetuksella ”Suomen kreikkalaiskatolisesta kirkkokunnasta” ortodoksinen kirkko nousi toiseksi kansalliseksi kirkoksi luterilaisen kirkon rinnalle. Venäjän valtionkirkon patriarkka Tiihon myönsi vuonna 1921 Suomen ortodoksiselle kirkolle autonomisen statuksen. Arkkipiispan arvon hän myönsi itsenäisen Suomen ensimmäiselle ortodoksiselle piispalle Serafimille. Suomalaiskansallisten ja arkkipiispa Serafimin välit kiristyivät, sillä hän kritisoi uutta hallintoa epäkanoniseksi. Suomalaiset taas kokivat, että arkkipiispa edusti venäläisen vähemmistön etuja eikä ymmärtänyt kirkon uutta asemaa.¹⁰⁷

Kaaoksen ja erimielisyyksien välttämiseksi päätettiin siirtyä Ekumeenisen patriarkaatin alaisuuteen. Vuosina 1918–1925 elettiin syvän hajaannuksen aikaa. Ekumeeninen patriarkka Meletios IV myönsi Suomen ortodoksiselle kirkolle autonomisen aseman Konstantinopolin Ekumeenisessa Patriarkaatisa.

Suomen ortodoksisen kirkon kirkkokalenterin muutos vaikutti syvästi vanhan Valamon luostarin veljestön hengelliseen elämänmuotoon, jota luostarissa oli noudatettu satojen vuosien ajan luostarin perustamisesta lähtien. Uusien säädösten johdosta luostariveljestön piirissä tapahtui sisäinen kahtiajako. Vanhaa ajanlaskua noudattaneet munkit rukoilivat yksinäisyydessä tai vanhassa puisessa aitassa.

¹⁰⁵ Pogreboff, Sergei: Listok. Seurakuntalehti ja sen toimittaja 75 vuoden takaa. – Uskon Viesti (1990) 5, 14-15 ja (1990) 7, 7 ja 12. ja Kurkimies, Igor: Seurakunnan esimiehet Suomen suuriruhtinaskunnan aikana. - Kirjassa: Ortodoksisuutta eilen ja tänään. Helsingin ortodoksinen seurakunta 1827 - 2002. Toim. Petri Piironen. Helsingin ortodoksinen seurakunta, 2002, Porvoo, 503 s.; ss. 190- 234.

¹⁰⁶ Kärkkäinen, Tapani, s. 194.

¹⁰⁷ Kärkkäinen, Tapani, s. 194.

Luostarielämän perustan muuttaminen oli monelle munkille ylivoimaista. Suomen ortodoksisen kirkon kannalta tilanne oli vaikea, koska sen uusi asema valtionkirkkona edellytti siirtymistä ns. uuteen ajanlaskuun. Vanhaa kalenteria noudattavat Valamon munkit karkotettiin pois Suomesta ei-toivottuina rikollisina. Karkotetut siirtyivät Neuvostoliittoon, Viroon, Serbiaan ja Yhdysvaltoihin. Neuvostoliiton aktiivisen uskonnonvastaisen toiminnan takia on selvää, että munkit passitettiin keskitysleireille ja he saivat kohdata kuoleman kuten niin moni muu papistoon kuulunut tai kirkossakävijä. Vallankumousta seurannut kirkollinen sekasorto ajanlaskuerimielisyyksineen koetteli myös Helsingin ja muun Suomen ortodokseja; vanhaa ajanlaskua noudattavia, Pariisista käsin johdetun ns Venäjän eksiilikirkkoon kuuluvia seurakuntia syntyi Viipuriin ja Helsinkiin. Neuvostoliitto ei ollut enää varteenotettava taho uskonasioista neuvoteltaessa.

Venäläisille ortodoksisuus on ollut tärkeä osa heidän hengellistä identiteettiään. Suurin osa pakolaisista oli ortodokseja. Karjalaisiin ortodoksisuus on lyönyt ”venäläisyyden” leiman, ja evakuoinnin jälkeen nimittely oli yleistä. Moni karjalainen muutti nimensä ja uskontokuntansa koska ei halunnut tulla yhdistetyksi venäläisiin.

Kuokkalassa venäläisten emigranttien kirkossakäynnit huomattiin. Tuuli Reijonen kirjoittaa: ”Sunnuntaiaamun näky Kuokkalassa oli ainoalaatuinen. Kun innokkaimmat auringonpalvojat jo šortseissa olkapäät paljaina riensivät rantaan, astui venäläisten joukko kirkkotielle. Naiset olivat pukeutuneet oudon vanhanaikaisiin asuihin, joissa oli jäännöstä rikkaudesta, kalpea muisto menneistä päivistä. Oli korkeakauluksisia pitsipuseroita ja huntupäähineitä, päivänvarjoja ja kummallisen näköisiä vanhoja käsilaukkuja. Oli kiharoita ja pumadan tuoksua – vieläkin. Oli hymyä ja hartautta. Naiset ja miehet polvistuivat ristinmerkkejä tehden kirkkonsa lattialle. – – Joskus myöhäissyksyllä pimeän tullen iltakirkkoon menijät kulkivat lyhtyjä kantaen. He kulkivat pitkinä jonoina, tummina kuin keskiaikaiset munkit lyhtyrivistö lepattaen tuulessa. Näky oli mystinen ja samalla dekoratiivisen kaunis.”¹⁰⁸

Kirkon tuoma yhteisöllisyyden tunne vahvistui ja kirkon tärkeys korostui venäläisten pakolaisten piirissä Karjalan kannaksella. Papin rooli hengellisenä isänä oli tärkeä tuki. Hän toimi myös yhteyshenkilönä internoitujen pakolaisten ja avustusjärjestöjen kanssa, kuten Punaisen Ristin Kronstadtin pakolaisten avustustoimien yhteydessä.

Ortodoksisia kirkkoja rakennettiin myös 1930-luvun Helsingissä. Arkkitehti Ivan Nikolajevitš Kudrjavtsev (1904-1995) valmistui Leningradin taideakatemiasta 1928. Hän suunnitteli useita ortodoksisia kirkkorakennuksia Helsingissä kuten Pyhän Nikolaoksen kirkon (1938), Pyhän Eliaan kirkon Lapinlahden hautausmaalla (1958) sekä Uuden Valamon Kristuksen kirkastumisen kirkon (1977) sekä Järvenpään Jumalanäidin Kasanilaisen ikonin kirkon (1979).¹⁰⁹

¹⁰⁸ Reijonen, Tuuli, *Kannaksen mosaiikkimaailma*, Helsinki 1968, s. 20.

¹⁰⁹ Baschmakoff, Natalia and Leinonen, Marja...Helsinki 2001, s. 461.

Suomessa toimii Suomen ortodoksisen kirkon lisäksi nykyisin, v:n 1945 jälkeen Moskovan patriarkaattiin kuuluvia kirkkoja. Helsingissä niitä on kolme: Munkkiniemessä sijaitseva Pokrovan kirkko, jonka Viipurista Helsinkiin evakuoitunut Pokrovan yksityinen ortodoksinen seurakunnan jäsenet rakensivat itselleen, ja Helsingin venäläisten lahjoitusvaroin rakennuttama yksityisen seurakunnan Pyhän Nikolaoksen kirkko, joka sijaitsee entisen Hietaniemen venäläisen sotilashautausmaan alueella. Kirkon alkuaikoina pappeina toimivat paikallisen ortodoksisen emigranttiväestön valitsevat papit. Nykyisin pappeina toimivat Moskovan patriarkaatin Venäjältä lähettämät papit.

Pyhän Nikolaoksen seurakunta perustettiin Helsingissä vuonna 1927. Seurakunta on Suomen opetusministeriön rekisteröimä uskonnollinen yhdyskunta, jonka toiminta, kuten Suomen muidenkin uskonnollisten yhdyskuntien toiminta, säännellään uskonvapauslailla ja maan yhteisellä lainsäädännöllä. Seurakunnalla on noin 1500 rekisteröityä jäsentä, joista noin 70 % Suomen kansalaisia.¹¹⁰

Vuonna 2000 Itä-Helsingissä, Mellunmäessä perustettiin seurakunnan toisen kirkon - pyhän Ksenia Pietarilaisen kirkko. Pyhän Nikolaoksen seurakunnassa noudatetaan samaa ortodoksista kirkollista perinnettä kuin Venäjällä, juhlat vietetään vanhan ajanlaskun mukaan ja myös pääsiäinen määräytyy juliaanisen kalenterin mukaan. Ehtoolliselle lasketaan vain synnintunnustuksella käyneet. Jumalanpalvelukset pidetään kirkkoslaavin kielellä, saarnat venäjäksi, muut toimitukset voidaan pyynnöstä pitää myös suomeksi.¹¹¹

Venäläisväestö onnistui emigraatiossa säilyttämään ja pitämään hengissä vanhan ortodoksisen kirkkoperinteen Neuvostoliiton aktiivisen uskonnonvastaisuuden aikana. Neuvostoliiton uskonvainot ja ateismin jäljet ovat syvällä venäläisessä ajattelussa. ”Koko todellisuus oli meiltä katsoen jotenkin kuin nurin päin. Neuvostoliitossa tosimelellä pidetystä saarnasta päätyi työleireille tai mielisairaalaan. Ei mitään ehdollista. Uskon välittäminen saarnassa oli valtionvastaista agitaatiota. Pilailumielessä sai saarnailla ihan ammatikseenkin jumalattomuusjulkaisuissa. Myöhemmin sekin pilkanteko vanheni. Neuvostoliitossa alettiin vakavissaan uskoa mahdollisuuteen sivuuttaa lopullisesti ihmisen uskonnollisuus ja Jumala-ikävä.”¹¹² Toisin kuitenkin kävi. Neuvostoliitto oli jättänyt tuhoiset jälkensä, mutta neuvostovallan päättyessä Venäjän yli tuhatvuotisen kristillisyyden perinne elpyi.

Suomen itsenäistyessä ortodoksisen kirkon jäsenistä noin kolmasosa oli venäjänkielisiä; he olivat pääasiassa kaupunkiseurakuntien jäseniä, joista vain osa oli Suomen kansalaisia. Lisäksi Karjalan Kannaksella toimineet seurakunnat olivat täysin venäjänkielisiä. Yhteiskunnallinen ja historiallinen kehitys johti siihen, että

¹¹⁰ http://svt-nikolai.fortunecity.net/fin/main_fi.htm

¹¹¹ http://svt-nikolai.fortunecity.net/fin/main_fi.htm

¹¹² Jokinen, Erkki, *Näkymätön kaupunki*. Hämeenlinna 2006, s. 268-269.

venäjänkielisen väestön osuus ja vaikutusvalta seurakunnissa jatkuvasti vähenivät. Vielä 1950-luvulla ainakin Turun, Hämeenlinnan, Kotkan, Haminan ja Lappeenrannan kirkoissa pidettiin säännöllisesti slaavinkielisiä jumalanpalveluksia. Helsingin Uspenskin katedraalin slaavinkieliset palvelukset siirrettiin pysyvästi Pyhän Kolminaisuuden kirkkoon 1980-luvun loppupuolella.

Suomen ortodoksiseen kirkkoon on kuitenkin viimeisten vuosien aikana liittynyt paljon maahanmuuttajia Venäjältä ja venäjänkielisten lukumäärä Helsingin ortodoksisessa seurakunnassa on selkeästi kasvusuunnassa. Vuonna 2008 heitä on jo lähes 2 000. Papistolle uusien venäläisten maahanmuuttaja-ortodoksien kohtaaminen asettaa monia vaatimuksia, joista kielitaito ei liene pienin. Isä Veikko Purmonen kirjoittaa Ortodoksi viestissä No 5/08 ”Ortodoksinen usko ei ole sen enempää suomalaisten, karjalaisten kuin kreikkalaisten tai venäläistenkään omaisuutta, vaan se kuuluu kaikille kansoille.”¹¹³

4.1.2. Venäjän kirkko ulkomailla

Vallankumouksen jälkeen Venäjän ulkopuolelle jäi Venäjän ortodoksisen kirkon papistoa. Osa heistä siirtyi ulkomaille seurakuntansa jäsenten eli Valkoisen armeijan kanssa, ja osa jäi Venäjän ulkomailla sijaitseviin kirkkoihin tai luovutetuille alueille. Vuonna 1919 toukokuussa Stavropolissa (joka oli silloin valkoisten hallussa) perustettiin Etelä-Venäjän Vysšee Tserkovnoe Upravlenie (Kirkon Korkein Hallinto). Myöhemmin hallinto evakuoitiin Konstantinopoliin, jossa VCU:n johtoon nousi Kiovan ja Galitsian metropoliitta Antoni (Hrapovitski). Hän oli arvostettu metropoliitta, joka nautti luottamusta ja arvonantoa, ja VCU hyväksyttiin sekä Konstantinopolin että Moskovan Patriarkaatin puolelta. Vuonna 1921 VCU siirtyi Jugoslaviaan, Sremskie Karlovtsyyn. Siellä pidettiin I ulkovenäläinen kirkollinen kokous, jossa kirkon tehtäväksi määrättiin monarkian palauttaminen Venäjälle. Tämä aiheutti sen, että patriarkka Tihon Moskovasta joutui kieltämään VCU:n toiminnan. Syyskuussa 1922 patriarkan pyyntö täytettiin ja VCU lakkautettiin mutta sen tilalle perustettiin Synodaalinen kirkko eli Venäjän ulkomailla sijaitsevan ortodoksisen kirkon piispan Synodi.¹¹⁴

¹¹³ Purmonen, Veikko. Maahanmuuttajien seurakunta. Ortodoksiviesti 5/08. s. 2.

¹¹⁴ Red. Kiselev, A.F. Političeskaja istorija Russkoj emigracii 1920-1940 g. M. 1999, s. 651-653.

Tästä kirkosta irtaantui myöhemmin Pariisissa sijaitseva Venäläisten kirkkojen Läntisen Euroopan Ortodoksinen Pyhä Arkkihiippakunta, johon kuuluvat hallinnollinen keskus, arkkihiippakunnan johto ja P. Sergein teologinen instituutti. Kirkon ympärille kerääntyi vallankumouksen jälkeen filosofeja ja ajattelijoita mm. N.A. Berdjajev (1874-1948) uskonnollis-filosofisen *Put'* -lehden päätoimittaja (1925-1940) (Pariisissa) ja S.N. Bulgakov (1871-1944) toimi professorina Pariisin P. Sergein Teologisessa instituutissa (1925-1944). Heidät karkotettiin Neuvostoliitosta 1922. Bulgakovin teologisia oppeja ei hyväksytty Moskovassa eikä Ulkomailla sijainneen Synodalsen kirkon piirissä. Näin he saivatkin hajaannusta aikaan ulkovenäläisten ortodoksisten kirkkokuntien parissa.

Vuonna 1931 arkkihiippakunta hyväksyttiin Konstantinopolin Ekumeeniseen Patriarkaattiin. Kirkolla on myös seurakuntia Skandinaviassa, lähinnä Ruotsissa. Kirkko ei ole yhteistyössä Moskovan Patriarkaatin kanssa.

New Yorkissa sijaitsevan Synodaalisen Venäjän ortodoksisen kirkon ulkomailla yhteyteen perustettiin vuonna 1930 Jordanvilleen luostari ja teologinen koulu, joka sijaitsee New Yorkin osavaltiossa. Kirkon seurakuntia on pääosin Yhdysvalloissa, mutta myös Euroopassa Ranskassa, Belgiassa ja Luxemburgissa sekä Australiassa ja Argentiinassa.

Synodaalinen Venäjän ortodoksinen kirkko ulkomailla toimi itsenäisesti 17.5.2007 saakka, jolloin Synodaalinen ortodoksinen kirkko ja Moskovan Patriarkaatin alainen kirkko yhdistyivät. Neuvostoliiton hajoaminen 1991, kommunistisen ja totalitaristisen ateistisen ja uskonnonvastaisen järjestelmän päättyminen sekä marttyyrikeisari Nikolai II:n ja hänen perheensä pyhiksi julistaminen loivat ulkoiset puitteet kirkkojen yhdistymiselle.

Synodaalisen kirkon yhteydessä toimi puhtaasti hengellisiä isiä, ohjaajavanhuksia ja Pyhiä kuten P. Ioann Shanghaiski (1896-1966), joka viime hetkellä pelasti suuren joukon ihmisiä, yhteensä 5 000 henkeä, joutumasta katastrofiin Tubabaon saarella. He pysähtyivät saarelle 27 kuukauden ajaksi pakomatallaan Neuvostoliitosta Pohjois-Kiinan Harbinin kautta. Juuri kun he olivat lähteneet saarelta matkalle Yhdysvaltoihin, Washingtoniin vuonna 1949 saarella purkautui tuhoisa tulivuori. P. Ioann Shanghaiskin aloitteesta rakennettiin myöhemmin suuri ortodoksinen katedraalin San Franciscoon, ja se on pyhitetty ikonin *Jumalanäiti Kaikkien Surevien Ilo* kunniaksi. Näiden kirkkojen toiminta liittyy läheisesti venäläisen ensimmäisen aallon emigranttien elämään.

4.2. Venäläinen koulu- ja sivistystoiminta Suomessa autonomian aikana

Koulu- ja sivistystoiminta ovat kautta aikojen heijastaneet kansakunnan yhtenäisyyttä ja vahvistaneet maan kieleen ja kulttuuriin kuuluvaa kansallista identiteettiä.

Autonomian aikana suomalaisissa kouluissa opetus tapahtui ruotsiksi ja suomeksi. Venäjän keisarinna Katarina II:n aloitteesta perustettiin ruotsinkielinen tyttökoulu Viipuriin jo 1700-luvun lopulla (1788–1937).¹¹⁵ Viipuri oli monikulttuurinen kaupunki ja sen asukkaiden joukossa oli eri uskontokuntien edustajia; ruotsin- ja suomenkielisten lisäksi kaupungissa asui myös huomattava venäjän- ja saksankielinen vähemmistö.

Suomen hallinnollisen elämän ja talouden vilkastuessa 1860-luvulla alkoi myös koululaitos kehittyä ja saada uusia piirteitä. Perustettiin reaalikouluja klassisten latinaa ja kreikkaa opettavien lyseoiden rinnalle. Toinen tärkeä kysymys oli tyttöjen oikeus koulunkäyntiin. Vuonna 1883 Helsingissä perustettiin ensimmäinen ruotsinkielinen yhteiskoulu *Läroverket för gossar och flickor*.¹¹⁶ Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että *Nya Svenska Samskolan*, joka perustettiin 1888, säilytti koulun todistuksessa merkinnän ”Kejserliga senaten för Finland har den 16 oktober 1889 beviljat läroverket varaktig rätt att dimittera elever till högskola.” (Suomen Keisarillinen Senaatti on päätöksellään 16. lokakuuta 1889 myöntänyt oppikoululle pysyvän oikeuden kirjoittaa korkeakouluopintoihin oikeuttavan päästötodistuksen.) Tämä maininta oli säilynyt koulun päästötodistuksissa aina 1970-luvulle asti.

Venäläisiä kouluja oli alueilla, joilla venäläisperheitä asui eniten eli lähinnä Helsingissä ja Vanhan Suomen alueella Viipurissa. Siellä toimivat Viipurin kaupungin venäläinen alkeiskoulu, Viipurin venäläinen tyttölyseo, Reaalikoulu, Vapaakoulu ja myös Opettajien seminaari.¹¹⁷ Helsingissä toimi vuodesta 1827 alkaen Helsingin ortodoksisen seurakunnan venäläinen alkeiskoulu ja pojille kantonistikoulu Unioninkadulla. Venäjällä vuosien 1758–1856 kaikki orvoiksi jääneet poikalapset oli määrätty sotamiehiksi tai matruuseiksi. Kahdeksanvuotiaista heitä kasvatettiin valtion rahoituksella laitoksissa, joita kutsuttiin kantonistikouluiksi. Vaikka koulut olivat internaatteja, osa asui yksityisten luona. Opetukseen kuului sisälukua, kirjoitusta, laskentaa, rummutusta, huilunsoittoa, myöhemmin myös uskontoa, kielioppia, mittausoppia ja piirustusta. Lapset saivat opiskella taipumustensa mukaan myös käsityötaitoja ja suutarin, räätälin tai kokin ammatteja, joita kaikkia tarvittiin armeijassa. Näin ollen kantonistilaitos oli varsin tärkeä.¹¹⁸

Helsingissä Unioninkadulla Engelin piirtämä rakennus oli tarkoitettu n. 300 poikaa varten. Engelin piirustusten mukaan rakennus valmistui 1824. Kaksikerroksisen koulun massiiviset porttirakennelmat ovat huomion arvoiset. Julkisivun teksti ”Isättömien ja äidittömien sotilasosasto” poistettiin, kun rakennuksesta tuli

¹¹⁵ Floman, Per Erik, ”220 år sedan flickskolan grundades”! Kinis egen berättelse om 149 av de åren. *Wiborgs Nyheter* Nr 1, 7.1.2008, s. 1.

¹¹⁶ Hägglund, Paul, *Sjuttiofem år av arbete och framsteg. Nya Svenska Samskolan/ Lönnbeckska Gymnasiet 1888–1988*. Helsingfors 1988, s. 9.

¹¹⁷ Baschmakoff, Natalia and Leinonen, Marja, *A Local and Oral History. Studia Slavica Finlandensia*, Tomus XVIII, Helsinki 2001, s.189.

¹¹⁸ Pöykkö, Kalevi, C. L. Engel 1778 – 1840. Pääkaupungin arkkitehti. *Memoria* 6. Helsingin kaupungin museo. s. 37.

sotilassairaala, mutta vuosiluku 1823 jäi paikalleen Venäjän vallan loppuun saakka. Rakennuksessa oli pitkään yliopistollinen sisätautiklinikka ja nykyisin siinä toimii Helsingin yliopisto, mm. Renvall-instituutti. Sairaalarakennuksessa oli myös pieni kirkko, joka oli pyhitetty Jumalansynnyttäjän, kaikkien murheellisten lohdun ikonille. Kirkko oli verrattain pieni ja sen ikonostaasi oli Engelin piirtämä. [..] Kantonistikoulun aikojen arkistomateriaali ei ole säilynyt.¹¹⁹

Suomen ja Venäjän vilkkaiden kauppasuhteiden ansiosta venäläiset kauppiat vaurastuivat ja toimivat yhteistyössä Suomen ortodoksisten seurakuntien kanssa tukien taloudellisesti koulutoimen järjestämistä. Tsaarin hyväksymän asetuksen mukaan (2.8.1864) seurakuntiin perustettiin 1870 hoitokuntia (*popetšitelstvo*), joiden tehtävänä oli mm. seurakuntien talouden hoito. Papiston lisäksi hoitokuntiin kuului vaikutusvaltaisia seurakuntajäseniä, yleensä kauppiaita.

Nikifor Tabunov (1803–1868), Kyyrölästä kotoisin oleva kauppias Tatjana-vaimoineen asettui Helsinkiin ja myi v. 1863 Helsingin ortodoksiselle seurakunnalle 3-kerroksisen kivitalon, joka sijaitsi nykyisen Mannerheimintie 8:n ja Lönnrotinkatu 2:n, entisten Heikin- ja Antinkatujen kulmassa. Seurakunnan venäläinen alkeiskoulu aloitti toimintansa talossa syksyllä v. 1864 Suomen senaatin vahvistettua koulun johtosäännön. Kenraalikuvernööri Adlerbergin aikana ”kuvernöörin kanslian yhteyteen perustettiin Suomen venäläisten koulujen hoitokunta (myöhemmin nimettiin komiteaksi), jonka hallintaan seurakunta luovutti koulunsa ja sen käyttämät tilat. Omistusoikeuden rakennukseen seurakunta säilytti itsellään ja se sai aluksi myös edustuksen koulun johtokunnassa.”¹²⁰ Edustuksesta seurakunta kuitenkin luopui v. 1871. Luovutuskirjassa oli erityinen ehto, jonka mukaan rakennus ja siinä oleva koulu palautuvat seurakunnalle, mikäli Venäjän valtion ylläpitämän koulun toiminta talossa loppuu.¹²¹ Tämä sopimus oli kauaskantoinen ja se turvasi koulun olemassaolon Venäjän vallankumouksen ja Suomen itsenäistymisen jälkeen.

Vuonna 1870 Tabunovin koulurakennuksessa aloittivat toimintansa kolme koulua: 1) Helsingin ortodoksisen seurakunnan koulu, jonka nimeksi myöhemmin tuli Helsingin jalkaväen kenraali N. M. Kamenskin alkeiskoulu. Vuodesta 1917 lähtien sen nimeksi tuli Tabunovin koulu. 2) Tabunovin talossa toimi myös Aleksanterin kymnaasi (poikalyseo) ja 3) Marian kymnaasi (tyttölyseo). Molemmat siirtyivät myöhemmin muihin rakennuksiin. Marian kymnaasi siirtyi Hallituskadulle omaan koulutaloonsa Helsingin yliopiston nykyisen hallintorakennuksen paikalle Porthaniaa vastapäätä, ja Aleksanterin klassinen kymnaasi muutti aluksi Lönnrotinkadulle ja myöhemmin vuonna 1913 rakennukseen, joka nykyisin on Helsingin yliopiston eläinmuseo Pohjoisella Rautatiekadulla.

¹¹⁹ Pöykkö, Kalevi, s. 39–40.

¹²⁰ Pogreboff, Sergei, *Perimätieto Mannerheimintien koulutalosta*, Helsinki 1997, s. 3.

¹²¹ Ibid.

Rakennus pysyi entisessä asussaan vuoden 1917 jälkeenkin. Se edustaa Helsingissä harvinaista barokkityyliä. Siinä oli suuri ja valoisa juhlasali ja ruokasali. Useimmat luokkahuoneet olivat rivissä Nervanderinkadun puolella. Vanhimmat oppilaat opiskelivat kolmannessa kerroksessa, nuorimmat taas ensimmäisessä. Eri oppiaineita varten oli omat luokkahuoneet, esim. venäjän kielen ja kirjallisuuden, klassisten kielten, maantieteen, luonnontieteiden ja matematiikan opetusta varten. Uskonnon opetusta annettiin kolmannen kerroksen kauniisti maalatussa kirkkosalissa. Koulun kappelin seinämaalaukset ja ikonikuvat olivat taitelija Kazanskin käsialaa. Pääikoni, vuodelta 1870, nimeltään *Lasten siunaaminen*, siirrettiin sittemmin Helsingin Uspenskin katedraaliin.¹²²

Aleksanterin Kymnaasin kouluvarusteet olivat maan parhaimpia. Koulun kirjastossa oli 9 000 teosta ja opiskelijakirjastossa 2 000. Siinä sijaitsivat myös koko imperiumin koulujen parhaimmat fysiikan ja kemian laboratoriot.¹²³ Aleksanterin kymnaasin kirjaston leimalla varustettuja kirjoja voi nykyisin löytää Helsingin yliopiston Slaavilaisesta kirjastosta. Hätkähdyttävä huomio onkin, miten korkealla tasolla klassisten kielten taito oli Venäjällä. Kreikan ja latinan kieltä opiskeltiin ahkerasti ja julkaisu- ja käännöstoiminta oli myös vilkasta. Neuvostoliittolaisessa humanistisessa opiskelukulttuurissa klassiset kielet kreikka ja latina eivät enää sisältyneet koulujen opetusohjelmaan. Osa Tabunovin koulukirjaston kirjoista siirtyi Helsingin ortodoksisen seurakunnan kirjastoon ja ne luetteloiitiin vuonna 2006.

Aleksanterin kymnaasin oppilaat saivat autonomian aikana oikeuden jatkaa opiskelua yliopistoissa ja suosituimmat olivat Pietarin yliopisto, Tarton yliopisto ja Keisarillinen Aleksanterin yliopisto Helsingissä. Autonomian aikana Aleksanterin kymnaasin opettajakunta oli kansainvälistä. Saksan kieltä opetti G. I. Paul Berliinin yliopistosta (1875–1884), ranskan kieltä opetti R. Ju. Remercie (Nancyn lyseosta) (1886–), ruotsin kieltä opetti A. V. Lindegren (Pietarin teknillisen koulun kasvatteja) (1870–1877) ja Aleksanterin yliopistosta I. Smeds (1889–1891), suomen kieltä opettivat K. Suomalainen Aleksanterin yliopiston opiskelija (1870–1873) ja K. I. Hämäläinen Aleksanterin yliopistosta (1874–1890), laulua ja musiikkia B. V. Grimali Prahnan konservatoriosta (1879–1894). Voimistelua opetti mm. A. K. Ehrnrooth (kaartin kapteeni).

Opiskelijoiden joukossa oli eri uskontojen edustajia ja opetusohjelmaan kuului eri uskontokuntien opettajia mm. Pietarin hengellisestä akatemiasta. Rovasti N. V. Popov (1870–1879) opetti ortodoksista uskontoa. Professori I. Colliander (Keisarillinen Aleksanterin yliopisto) (1889–) opetti evankelis-luterilaista uskontoa, ja katolilaista uskontoa opetti Pietarin roomalais-katolisesta hengellisestä akatemiasta valmistunut M. I. Rutshinski (1873–1894). Oppilaitaan perehdytti matematiikkaan

¹²² Olof Biström, Barbro Elgert & Rainer Knapas ”Ikoneja, kiväärejä, täytettyjä eläimiä – Eläinmuseon 75-vuotiaan rakennuksen värikäs menneisyys”.

¹²³ Baschmakoff – Leinonen, s. 199.

P. I. Sikorski Kiovan yliopistosta (1876–1882). Koululaiset edustivat kaikkia yhteiskuntaryhmiä ja heidän joukossaan oli sotilaiden, virkamiesten, kauppiaiden, kirjureiden, aatelisten, kenraalien, lääkärien ja pappien lapsia. Rehtorina toimi vuonna 1895 P. V. Arshaulov.¹²⁴

Helsingin kaupungin tilastollisessa vuosikirjassa № 12 vuodelta 1919 on mainittu, että Aleksanterin kymnaasissa oli lukukautena 1916–1917 yhteensä 381 oppilasta, joista venäjänkielisiä 324. Opettajia oli tällöin 22, joista vain yksi oli naispuolinen. Marian kymnaasissa oli lukuvuonna 1916–1917 yhteensä 432 tyttöä, joista venäjänkielisiä 430. Yhteensä 395 oppilaan kotikaupungiksi on merkitty joko Helsinki tai Suomenlinna.¹²⁵ Lukuvuonna 1900–1901 Marian kymnaasissa oli 83 tyttöä ja Aleksanterin kymnaasissa 122 poikaa.¹²⁶

Tabunovin koulun rakennus palveli 1910-luvun alkuun saakka koulukiinteistönä ja venäläisen kulttuurin keskuksena. Tällöin venäläisten koulujen tarve Helsingissä lisääntyi. Tabunovin koulussa opiskeli 1912–1913 273 oppilasta. Vuonna 1914 Helsingin venäläisissä kouluissa opiskeli pitkälti toista tuhatta oppilasta. Ennen vallankumousta ehdittiin vielä saneerata Tabunovin koulurakennus ja lisätiloja saatiin korottamalla kattoa.¹²⁷

4.3. Venäläiset koulut Venäjän vallankumouksen ja Suomen itsenäistymisen jälkeen 1917

Suomen itsenäistymisen jälkeen Venäjän valtion koulut lakkautettiin ja rakennukset, kuten kaikki muukin Venäjän valtion omaisuus, siirtyivät Suomen valtion haltuun. Aluksi vanhaan Tabunovin koulutaloon asettui Suomen armeija, mutta seurakunnan vaatimuksesta koulutaloa koskeva takavarikointipäätös purettiin vuonna 1920, jolloin se palautui seurakunnan omistukseen.¹²⁸ Tabunovin alkeiskoulun toimintakin käynnistyi uudelleen seurakunnan hallinnassa, nyt opetusministeriön hyväksymänä kansakoulua vastaavana kouluna. Vuonna 1920 vahvistetun ohjesäännön mukaan seurakunta ylläpiti koulua Tabunovin kiinteistöstä saamallaan tuloilla. Oppilaita koulussa oli v. 1918 n. 400 ja vielä 1940-luvulla koulussa oli 4–5 opettajaa.¹²⁹

Itsenäisyyden saavuttamisen jälkeen Suomeen säädettiin laki, joka otti käyttöön oppivelvollisuuden vuonna 1921. Lain mukaan määrättiin kaikille pakolliseksi

¹²⁴ Leontjev, P., *Dvadsatipjatiletije Aleksandrovskei Gelsingforskei Gimnazii 1870–1895*. Priloženije. Gelsingfors 1895, s. 3–9.

¹²⁵ Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 12. 1919. Helsingin kaupungin Tilastokonttorin julkaisema. Helsinki 1919, s. 212.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Pogreboff, Sergei, *Perimätietoa Mannerheimintien koulutalosta*, Helsinki 1997.

¹²⁸ *Pravoslavnoe Prihodskoe Popetšitelstvo*. 1870–1920, s. 83.

¹²⁹ Pogreboff, Sergei, 1997, s. 6.

vähintään kuusivuotisen kansakoulun oppimäärän suorittaminen. Tämä tapahtui verrattain myöhään, sillä oppivelvollisuutta ei ollut onnistuttu säätämään Venäjän vallan alaisuudessa. Oppivelvollisuutta myös vastustettiin, sillä kansakoulun pelättiin olevan yhteiskunnalle kallis ja kasvattavan huonoja työntekijöitä. Käytännössä oppivelvollisuus toteutui suurimmassa osassa maata jo 1920-luvulla, mutta Tunturi-Lapissa ja Raja-Karjalassa viimeiset syrjäkylät saatiin kouluverkon piiriin vasta 1950-luvulla.¹³⁰

4.4. Karjalan kannaksen venäläiskoulut 1921–1939

Karjalan kannaksella venäläislasten lukumäärä nousi vallankumouksen jälkeen, kun pakolaisten lukumäärä kasvoi ja näin heräsi myös tarve perustaa uusia venäläisiä kouluja. Karjalan kannaksella oli vuonna 1921 yhteensä 15 venäläistä koulua, joista suurin oli Viipurin lyseo. Koulut olivat seuraavat, suluissa oppilasmäärät:¹³¹

Viipurin lyseo (231),
Terijoen reaalikoulu (168),
Perkjärven kymnaasi Likolassa (115),
Kellomäki (81),
Raivolan reaalikoulu (62),
Raivolan alkeiskoulu (61),
Kuokkala (60),
Terijoen alkeiskoulu (44),
Ollila (30),
Lappeenrannan koulu (24),
Halila (22),
Uusikirkko (16),
Hamina (13),
Vihola (8) ja
Mustamäki (8).

Näistä 10 koulua sai vuonna 1921 rahallista tukea Venäjän zemstvo-komitealta¹³². Esther Ståhlberg käyttää sanaa zemstvo, mutta itse asiassa oli varmaankin kysymyksessä zemgorista (*zemsko-gorodskoi komitet*). Venäläisten kaupunkien zemgor-komitean asemapaikka oli Pariisissa (Le Comité des Zemstvos et Villes Russes). Sen ansiosta venäläispakolaisia ei jätetty kokonaan oman onnensa nojaan.

¹³⁰ Wikipedia: Oppivelvollisuus.

¹³¹ SLS 859 Wredes släktarkiv. Esther Ståhlbergs anteckningar, mapp 8. 2:2. Memorandumi venäläisten lapsien asutuksesta Suomessa.

¹³² **Zemstvo** perustettiin Venäjän eurooppalaiseen osaan vuodesta 1864 alkaen lukuun ottamatta niitä seutuja, joissa ei asunut paikallista aatelista (eli Arkangelin alueella, Astrakanissa ym.) Päätävä elin oli kuvernementin tai alueen (gubernskoje zemstvo) ja täytäntöönpanovalta oli zemskaja upravalla eli hallinnolla. **Zemgor** Rossiiskii zemsko-gorodskoi komitet pomoštši grazhdanam zagranitsei. Zarubežnaja škola (1924): = Zarubežnaja ruskaja škola: 1920–1924. Pariž (Paris) Ks. myös Leinonen/Baschmakoff, s. 192–193.

Venäläiskoulut Suomessa saivat avustuksia komitean osastolta, johon kuuluivat Konstantin Aleksandrov, Pietarin rauhantuomari 1903–1918, filosofian tohtori Andrei Rudnev, Pietarin yliopiston professori, David Porval Pietarin kuvernementin zemstvon jäsen vuodesta 1892, Avram Besiko, Pietarin kuvernementin zemstvon jäsen, Boris Nikitin Hersonin kuvernementin zemstvon jäsen ja Tiraspolin zemstvon jäsen vuosina 1904–1908, Pietarin alueen Korkeimman oikeuden valantehnyt tuomari. Koulutusasioista vastasi Ivan Oreshin, Kronstadtin kaupungin duuman jäsen, Kronstadtin keskiasteen koulun valvoja sekä Kronstadtin Kansanyliopiston rehtori.¹³³ Kaikkein suurimman avustuksen saivat Perkjärven Likolan kymnaasi 15 017,50 mk sekä Viipurin lyseo 10 271,50 mk.¹³⁴

Punainen Risti sekä yksityinen Matilda Wreden perustama Pakolaisavun rahasto (Refugee relief fund) auttoi venäläispakolaisia. Vuonna 1924 Suomessa oli seitsemän pakolaiskoulua, kuusi paikallisten venäläisten perheiden lapsia varten sekä yhdeksän suomalaisten ja venäläisten perheiden lapsia varten. Vuonna 1924 oppilaita näissä kouluissa oli yhteensä 1260.¹³⁵

Mielenkiintoinen havainto on, että Helsingin venäläiset kauppiaat, jotka jo monia vuosikymmeniä olivat asuneet Suomessa ja avioliittojensa kautta suurimmaksi osaksi ruotsalaistuneet, ottivat etäisyyttä venäläisiin pakolaisiin. Samoin tekivät suomenruotsalaiset perheet, jotka olivat palvelleet tsaarin hovissa, ja ansainneet tällöin suuria omaisuuksia. Etäisyys venäläisyyteen sai kuitenkin väistyä silloin, kun kysymyksessä oli tuottava liiketoiminta venäläisten kanssa. Tällöin kanssakäyminen ei tuottanut vaikeuksia.

4.5. Raivola

Karjalan kannaksella, n. 10 km Terijoelta, oli suomenruotsalaisen runoilijan Edith Södergranin kotikylänä tunnettu Raivola, jossa asukkaat jakaantuivat suomalaiseen Ylä-Raivolaan ja venäläiseen Ala-Raivolaan. Niiden välistä aluetta kutsuttiin Keskikyläksi. Venäläisväestö oli asunut seudulla Pietari Suuren valloitusretkien ajoilta ja vuosien myötä juurtunut sinne.¹³⁶ Alueen venäläisillä oli omat koulunsa – Raivolän alkeiskoulu ja Raivolän reaalikoulu. Ala- ja Ylä-Raivolän väen välillä oli yhteys ja kauppaa käytiin vilkkaasti 1919 kun Ala-Raivolässä myytiin Ylä-Raivolän kananmunia ja maitoa.¹³⁷

¹³³ SLS 859 Wredes släktarkiv. Esther Ståhlbergs anteckningar, mapp 8. 2:2. Memorandumi venäläisten lapsien asutuksesta Suomessa. s. 4.

¹³⁴ SLS 859 Wredes släktarkiv. Esther Ståhlbergs anteckningar, mapp 8. 2:2. Memorandumi venäläisten lapsien asutuksesta Suomessa.

¹³⁵ Zarubežnaja škola 1924/ Baschmakoff ja Leinonen, s. 192.

¹³⁶ Mirolybov, Peter Muzikalnost russkih v Raivola. Käsikirjoitus

¹³⁷ Holthoer, Rostislav, *Uskollinen venäläinen*, Keuruu 1991, s. 159.

Jyrki Loima on kirjassa *Muukalaisina Suomessa* kuvannut raivolalaisten Wenäjänkylää, joka ensimmäisen maailmansodan alkuvuosina koostui 1400–1700 ortodoksista. Uskontojen mukaan määriteltiin myös kansallisuus eli luterilaiset laskettiin kuuluvan suomalaisiin, ortodoksit venäläisiin ja katolilaiset puolalaisiin. ”Sortovuosien aikana suomalaiset olivat kasvavasti haluttomampia ottamaan enää Kannaksen venäläisiä kansalaisikseen, kun taas venäläishallinto halusi pitää heidät alamaisinaan.”¹³⁸

Karjalan kannaksen huvilatilojen tilastoista näkyy, että 1918 Kivennavan pitäjässä oli 3 649 huvilatilaa, Uudellakirkolla 1 725 ja Muolaassa 531. Vuoden 1920 tilastot osoittivat koko Kannaksella olleen yhteensä n. 10 000 huvilaa, joista suomalaisten hallussa enintään 10 prosenttia.¹³⁹

Raivolaan liittyi myös maanomistusta koskeva kysymys 1920–30-luvuilla, kun venäläiskylän palstoitukset pyrittiin saamaan suomalaisomistukseen. Venäläiset olivat aikoinaan ostaneet palstat ja maksaneet niistä suomalaisille omistajille. Kannakselaiskomiteat tavoittelivat valtakunnallista lainsäädäntöä. Painostus johti siihen että ”alkuaan 324 yhteismaasta jaetusta palstasta jäi lopulta 144 raivolalaisten käsiin itsehallinnon purkamisen yhteydessä. Noin 70–80 Raivolan venäläisomistajasta myi tai menetti maansa vielä 1920–1927, kun ensimmäinen väestöpako ja palstojen ”vapautuminen” oli ollut sisällissotakevään seurausta.”¹⁴⁰

4.6. ...maasta pois

Karjalan kannaksen tyhjentäminen venäläisistä alkoi 15.4.1918 Senaatin karkotuspäätöksellä. Tällöin päätettiin, että kaikki Venäjän alamaiset ja Itämeren maakuntien asukkaat Puolan ja Ukrainan kansalaisia lukuun ottamatta karkotetaan maasta pois. Helsingin venäläisille annettiin viisi päivää poistua maasta, muille kymmenen.¹⁴¹

Yhtenä syynä tähän oli se, että Venäjän vallankumouksen jälkeiset pakolaisvirrat aiheuttivat nimenomaan Karjalan kannaksella enemmän ongelmia kuin muualla Suomessa. Yhteiskunnallinen vaikuttaja Msgr. A. Carling kirjoitti 3.1.1923 päivätyssä raportissaan viranomaisille ”Mitä mietteitä Kannaksen rajaseudulla asuminen synnyttää”: ”Asukkaiden toimeentulo on täällä työlästä monestakin syystä. Tilatonta väestöä, joka elättää itsensä satunnaisella työn ansiolla, kaupalla, keinottelulla, salakuljetuksella, varkaudella ja viinanmyynnillä, on suhteettoman paljon. Seutu on liian tiheään asuttu, mikä seikka pitää hintatason rasittavan korkealla. Maan laatu on huonoa, rämettä ja hietikkoja.

¹³⁸ Loima, Jyrki *Muukalaisina Suomessa* Kaakkoisen Kannaksen kreikkalaiskatoliset venäläis seurakunnat kansallisena ongelmana 1889–1939. Helsinki 2001, s. 270–271.

¹³⁹ Reijonen, Tuuli *Kannaksen mosaiikkimaailma*. Helsinki 1968, s. 10.

¹⁴⁰ *Ibid.*, 273

¹⁴¹ Engman, Max *Raja Karjalankannas 1918–1920*. Helsinki 2007, 68.

Teollisuuslaitoksia ei ole. Ahdinkoa ovat lisäämässä seudun venäläiset, joista useimmat tätä nykyä ovat pakolaisia (...) Venäläisille on Kansainliiton myötävaikutuksella toimitettava helppo pääsy Tšekko-Slovakiaan ja Serbiaan, missä heidät halukkaasti otetaan vastaan ja missä heillä on tilaisuus harjoittaa opintoja ja ammatteja – – Ne venäläiset taas, jotka haluavat jäädä Suomeen ja ruveta Suomen alamaisiksi, on saatava mukautumaan Suomen oloihin, että he lakkaavat olemasta räikeästi eroavia muukalaisia. Etenkin on huomio kohdistettava heidän kouluoloihinsa, ettei heidän oppilaitoksissaan tähänastinen ”rajamaille” vihamielinen suunta jatku.”¹⁴²

Msgr. Carlingin arvio Karjalan kannaksen tilanteesta ei ollut kovin positiivinen. Alueella oli vastoin hänen toteamuksiaan kuitenkin 1930-luvulla jo metsä- ja puutavarateollisuutta, maataloutta, kalastusta, turkiselinkeinoa, sanatorioita ym. Carling ei uskonut Karjalan kannaksen turismin kasvuun ja näkymät muodostuivat hänen mielestään todella synkiksi, minkä takia hän myös kannatti venäläisväestön siirtämistä pois Viipurin läänistä eli ”...maasta pois!”

Venäläisväestön tilanne Suomen itsenäistymisen jälkeen vaikeutui Venäjän vallankumouksen aiheuttaman kaaoksen johdosta. Max Engman selvittää yksityiskohtaisesti kirjassaan *Raja* Karjalan kannaksen venäläisväestön tilannetta 1918 senaatin karkotuspäätöksen ja rajan sulkemisen jälkeen. Max Engmanin mukaan ”Sisällissodan loppuvaihe tarjosi mahdollisuuden, ei vain selvittää välit vastenmielisten yksittäisten venäläisten kanssa, vaan myös päästä eroon venäläisestä väestöstä ja palauttaa niin kunnallishallinto kuin maatkin suomalaisten käsiin. Valkoiset keskittyivät huvila-alueiden puhdistamiseen venäläisistä ja näiden karkottamiseen rajan yli.”¹⁴³

Outi Karemaa kirjoittaa, että ”Yksisilmäistä ’poisheittopolitiikkaa’ ei kuitenkaan noudatettu ja jopa julkisuudessa puolustettiin kauan Suomessa asuneiden venäläisten oikeutta jäädä maahan.”¹⁴⁴

Venäläisväestön huviloiden ja maatalojen pakkomyynti jatkui 1930-luvulla aina talvisodan syttymiseen asti, jolloin Karjalan kannaksen väestö evakuoitiin.

4.7. Petsamo

Petsamon alueen siirryttyä Tarton rauhansopimuksen jälkeen vuonna 1920 Suomen valtiolle alueen väestörakenteen moninaisuus – erilainen alkuperä, erilainen kotikieli, erilaiset elintavat ja myös uskonnolliset erot asettivat hallinnon uusien kysymysten eteen. Petsamo muodosti vuoden 1921 loppuun asti oman lääninsä. Lääninhallituksen järjestämä opetus Petsamossa sopi kuitenkin huonosti 1.8.1921 voimaan tulleen

¹⁴² Carling, A. Mgr. Mitä mietteitä Kannaksen rajaseudulla asuminen synnyttää”. SLS 859 Wredes släktarkiv.

¹⁴³ Engman, Max, s. 67.

¹⁴⁴ Karemaa, Outi *Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä...*, 108–109.

oppivelvollisuuslain puitteisiin. Tämän vuoksi sisäasianministeriö päätti siirtää vastuun Petsamon kansakouluista kouluhallitukselle.¹⁴⁵

Petsamossa oli vuonna 1921 yhteensä 1 423 henkeä; suomalaisia noin 700, karjalaisia 300 ja venäläisiä 225. Saamelaisten lukumääräksi jäisi n. 200, mutta ”kolmisensataa” metsänasukasta lienee laskettu suureksi osaksi kolttasaamelaisiksi.¹⁴⁶ Vuoden 1929 Petsamon alueen väestön henkikirjoitustietojen mukaan alueella asui jo yhteensä 2 238 henkeä, joista suomalaisia oli 1 205, karjalaisia 300, venäläisiä 264 ja kolttia 394.¹⁴⁷

Koulujen kielikysymys nousi esille, kun Petsamon kansakoulutarkastaja Aavikko kirjoitti, että ”koululle oli saatava venäjänkielentaitoinen opettaja”. Hän otti asian varoen esille, ”jottei häntä voitaisi käsittää miksiäkään venäjänkielen suosijaksi”. Venäläiset oppilaat eivät ymmärtäneet opettajan puhetta, mikä johti suuriin poissaoloihin ja oppivelvollisuuden laiminlyömiseen. Varsinkin Kaakkurin kylästä venäläislapset kävivät koulua vastahakoisesti ja epäsäännöllisesti. Itse asiassa laki määräsi silloin, että kansakoulussa, jossa oli muun kuin suomen- tai ruotsinkielisten Suomen kansalaisten lapsia vähintään 20 %, oli näille oppilaille annettava suullista opetusta tarpeen mukaan heidän omalla äidinkielellään. Näin ollen tarkastajan mielestä Parkkinan koulussa oli suullista opetusta annettava venäjän kielellä ja otettava se huomioon opettajia valittaessa. Ehdotus venäjän kielen opettamisesta sai kuitenkin nuivan vastaanoton ja vastaukseksi kirjoitettiin ”Petsamon asukkaista on niin pieni määrä todellisia venäläisiä, että vähänkään isänmaallinen ihminen ei voi ottaa kielellekään moista, mitä suurimmassa määrässä häpeällistä ehdotusta”.¹⁴⁸

Parkkinan koulussa venäjänkieliset oppilaat kävivät vasten tahtoaan, sillä he eivät ymmärtäneet suomenkielisestä opetuksesta juuri mitään. Kaakkurin kylä sijaitsi parin kilometrin päässä Parkkinan koulusta ja kouluhaluttomuuteen vaikutti paitsi kieliongelma myös kylän sijainti. Puolet oppilaista asui nousu- ja laskuveden vaihtelujen alaisen Petsamojoen takana. Joen ylittäminen edellytti kunnan jalkineita, joita köyhien kotien vanhemmat eivät voineet lapsilleen antaa. Useat oppilaat juoksivat kouluun villasukissaan. ”Syytteitä oppivelvollisuuden laiminlyömisestä nostettiin kuitenkin nimenomaan sen vuoksi, että oppilaat olivat venäläisiä, joiden kohdalla suomalaistaminen nähtiin erikoisen tärkeäksi. Kansakoulu opetti paitsi suomen kielen myös suomalaisen yhteiskuntaelämän käsityksiä.”¹⁴⁹

¹⁴⁵ Rahkola, Hilikka, ”Petsamon koulut”. *Turjanmeren maa. Petsamon historia 1920–1944*. Toim. Jouko Vaihtola ja Samuli Onnela. Petsamo seura ry. Rovaniemi, 1999, s. 374.

¹⁴⁶ *Turjanmeren maa. Petsamon historia 1920–1944*. Toim. Jouko Vaihtola ja Samuli Onnela. Petsamo-seura ry. Rovaniemi, 1999, s. 715.

¹⁴⁷ Kuusikko, Kirsi, *Petsamolainen yhteiskunta*. *Turjanmeren maa...* s. 125.

¹⁴⁸ Rahkola, Hilikka, *Petsamon koulut*. *Turjanmeren maa*. s. 384–385.

¹⁴⁹ Rahkola, Hilikka, *Petsamon koulut*. *Turjanmeren maa*, s. 387.

4.8. Helsinki

Vuosi 1918 merkitsi Aleksanterin kymnaasin entiselle koulurakennukselle lyhyttä välivaihetta. Suomen sisällissodan loppuvaiheessa valkoisen armeijan lääkintäkeskus oli sijoitettu Pohjoisen Rautatiekadun koulutaloon. Vuonna 1919 rakennus otettiin käyttöön itsenäisen Suomen ensimmäisenä kadettikouluna. Talon omistusoikeudet olivat kuitenkin vielä tuolloin epäselvät. Entisistä luokkahuoneista kadetit saivat asuintiloja ja kolmannen kerroksen kirkkosalin seinäfreskot jäivät uuden maalin alle. Myös kadettikouluvaihe jäi talon historiaan melko lyhyenä episodina sen muutettua 1923 Munkkiniemeen.¹⁵⁰

Aleksanterin kymnaasin toiminta käynnistyi uudelleen yksityisenä venäläisenä yhteiskouluna ja se palasi takaisin Tabunovin koulutaloon ja toimi siellä n. vuoteen 1929, minkä jälkeen rakennuksessa oli Tabunovin koulun lisäksi v. 1939–44 Helsingin venäläinen lyseo.

Tabunovin koulurakennuksessa oli myös vilkasta harrastustoimintaa 1930-luvulla, jolloin venäläiset partiolaiset kokoontuivat kellarikerroksessa. Juhlasalissa he pitivät paraatiharjoituksia. Juhlasalissa järjestettiin myös tanssiaisia. Koulussa oli tänä aikana myös näytelmäkerho, jonka ulkojäseniä olivat filmikokeiluja harrastaneet Feodor Drozhinskij-Tugai ja Valentin Ivanoff. Suomalaisessa elokuvahistoriassa heidät tunnetaan nimillä Teuvo Tulio ja Valentin Vaala. Oppilaat näyttelivät ohjaajien elokuvissa statisteina. Aleksanterin kymnaasin kasvatteihin kuului myös säveltäjä ja kapellimestari George de Godzinsky.

Venäläisten oppikoulujen oppilailla ei ollut mahdollisuuksia jatkaa opiskelua Suomen korkeakouluissa, mikä pakotti heidät jatkamaan opintoja ulkomailla. Harvoilla oli kuitenkin varaa siihen. Käytännössä siirryttiinkin suomalaisiin kouluihin tai töihin.

On mielenkiintoista verrata samassa Tabunovin koulurakennuksessa toimineiden suomalaisen Jyllanin ja venäläisen Tabunovin koulujen oppilaiden kokemuksia. Kun Jyllan eli Helsingin yksityislyseo (1923) v. 1927 asettui Tabunovin koulutaloon, siitä tuli Sergei Pogreboffin mukaan venäläisen vähemmistön keskuudessa suosituin suomenkielinen oppikoulu. ”Koulutalon historian kautta se koettiin jollakin tavalla ”omaksi”, mitä varmasti helpotti myös se, että rehtori Boris Gyllenbögel ja vararehtori Yrjö Laine keskustelivat vaivattomasti oppilaiden vanhempien kanssa venäjäksi.”¹⁵¹ Syksyllä 1958 Tabunovin autioksi jääneen vanhan koulutalon purkutuomio pantiin täytäntöön, ja se sai tehdä tilaa uudelle liiketalolle. Kun Helsingissä siirryttiin yhtenäiskoulujärjestelmään, koulu siirtyi Espooseen ja toimii edelleen Espoonlahden lukiona. Koulussa on edelleen tallella vanhan Aleksanterin

¹⁵⁰ Olof Biström, Barbro Elgert & Rainer Knapas, ”Ikoneja, kiväärejä, täytettyjä eläimiä – Eläinmuseon 75-vuotiaan rakennuksen värikäs menneisyys”.

¹⁵¹ Pogreboff, Sergei, *Perimätietoa Mannerheimintien koulutalosta*, Helsinki 1997, s. 11–13. Lause perustuu koulun entisen oppilaan Irina Mirolybovin (os. Gretschaninoff) kertomukseen.

kymnaasin aikaista opetusmateriaalia. Nordenskiöldinkadun tiloissa toimii nykyisin Venäjän tiede- ja kulttuurikeskus.

Helsingin ortodoksisen seurakunnan uusi liiketalo valmistui v. 1960 ja näin Tabunovin venäläinen kouluperinne Helsingissä päättyi. Seurakunnan myöntämät Tabunovin stipendit ovat kuitenkin säilyttäneet tämän anteliaan venäläiskauppiaan nimen seurakunnan jäsenten tietoisuudessa meidän päiviimme saakka.

Helsingin ortodoksisessa seurakunnassa ei nykyään ole koulutoimintaa lapsille, kerhoja kylläkin. Suomen ortodoksinen kirkko on toinen virallinen kirkko Suomessa, ja ortodoksinen uskonnonopetus järjestetään lapsille seurakunnan valitsemien opettajien toimesta, jotka kiertävät opettamassa eri kouluissa. Tito Collianderin toimiessa uskonnonopettajana 1960-luvulla oppilaat kävivät hänen luonaan Inan ja Titon taiteilijakodissa Katajanokalla ja myöhemmin Runeberginkadulla.

4.9. Suomalais-venäläinen koulu YYA-Suomesta EU-Suomeen

Vuonna 1945 perustettu Venäläinen Kulttuuridemokraattinen liitto VKDL otti aktiivisesti osaa Suomen venäläisten koulukysymykseen. SKDL (Suomen Kansandemokraattinen liitto) on toiminut tiiviissä yhteistyössä VKDL:n kanssa ja näin venäläisten järjestöjen toiminta ohjautui hyvin pitkälle YYA-Suomessa vasemmistopiireistä käsin.

Vuonna 1950 VKDL:sta tuli juridisesti Helsingin Venäläisen Lyseon omistaja. Vaikka järjestön rahatilanne oli heikko, rehtori V. Semenovin onnistui palkata uusia opettajia, uudistaa opetusohjelmaa ja tuoda oppikirjoja Neuvostoliitosta. VKDL oli kiinnostunut myös Tabunovin koulusta, mutta koulun johtokunta ei suostunut yhdistämään ideologisesti kaukana toisistaan olevia kouluja. Toisaalta Tabunovin koulussa toimineen Venäläisen lyseon matematiikan opettaja Nikolaj Lisovski piti oppilailleen marxilaista kerhoa, jossa opiskeltiin Marxin teorioita. Hänen ohjauksessaan luettiin Marxin ja Engelsin *Kommunistisen puolueen manifestia* sekä neuvostokirjallisuutta mm. Ostrovskin teosta *Miten teräs karaistui*.¹⁵²

Venäläinen Lyseo joutui vielä vuonna 1952 kamppailemaan heikon talouden kanssa. Tällöin perustettiin yhdistys nimeltä ”Helsingin Venäläisen Lyseon Tukijat”. Sen johtokuntaan kuului vaikutusvaltaisia suomalaisia: S. K. Kilpi, J. Murto, T. Karvonen, E. Ketola, professori I. Vahros. Yhdistys ei kuitenkaan pystynyt auttamaan koulua rahavaikeuksissa. Vuonna 1955 päätettiin kääntyä Neuvostoliiton ministerineuvoston puheenjohtajan A. I. Mikojanin puoleen. Kesäkuun 18. päivänä Venäjän suurlähettiläs V. Z. Lebedev ilmoitti, että Neuvostoliiton valtakunnallinen

¹⁵² Susi, Valerij, *Russki Kulturno-Demokratitšeski Sojuz v litsah i sudbah 1945–2005*. 2005, s. 106.

kansainvälisten kulttuurisuhteiden liitto VOKS¹⁵³ (*Vsesojuznoje obštšestvo kulturnyh svjazej s zarubežnymi stranami*) sekä Neuvostoliiton opetusministeriö olivat päättäneet rahallisesti tukea koulua. Tämän sopimuksen puitteissa koulu sai varat oppikirjojen ja oppivälineiden hankintaan.

VOKS:n edustajana Suomessa toimi Sergei Istomin. Hän toimi myös Valvontakomission edustajana ja seurasi ”fasistisina” lakkautettujen järjestöjen tilannetta ja Jukka Seppisen mukaan valvoi täytöntöönpanoa. ”Tässä roolissa hän järjesteli Helsingin Venäläisen koulun asioita. Koulu sai jatkuvaa rahoitusta tätä kautta. Istomin järjesti vuonna 1945 koululle myös kirjoja, mikä johti siihen, että ”lyseolla oli vain NL:ssa käytettyjä oppikirjoja.”¹⁵⁴ Ideologista työtä eli propagandaa (sanalla oli Neuvostoliitossa positiivinen arvovaraus), johti puolueen keskuskomitean propagandaosasto. Neuvostoliitossa sotilaallinen kasvatus kuului koulujen opetusohjelmaan ja pioneerien sotaleikkeihin kuului mm. leikki nimeltä elosalama (*zarnitsa*).¹⁵⁵ Suomen venäläinen koulu ei kuitenkaan seurannut Neuvostoliiton käytäntöä kaikessa. Sotaleikit eivät kuuluneet opetusohjelmaan Suomessa. Suomen venäläisessä koulussa opetettiin uskontoa myös lastentarhassa. Ortodoksinen pappi tuli kouluun pitämään ortodokseille uskonnonopetusta. Tässä mielessä käytäntö erosi esim. Baltian maista. Siellä uskonnonopetuksesta lastentarhassa sai 10 vuoden vankileirituomion Siperiassa.¹⁵⁶

Neuvostoliitosta lähetettiin Suomen venäläiseen kouluun kolme opettajaa ja Moskovaan pedagogiseen valmennukseen lähetettiin neljä abiturienttia. Lisäksi Neuvostoliiton suurlähetystö antoi Neitsytpolku 1 A:n tilat koulun käyttöön. Koulu oli heti perustamisesta alkaen tarkoitettu myös suomenkielisille oppilaille.

Vuonna 1955 VKDL päätti jakaa koulun juridisen hallinnan suomalaisten viranomaisten kanssa.¹⁵⁷ Helsingin venäläisten koulujen kannatusyhdistys perustettiin 25.2.1956. (*Obštšestvo podderžki ruskikh škol v Finljandii*). Puheenjohtajana toimi Eino Kalevi Kilpi. Jäseninä olivat mm. professori Göran von Bonsdorff, tri Väinö Kaukonen, tri Arvid Anders Enckell ja pääsihteeri Toivo Karvonen. Myös kannatusyhdistys otti tehtäväkseen tukea koulua taloudellisesti. Koulun johtokunnan puheenjohtaja oli tuolloin lehtori Igor Vahros, varapuheenjohtaja tri Klaus U. Suomela ja sihteeri Lydia Lybimov. Kaupparekisteriin se merkittiin 29.9.1961. Toiminta liittyi lähinnä uuden tontin hankintaan.

¹⁵³ Neuvostoliiton valtakunnallinen kansainvälisten kulttuurisuhteiden liitto toimi vuosina 1925–1958 tieteen, kirjallisuuden, taiteen, kansansivistyksen ja urheilun piirissä. Järjestö suljettiin SSOD:in eli (Sojuz Sovetskikh Obštšestv Družby i kulturnoj svjazi s zarubežnymi stranami) perustamisen jälkeen. Vuonna 1975 SSOD:iin kuuluivat ystävyysjärjestöt NL-Ranska, NL-Britannia, NL-Suomi, NL-Italia jne. SSOD julkaisi *Moskovskije Novosti* (englannin, ranskan, arabian ja espanjan kielellä 600 000 painoksena) myös lehteä *Kultura i žizn*.

¹⁵⁴ Seppinen, Jukka, *Neuvostotiedustelu Suomessa 1917–1991 Strategia ja toiminta*. Jyväskylä 2006, s. 477.

¹⁵⁵ Jungar, Sune, *Neuvostoliitto – supervalta*. Venäjän historia. Keuruu 2006, s. 490–491.

¹⁵⁶ Olga Benoit'n nauhoitettu kertomus Siperian vankivuosista.

¹⁵⁷ Susi, Valerij, *Ruski Kulturno-Demokratitšeski Sojuz v litsah i sudbah 1945–2005*. 2005, s. 19–22.

Vuosina 1963–1964 Neuvostoliiton ja Suomen yhteissopimuksesta päätettiin rakentaa uusi koulutalo Etelä-Kaarelaan. Vuonna 1988 Helsingin venäläisten koulujen tuki päätti perustaa Vantaan alueelle ”Teremok” lasten venäjänkielisen päiväkodin. Vuonna 2002 Vantaan pohjoisosissa perustettiin vielä päiväkodit ”Kalinka” ja ”Matrjoška”.

Tabunovin koulun toiminta puolestaan eli vuosina 1963–1964 jo viimeisiä vaiheitaan. Viimeisimpinä oppilaina oli Suomen populaarimusiikin tähtikaartiin kuulunut Kirill Babitzin sisaruksineen. Kirka Babitzin kirjoittaa muistelmissaan vanhan Tabunovin koulun kokemuksistaan lämmöllä. Kirjassa on myös valokuva hänen viimeisestä koulutodistuksestaan, jossa arvosanat ovat hyviä – uskonto ja laulu 10. Koulussa ei ollut lukukausimaksuja, koska se oli kouluhallituksen virallisesti hyväksymä korvaava koulu. Ylläpitokustannukset katettiin testamenttilahjoitusten ohella valtion varoista.

Kirill Babitzinin muistelma käy ilmi, että opetus tapahtui venäjäksi ja vain kaksi tuntia viikossa opetettiin suomea. Koulu oli pieni, parhaimpina vuosina siellä oli 20 oppilasta, viimeisenä vuotena vain neljä. Kirillin mukaan oli kakkosluokka ja nelosluokka, sama opettaja opetti kumpaakin, mutta toimi eri tavalla. Tästä oli se hyöty, että sekä kakkos- että nelosluokkalaiset osasivat toistensa läksyt. Kirill osasi lukea ja kirjoittaa sekä suomeksi että venäjäksi lastentarhan oppien jälkeen ennen kouluun menoa.¹⁵⁸ Jouluna todistuksenjaon yhteydessä annettiin mukaan ”kaikille lapsille karkkipussi, jossa oli myös hedelmiä ja pipareita – ihania joulujuuttuja.”¹⁵⁹ Kirill siirtyi suomalaiseen kouluun Tehtaankadulle 11 vuoden ikäisenä.

Kirill ja Marija Babitzin kävivät Tabunovin alkeiskoulua varsinaisen purkutuomion jälkeen, jolloin koulu sijaitsi Rauhankadulla. Luokkahuoneita oli 4–5 ja pieni sali, jossa oli Aleksanterin kymnaasin ikoni sekä suuri takka. Näkymät ikkunoista olivat Säätytalon puistoon. Koulun lakkauttamisen jälkeen oppilaat siirtyivät ruotsalaiseen, ranskalaiseen tai saksalaiseen kouluun, joissa kuitenkin lukukausimaksut olivat suhteellisen korkeat.¹⁶⁰ Myöhemmin Babitzinin perheen muutettua Maunulaan nuoret siirtyivät Maunulan suomalaiseen kouluun.

Tabunovin koulussa saatu vahva itsetunto ja tuki auttoivat Kirilliä ja Marijaa pitämään puoliaan eikä venäläisyyttä ja ortodoksista uskontoa heidän perheissään ole piiloteltu. Integraatio suomalaiseen yhteiskuntaan tapahtui omia juuria unohtamatta. Kirkan ja hänen sisarustensa Sammyn, Muskan ja Annan suosio suomalaisten sydämissä pop-laulajina on ollut vankkumaton, mikä tuli esille suuresta osanotosta ja

¹⁵⁸ Babitzin, Kirill – Kinnunen, Raila, *Enimmäkseen Kirkasta*. Juva 1999, s. 32–33.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Marija Babitzinin haastattelu 5.12.2007. (V.S.)

surun myötäelämisestä Kirkan kuoleman 30.1.2007 jälkeen, jota perheelle osoitettiin.
161

4.10. Helsingin Suomalais-venäläinen koulu tänään

Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto on laatinut Etnisten suhteiden neuvottelukunnalle raportin *Suomen venäjänkielisen väestönosan kysymyksiä 2002*.¹⁶² Siinä tarkastellaan myös Suomen venäjänkielisten koulujen roolia venäjänkielisten lasten kasvatuksessa. Tässä tarkastellaan pääosin Helsingin Suomalais-venäläisen koulun roolia väestönosan lasten koulukasvatuksessa.

Tällä hetkellä Suomalais-venäläinen koulu on yksi Helsingin suurimmista. Siellä opiskelee 700 oppilasta. Noin 77 prosenttia oppilaista on äidinkieltään suomenkielisiä ja 23 prosenttia venäjänkielisiä. Oppilaat tulevat pääasiassa pääkaupunkiseudun kunnista ja myös muualta Suomesta. Rehtoreina ovat toimineet Boris Novitsky (1955–1963), Lauri Teivainen (1963–1969), Martti Arkonsuo (1969–1970), Martti Ruohonen (1971–2001). Vuonna 2001 rehtoriksi nimitettiin Liisa Pohjolainen.¹⁶³

Nykyisin Suomen valtion ylläpitämässä Suomalais-venäläisessä koulussa noudatetaan samoja opetussuunnitelman perusteita kuin kaikissa muissakin Suomen kouluissa. Koulussa on esi-, perus- ja lukio-opetus. Joitakin oppiaineita opetetaan esi- ja perusopetuksessa sekä venäjän että suomen kielellä. Opetussuunnitelma perustuu Opetushallituksen hyväksymiin Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin 2004. Uusi perusopetuksen suunnitelma otettiin käyttöön 1.8.2005 alkaen perusopetuksen luokilla 1–8.

Venäjän kieltä ja kulttuuria opetetaan vieraana kielenä suomenkielisille oppilaille ja äidinkielenä venäjänkielisille oppilaille esiopetuksesta alkaen. Englannin kielen opiskelu alkaa 3. luokalta ja ruotsin kielen 7. luokalta. Lukiossa voi vielä valita ranskan ja saksan kielen. Venäjän kielellä ja kulttuurilla on koulussa keskeinen asema sekä oppiaineena että opetus- ja toimintakielenä. Lisäksi toimintaan kuuluvat leirikoulu- ja opintomatkat Venäjälle, erilaiset kansainväliset projektit ja lukuisat

¹⁶¹ Jokelainen, Jarkko ja Kotiranta, Pirkko ”Keikkailu oli Kirkalle henki ja elämä”. Helsingin Sanomat 1.2.2007. Hämäläinen, Jyrki, ”Hän halusi vain laulaa, Kirka Babitzin 1950–2007”. Seura 6/2007, s. 20–21.

Kostiainen, Pasi ja Lyytinen, Jukka ”Hyvästi Kirka” Seura 6/2007, s. 22–27.

Tainola, Rita ”Lähellä Kirkaa” Ilta-Sanomat Plussa, s. 12–16.

¹⁶² Suomen venäjänkielisen väestönosan kysymyksiä 2002. Etnisten suhteiden neuvottelukunnan asettaman työryhmän raportti. Helsinki 2003.

¹⁶³ Susi, Valerij, *Russki Kulturno-Demokratitšeski Sojuz v litsah i sudbah 1945–2005*, s. 19–22.

venäläisten koululaisten ja taiteilijoiden konsertit. Koulu toimii valtakunnallisena venäjän kielen ja kulttuurin oppimiskeskuksena.¹⁶⁴

Suomen venäläisväestön lukumäärän lisääntyessä olisi tärkeätä kiinnittää huomiota äidinkielen eli venäjän kielen oppimismahdollisuuksien järjestämiseen kouluissa.

Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto (SVYL ry) järjesti seminaarin 18.12.2007 ”Venäläisviha – Suomalaisen yhteiskunnan haaste?”. Seminaarissa opetusneuvos Leena Nissilä piti esitelmän aiheesta ”OPH: n Suvaitsevuuutta koulun keinoin”, jossa hän selosti opetushallituksen toimenpiteitä venäjänkielisten lasten mahdollisuuksia opiskella koulussa venäjää.¹⁶⁵ Leena Nissilän esille tuoman tilaston mukaan vuonna 2006 Suomessa asui venäjänkielisiä

1–6-vuotiaita 2 445,

7–15-vuotiaita 4 026 ja

16–18-vuotiaita 2 094.

Tilastokeskuksen laskemien tietojen mukaan venäjänkielisiä opiskelijoita oli Suomessa vuonna 2005 yht. 6 957 ja koulutussektorin mukaan

Lukio	1 188
Ammatillinen oppil.	3 673
Ammattikorkeakoulu	1 080
Yliopisto, perustutk.	809
Yliopisto, jatkotutk.	207.

Venäjänkieliset oppilaat ja opiskelijat voivat muiden maahanmuuttajaryhmien tapaan saada oman äidinkielen opetusta esi- ja perusopetuksessa sekä lukiokoulutuksessa. Tämän opetuksen tuntimäärä on aiemmin ollut kaksi tuntia viikossa. Vuoden 2006 alusta viikkotuntimäärä nousi kahdesta tunnista kahteen ja puoleen tuntiin. Kunnat voivat hakea tähän opetukseen erillistä valtionavustusta Opetushallitukselta. Vuonna 2005 tämän erillisen valtionavustuksen turvin järjestettyyn venäjän kielen opetukseen osallistui 3 067 oppilasta tai opiskelijaa. Kun tiedetään, että pääosin oman äidinkielen opetusta annetaan peruskouluissa, voidaan arvioida, että vähintään kaksi kolmasosaa venäjän äidinkielekseen ilmoittaneista oppilaista saa venäjä äidinkielenä -opetusta.

Turussa toimii lisäksi tavallisen kaupungin koulun sisällä ns. venäjänkielinen kieliluokka, jolla opiskelee sekä suomen- että venäjänkielisiä oppilaita ja jossa osa oppiaineista opetetaan venäjäksi.

¹⁶⁴ <http://www.svk.edu.hel.fi>

¹⁶⁵ Nissilä, Leena, ”OPH:n Suvaitsevuuutta koulun keinoin” esitelmä SVYL: in järjestämässä seminaarissa 18.12.2007.

Lisäksi Opetushallitus myöntää valtionavustusta omakieliseen tukiopetukseen yleissivistävässä koulutuksessa.

Suomi–Venäjä-hankkeita toteutetaan niin yleissivistävässä kuin ammatillisessakin koulutuksessa. Opetushallitus käynnisti vuoden 2001 lopussa ammatillisten oppilaitosten Venäjä-verkosto-hankkeen. Hankkeen toiminta-aika oli alkuaan 1.1.2001–31.5.2005, ja siihen osallistui 14 oppilaitosta.

Ohjelmaa jatkettiin vuosina 2005–2006 ja 2006–2007. Verkostoon kuuluu 18 koulutuksen järjestäjää, jotka edustavat viittä eri koulutusala. Monialaisessa verkostossa on mukana sosiaali-, terveys- ja liikunta-alan, yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon, matkailun-, ravitsemus- ja talousalan sekä luonnonvara-alan ja ympäristöalan koulutuksen järjestäjiä. Toiminnan tavoitteena on lisätä opiskelijoiden ja henkilöstön kiinnostusta ja osaamista Venäjän kieleen ja kulttuuriin, muuttaa asenteita Venäjää kohtaan, kouluttaa elinkeinoelämän ja palvelujen tarpeisiin eri alojen ammattilaisia sekä kehittää, laajentaa ja vakiinnuttaa työssä oppimismahdollisuuksia Venäjän Federaatiossa.

Yleissivistävässä koulutuksessa opetushallitus on järjestänyt yhdessä Venäjän opetusviranomaisten kanssa kesäkouluja matematiikassa ja fysiikassa sekä avaruusfysiikassa lukion oppilaille vuodesta 1995 alkaen. Ohjelmaan on kuulunut myös tutustumiskäyntejä kosmonauttien koulutukseen ja avaruuslentojen komentokeskukseen. Toiminnan tavoitteena on matematiikan ja fysiikan opiskelun syventämisen ja soveltamisen ohella tarjota opiskelijoille mahdollisuus olla yhdessä ja opiskella samanikäisten ja samoista asioista kiinnostuneiden kanssa sekä tutustua venäläiseen kulttuuriin ja Venäjään. Vuosina 1995–2006 koulutukseen osallistui 531 lukiolaista ja 519 opettajaa, yhteensä 1 050 henkilöä.”¹⁶⁶

Kiinnostus venäjän kielen opiskelua kohtaan vaihtelee alueittain. Rajaseudulla Lappeenrannassa ja Imatralla, missä kontaktit venäläisiin ovat jatkuvasti kasvussa, on selvää, että venäjän kielen hallinta kiinnostaa vilkastuneen rajaliikenteen ja työmahdollisuuksien takia.

4.11. Itä-Suomen koulu¹⁶⁷

Itä-Suomen koulu ISK on Suomen ainoa pääkaupunkiseudun ulkopuolella toimiva kielikoulu. Koulun erityistehtävänä on lisätä venäjän kielen taitoa ja kulttuurin tuntemusta sekä edistää valmiuksia yrittäjyyteen.

¹⁶⁶ Nissilä, Leena, ”OPH:n Suvaitsevuuksia koulun keinoin” esitelmä SVYL: in järjestämässä seminaarissa 18.12.2007.

¹⁶⁷ www.italasuomenkoulu.fi

Koulun tehtävänä on antaa oppilaille hyvät tiedot ja taidot sekä erityistehtävän mukaisissa että yleisissä oppiaineissa, ja luoda näin perusta jatko-opiskelulle. Luovuus ja rohkeus, taito ilmaista itseään, turvallinen ja iloinen ilmapiiri sekä hyvät käytöstavat ovat Itä-Suomen koulussa yhtä tärkeitä tavoitteita. Suomenkielisten ja venäjänkielisten lasten ja nuorten opiskelu samassa koulussa yhteisen tehtävän – toinen toistensa kielen ja kulttuurin opiskelun – ääressä totuttaa luontevasti ja tasavertaisesti työskentelemään eri kansallisuuksien kanssa.

Osa ISK:n opetuksesta järjestetään elämyksellisten opintomatkojen, leirikoulujen ja koulun ulkopuolella tehtävien projektikurssien muodossa. Monimuoto-opiskelu valmentaa monipuolisiin työskentelytapoihin jatko-opinnoissa ja työelämässä. Koulu pyrkii hyödyntämään myös kotikaupunkiansa kansainvälisiä kontakteja ottamalla vastaan vieraita ja osallistumalla tapahtumiin.

Itä-Suomen koulun yksiköissä Imatralla, Joensuussa ja Lappeenrannassa on perusopetuksen luokat 5.–9. Peruskoulun päätyttyä voi opiskelua jatkaa Itä-Suomen koulun lukiossa. Joensuun yliopiston venäjän kielen ja kulttuurin opiskelijoista suurin osa on Itä-Suomen koulun kasvatteja.

4.12 Erasmus Mundus

Erasmus Mundus -ohjelman venäläiset osallistujat vuosina

2004 – 2005 **9 venäläistä** opettajaa (yht. 140) - **3 venäläistä** opettajaa (yht. 28)

2005 – 2006 **31 venäläistä** opettajaa (yht. 808) - **9 venäläistä** opettajaa (yht. 133).

Vuonna 2004 venäläisten opettajien määrä (9) oli opettajien kokonaismäärästä (140) suhteellisen pieni. Opiskelijoiden ja opettajien sekä tutkijoiden vaihtostipendit edesauttavat venäläisten mahdollisuuksia, vaikkakin lyhyeksi ajaksi, vierailta Suomen koulu- ja yliopistomaailmassa.

Yhteenveto

Suomen koulujärjestelmän kehitys heijastaa myös vahvasti kansallisen kielipolitiikan suuntaa. Autonomian ajan alkuvaiheessa Venäjä panosti vähäisessä määrin venäjän kielen taidon lisäämistä Suomessa, siitä huolimatta että venäjän kansainvälinen merkitys sivistyskielenä koko ajan kasvoi. Professori Juha Janhusen mukaan ”Asia selittyy vain siten, että Venäjällä monikansaisena imperiumina ei ollut kansallisvaltiolle tyypillistä yksiselitteistä kielellistä identiteettiä, vaan se toimi hierarkkisena verkostona, jossa käytettiin monia kieliä, kutakin omalla tasollaan. Niinpä venäjän kieli jäi Aleksanteri II:n vapaamielisten uudistusten yhteydessä

(1863) jopa Suomen koululaitoksessa joksikin aikaa vapaaehtoisen kielen asemaan.”¹⁶⁸ Yliopistokielenä oli aluksi latina.

Venäjän kielen vapaaehtoisuus koulukielenä päättyi varsin pian (1872) ja vasta Kielimanifesti (1900) teki siitä suuriruhtinaskunnan varsinaisen hallintokielen, ja silloinkin vain ylimmillä tasoilla. ”Venäjänkielisen väestön muuttoa Suomeen edistettiin, ja Suomessa asuvien venäläisten asemaa pyrittiin kohentamaan venäjänkielisin kouluin. Janhusen mukaan maan venäjänkielistämisestä laadittiin asteittain etenevä tavoiteohjelma, jonka tarkoituksena oli Suomen posti-, raha-, sota- ja koululaitoksen yhdistäminen keisarikunnan vastaaviin laitoksiin.”¹⁶⁹

Rahalaitoksen osalta täytyy kuitenkin muistuttaa että Suomen pankki perustettiin 1811 keisari Aleksanteri I:n määräyksellä. Se on maailman neljänneksi vanhin keskuspankki. Vuonna 1819 se siirtyi Turusta Helsinkiin senaatin muiden keskusvirastojen kanssa. Aluksi pankki toimi Helsingissä Sederholmin talossa, sittemmin Senaatintalossa. Päärakennus valmistui Nikolainkadun varteen 1883.

Mielenkiintoinen yksityiskohta on se, että ”päärakennuksen peruskivi muurattiin 1879. Peruskiveen on kätkeyty peltirasia, jossa on 20 ja 10 markan kultarahat, 2 ja 1 markan hopearahat sekä pergamenttirulla, johon on kirjoitettu Suomen pankin perustamisen historia.”¹⁷⁰

Suomen itsenäistyttyä venäjän kielen opetus kouluissa lopetettiin kokonaan, venäjän kielen oppituoli yliopistossa lakkautettiin (1919), ja maan venäläistä väestöä, jota ei lähetetty maasta pois, alettiin aktiivisesti integroida uuteen suomalaiseen kansakuntaan. Karjalan kannaksella ja Helsingissä toimi lukuisia venäjänkielisiä kouluja vielä 1930-luvulla.

Venäläisyys ja venäjän kieli eliminoitiin pois näkyvistä ja kuuluvista myös ns. pakkoystävyyden eli YYA-aikana. Tällöin into venäjän kielen opiskeluun kouluissa oli kuitenkin suurempi kuin nykyisin. EU-Suomen aikana venäjää ei enää opiskella kouluissa samoissa lukumäärissä kuin YYA-aikana vaikka venäjän kieli kuuluu ja näkyy eri tavalla kuin aikaisemmin venäläisturistien ja Suomen venäläisväestön lukumäärän kasvaessa varsinkin Lappeenrannassa ja Helsingin alueella. Vuonna 2008 ylioppilaskirjoituksissa pitkän venäjän kirjoitti koko maassa 208 oppilasta. Suurin osa pitkän venäjän kirjoittajista kuuluu Suomen venäläisväestöön.

Suomalaisten ja venäläisten keskinäisen kommunikaation lisääntyessä raja-alueilla on havaittavissa myös kiinnostuksen lisääntymistä venäjän kielen taitoa kohtaan. Kielen osaaminen ei ole enää yhtä vahvasti sidoksissa poliittisiin suhdanteisiin vaan enemmänkin käytännön olosuhteisiin. Kieltä opiskelevat pääsääntöisesti ammatissaan

¹⁶⁸ Janhunen, Juha, ”Sortokaudet ja kielelliset suhdanteet”. Kanava 3/2008, s. 320–321.

¹⁶⁹ Janhunen, Juha, Sortokaudet, s. 321

¹⁷⁰ Suomen pankin päärakennuksen esite

siitä hyötyvät, Venäjälle muuttavat tai Venäjän kanssa kauppvoja tekevät liikemiehet. Suomen venäläisväestö puolestaan kielen kannalta integroituu ja assimiloituu niin kuin ennenkin. Keskenään he voivat nyt avoimesti ja vapaasti keskustella venäjäksi vaikka koulumaailmassa ja työpaikoilla saattaa vielä esiintyä ongelmatilanteita. Yleisesti katsoen tilanne on kuitenkin muuttumassa suvaitsevampaan ja humanisempaan suuntaan.

5. TIETEEN TIET

Suomen venäläisväestön tieteen ja taiteen tiet ovat mutkikkaat. Mukaan mahtuu vastoinkäymisiä mutta myös onnistumisia. Ei ole ollut harvinaista että työpaikan löytämiseksi tarvittiin myös sukunimen suomentaminen. Lahjakkuudella, asiantuntemuksella, tiedolla ja taidolla mutta ennen kaikkea kovalla työllä venäläiset ovat ”puskeneet läpi harmaan kiven.” Tieteen ja taiteen maailmat ovat tunnetusti hyvin raadollisia myös valtaväestölle, puhumattakaan etnisistä vähemmistöistä. Ovien sulkeutuessa ja elinmahdollisuuksien kaventuessa väestönosa on kuitenkin löytänyt luovuudellaan aina uusia mahdollisuuksia toteuttaa taitojaan.

5.1. Venäläiset professorit Helsingin yliopistossa

Tuuli Reijonen kirjoittaa kirjassaan *Kannaksen mosaiikkimaailma* venäläisistä pakolaisista Kannaksella. Hän käy läpi eri ammattikunnat ja pysähtyy professoreiden ja tiedemiesten kohdalle ”Professorit ja tiedemiehet: teidän osanne on vaikein, mistä löydätte työmaan, jossa kykynne tulevat käytetyksi? Kleio on ottanut teidät koviin kouriinsa, myötätuuli muuttunut vastatuuleksi, rajojen siirtymiset ja kansainvaellukset ovat tämän päivän tunnus. Alistutteko, kapinoitteko?”¹⁷¹

Venäläinen älymystö pystyi myös emigraatiossa hyödyntämään tietonsa ja taitonsa hämmästyttävällä tavalla. Neuvostoliiton hajottua heidän tieteellinen työnsä ja hengentuotteensa saavat tunnustusta ja arvostusta nyt myös Venäjällä. Yhtenä esimerkkinä on professori **Ivan Iljin**, jonka filosofiset teokset ovat palanneet takaisin Venäjälle.¹⁷² Sveitsissä hänellä ei ollut oikeutta opettaa yliopistossa, sillä hän oli joutunut lähtemään Saksasta 1938 kieltäytyttyään opettamasta natsien määräysten mukaisesti. Pariisissa emigraatiossa toimi toinen filosofi **N. S. Trubetskoi** (1890–1938), joka tunnetaan Euraasia-liikkeen perustajana ja ajattelijana.¹⁷³

Suomessa professori **Andrei Rudnev** keräsi ympärilleen kiitollisen oppilasjoukon harrastuksensa eli pianonsoiton piiristä hänen varsinaisen tieteellisen asiantuntemuksensa jäädessä taka-alalle.

Professori emeritus Arne Rousi (Turun yliopiston rehtori) on kirjassaan *Ystäväni musiikin maestrot* (2006) kertonut Pietarin yliopiston Mongolian ja kalmukin kirjallisuuden professorin Andrei Rudnevin vaiheista. Hän hoiti virkaa Pietarin

¹⁷¹ Reijonen, Tuuli. *Kannaksen mosaiikkimaailma*. Helsinki 1968, s. 14.

¹⁷² Iljin, Ivan – provozvestnik grjaduštšej Rossii. M. 2005.

¹⁷³ Wacklin, Jussi *Kääntyminen itään, Euraasialainen nationalismi Venäjän ideana N.S. Trubetskoin ajattelussa 1920-luvulla*. Pro gradu –tutkielma 2001.

yliopistossa jo vuodesta 1903 saatuaan nimityksen dosentiksi. Ylimääräiseksi professoriksi hänet nimitettiin 1916 ja varsinaiseksi professoriksi 1918 bolševikki vallankumouksen tapahduttua. Hänen vaimonsa Alice ja kaksi tytärtä olivat siinä vaiheessa jo Viipurissa. Loppusyksystä 1918 kun rajamuodollisuudet tiukentuivat, Andrei Rudnev sattui olemaan Viipurissa perheensä luona vierailulla. Raja suljettiin eikä hän sen jälkeen enää voinut palata Venäjälle. Koska Rudnev ei ollut varautunut tapahtumiin hänen koko omaisuutensa, tieteellinen arkistonsa ja nuotit jäivät Pietariin. Pietariin jäivät myös hänen sukulaisensa, äitinsä ja sisarensa.

Vuonna 1918 Suomesta tuli hänen uusi kotimaansa ja Viipurista uusi kotikaupunki. Tästä lähtien hänen harrastuksestaan tuli myös hänen elämäntehtävänsä ja leipäpuunsa. ”Hän opetti Viipurin musiikkiopistossa yhteissoittoa ja kamarimusiikkia. Monet tuon maineikkaan oppilaitoksen kasvatit, joista tuli näkyviä henkilöitä Suomen musiikkielämässä, saivat hänen opetustaan – muun muassa kahdeksankätisessä prima vista -soitossa.”¹⁷⁴

Arne Rousi kyselee, miksi Rudnevia ei milloinkaan Suomessa hyväksytty oman alansa tiedeyhteisöön. ”Kysyin sitä kerran Pentti Aallolta (1917–1998), joka oli vertailevan kielitieteen professori Helsingin yliopistossa ja edusti suurelta osaltaan samaa alaa kuin hänen hyvin tuntemansa ja arvostamansa mongolistiikan tutkijat G. J. Ramstedt ja A. Rudnev. Aalto oli sitä mieltä, että Ramstedtin olisi pitänyt järjestää Rudnev sijaisekseen, kun hän joutui jättämään altaillaisen kielitieteen professuurinsa kymmeneksi vuodeksi, jolloin hän lähti Japaniin vuosiksi 1919–1929, eli jokseenkin heti sen jälkeen kun hänen venäläinen kollegansa ja ystävänsä Rudnev emigroitui Suomeen.”¹⁷⁵ Myös professori Juha Janhunen korostaa Pietarissa pitämässään esitelmässä, että ”kiinnittämällä tuossa tilanteessa Rudnevin Helsingin yliopisto olisi saanut ylivoimaisen kärkeisijän tuolla kansainvälisesti harvinaisella tutkimussaralla. Olivathan Ramstedt ja Rudnev kaksi maailman johtavaa modernin mongolistiikan tutkijaa.”¹⁷⁶ Vaikka Rudnev oli Venäjällä ollut suuri Suomen ystävä ja puolustaja ja toiminut mm. *Finljandia*-lehdessä, joka puolusti Suomen asiaa, hän ei Suomessa saanut mahdollisuutta toimia omalla alallaan.

Vanhoilla päivillään Rudnev teki odottamatta matkan Ruotsiin erääseen tohtorin väitöstilaisuuteen altaillaisen kielentutkimuksen alalta. Hän käytti siellä puheenvuoronkin. ”Se oli ollut melkoinen sensaatio paikalla olijoille. Tilanne oli tuntunut siltä kuin vuosisadan alun tunnettu Mongolian-tutkija Rudnev olisi ilmestynyt paikalle jostakin haudan takaa. Alan ihmiset Ruotsissa eivät voineet enää kuvitellakaan, että hän oli elossa, koska hänestä ei

¹⁷⁴ Rousi, Arne, *Ystäväni musiikin maestrot*. Jyväskylä 2006, s. 96–97.

¹⁷⁵ Rousi, Arne, 2006, s. 99.

¹⁷⁶ Ibid. Janhunen via Rousi

ollut kuultu kymmeneen vuosiin.”¹⁷⁷ Rudnevin tieteellinen työ on kuitenkin saanut tunnustusta ja arvostusta hänen kuolemansa jälkeen.

Suomen Egyptologisen Seuran perustaja, egyptologi **Rostislav Holthoer** (29.7.1937–28.4.1997) siirtyi hoitamaan professorin virkaa Upsalan yliopistoon. Häntä pidetään myös suomalaisen egyptologian isänä.¹⁷⁸ Suoritettuaan humanististen tieteiden kandidaatin tutkinnon Helsingin yliopistossa vuonna 1962 hän siirtyi egyptologiaan erikoistuaakseen Upsalan yliopistoon, jossa hänen egyptiläistä keramiikkaa käsittelevä väitöskirjansa *New Kingdom Pharaonic Sites. The Pottery* tarkastettiin vuonna 1977. Pian tämän jälkeen hänet määrättiin hoitamaan Upsalan yliopiston egyptologian professorin virkaa, johon hänet nimettiin 1.7.1980.

Helsingin yliopistossa professori Holthoer toimi tuntiopettajana vuodesta 1968 alkaen. Vuonna 1979 hänet nimitettiin Helsingissä egyptologian dosentiksi ulkomaisten virkatehtäviensä ohella. Hänen ansiostaan egyptologiaa on voinut Helsingin yliopistossa opiskella sivuaineena syksystä 1987 alkaen ja täysmääräisenä oppiaineena syksystä 1990 alkaen. Suomalaisen egyptologian opetuksen edistämiseksi Holthoer tuotti oppimateriaalia suomeksi, mm. *Muinaisen egyptin kielioopin* (3. uud. painos 1993). Professori Holthoerin henkilökohtaisia ponnisteluja egyptologian yliopistoaineen säilymisen varmistamiseksi Suomessa ovat jatkaneet hänen oppilaansa.

Rostislav Holthoer tuli tunnetuksi paitsi tiedemiehenä myös innostavana esitelmöitsijänä ja taitavana egyptologian yleisen tuntemuksen edistäjänä. Seuran kokoukset, näyttelyt ja matkat olivat yksi esimerkki Holthoerin tarmokkaasta toiminnasta muinaisen Egyptin tuntemuksen hyväksi. Tässä tehtävässä hän menestyksekkäästi käytti hyväkseen kansainvälisiä kontaktejaan ja hänen ansiostaan seura kuuluu jäsenenä egyptologijärjestöihin *Egypt Exploration Society* ja *International Association of Egyptologists*. Myös kansainvälisiä luottamustehtäviä hänelle kertyi useita. Holthoer osallistui sekä yhteispohjoismaiseen että suomalaiseen Nubian retkikuntaan vuosina 1961–1966. Hänet kutsuttiin *Svenska Arkeologiska Samfundetin* jäseneksi 6.4.1981. *International Association of Egyptologists* -järjestön Pohjoismaiden edustajana hän toimi 1988–1997 ja *UNESCO*n kansainvälisen komitean Nubiaan suuntautuvan yhteistyöprojektin suomen edustaja hän oli vuosina 1992–1997. Lisäksi hän osallistui Kairon egyptiläisen museon uudistushankkeeseen ja Tutankhamonin haudan esineistön julkaisemiseen. Professori Holthoerin viimeiseksi laajaksi julkaisuksi jäi *Muinaisen Egyptin kulttuuri* (Otava 1994),

¹⁷⁷ Rousi, Arne, *Ystävänä musiikin maestrot*. Jyväskylä 2006, s. 99–100.

¹⁷⁸ www.egyptologinenseura.fi/Rosti.html.

jossa hänen persoonallinen kokonaisnäkemysensä elää. Teos kuuluu yhä egyptologian perusopintojen tutkintovaatimukseen Helsingin yliopistossa.

Roastislav Holthoer julkaisi vuonna 1991 kirjan *Uskollinen Venäläinen*, jossa hän yksityiskohtaisesti kuvaa vanhempiansa Aleksander Holthoerin ja isoisänsä kenraali Konstantin Aleksandrovitš Holthoerin tarinan ja kuvaa elävästi esi-isänsä keisarillisen Venäjän.¹⁷⁹

Lääketieteessä gastroenterologian professori **Max Siurala (Strigeff)** Strižov toimi h.c. professorina Helsingin yliopistossa vuodesta 1970 lähtien. Hän jäi eläkkeelle 1976.¹⁸⁰ Hänen isänsä, Vladimir Strigeff oli myös tohtori, sotilassairaalan ylilääkäri. Hänet vangittiin 29.4.1918 ja löydettiin ammuttuna 2.5.1918 Hiekassa sijaitsevan miinakasarmen vajasta.¹⁸¹ Max Siurala kuului lapsuudessaan myös Suomen venäläiseen partiojärjestöön.

Urallaan professori Siurala sai kansainvälistä arvostusta mm. Bolognan ja Tarton yliopistojen kunniatohtorin arvon, Suomen, Baijerin, Unkarin, Puolan ja Ruotsin gastroenterologian yhdistyksen kunniajäsenyyden, Suomi–Neuvostoliiton tieteellisteknisen yhteistyökomitean jäsenyyden gastroenterologian alalla. Hän toimi Gastroenterologian maailmanjärjestön OMGE:n varapresidenttinä, ja hänelle myönnettiin Royal Society of Medicine Honorary Fellow 1993.¹⁸² Hän oli alallaan kansainvälisesti hyvin arvostettu.

5.2. Venäjän kielen ja kirjallisuuden professoreja Helsingin yliopistossa¹⁸³

Artikkelissaan ”Suomen slavistiikan vaihteita” Veli Kolari kirjoittaa venäläisprofessoreiden roolista Helsingin yliopistossa¹⁸⁴. Artikkelin valaisee hyvin tilannetta. Siinä on lueteltu venäjän kielen professorit laitoksen perustamisen alkuajoista lähtien ja myös kaikki heidän ansionsa. He ovat edesauttaneet Suomen slavistiikan kehittymistä kansainväliselle tasolle. Jakov Grotin ansiosta perustettiin myös Helsingin yliopiston Slaavilainen kirjasto, joka on ainoa laatuaan koko maailmassa. Kirjaston nykyinen nimi on Kansalliskirjaston slaavilainen osasto.

Kun Suomesta 1809 oli tullut Venäjän valtakunnan osa, tuli venäjän kielen opettaminen ajankohtaiseksi myös yliopistossa. Vuonna 1812 perustettiin Turun yliopistoon venäjän kielen lehtorin virka; lehtorin tuli lähinnä huolehtia tulevien

¹⁷⁹ Holthoer, Rostislav, *Uskollinen venäläinen*. Keuruu 1991.

¹⁸⁰ Suomen Lääkärit 1982.

¹⁸¹ Westerlund, Lars (toim.), *Venäläissurmat Suomessa 1914–1922. Osa 2.2. Sotatapahtumat 1918–1922*. s. 186.

¹⁸² Suomen Lääkärit 1993.

¹⁸³ Kolari, Veli, *Suomen slavistiikan vaihteita*, Helsingin yliopiston slaavilaisten kielten raportteja 2., Helsinki 1985.

¹⁸⁴ Kolari, Veli, *Suomen slavistiikan vaihteita*, Helsinki 1985.

virkamiesten venäjän taidosta. Vasta kun yliopisto Turun suurpalon jälkeen siirretty Helsinkiin, perustettiin 1828 venäjän kielen ja kirjallisuuden ylimääräinen professorinvirka, joka kuitenkin lakkautettiin 1863. Sen rinnalle perustettiin jo 1841 varsinainen professuuri, jonka opetusalaksi määriteltiin ”Venäjän historia ja tilastotiede sekä venäjän kieli ja kirjallisuus” (”tilastotieteellä” tarkoitettiin siihen aikaan suunnilleen samaa kuin nykyisin kulttuurimaantieteellä ja yhteiskuntaopilla). Nämä virat eivät olleet muiden professuurien tapaan tutkijanvirkoja, eikä niihin vaadittu tieteellistä pätevöitymistä. Keisari nimitti viranhaltijat suoraan, ilman yliopiston konsistorin ehdollepanoa, yliopiston kanslerin ehdotuksesta. Veli Kolari kirjoittaa, että tältä pohjalta on ymmärrettävää, että professorit olivat yleensä venäläisiä: kahdeksasta vain kaksi oli suomalaista. Virat eivät olleet syntyneet suomalaisten omasta tutkimustarpeesta, vaan viranomaisten toimesta venäjän kielen käytännöllisten opintojen edistämiseksi; nimenomaan tämä seikka oli perusteena kenraalikuvernööri Zakrevskilla, kun hän konsistorin mieltä kysymättä 1828 ajoi läpi ylimääräisen professuurin perustamisen. Professorien tehtävät olivat lähinnä käytännöllisiä: he valvoivat alempia opettajia ja kuulustelivat matkastipendin hakijoita ja kandidaattitutkinnon suorittajia.

Ensimmäiseksi ylimääräiseksi professoriksi keisari nimitti pietarilaisen Sergei Vasiljevitš Solovjevin (virassa 1830–43). Seuraava viranhaltija oli Stepan Ivanovitš Baranovski (1844–53). Varsinaisen professuurin ensimmäiseksi haltijaksi tuli **Jakov Karlovitš Grot** (virassa 1841–52). Hän oli kiinnostunut Skandinaviasta ja Suomesta ja osasi ruotsia, mitä taitoa hän käytti hyväkseen tutustuttamalla venäläisiä pohjoismaiseen kirjallisuuteen käänöksin ja artikkelein. Grotin pääansiona on pidettävä sitä, että hän professoriksi tultuaan erotti venäjänkieliset kirjat yliopiston kirjaston muunkielisistä kirjoista ja perusti näin ”Yliopiston venäläisen kirjaston”, jolla pitkään oli yliopiston piirissä itsenäinen asema: suoraan konsistorin alaisena laitoksena sillä oli yliopiston muusta kirjastosta erillinen, itsenäinen hallinto ja talous ja se oli venäjän kielen professorin valvonnan alainen. Kokoelmat kasvoivat nopeasti, sillä yliopisto oli jo v. 1828 (1820) saanut harvinaisen erioikeuden, joka oli koko Venäjän valtakunnassa vain kahdella muulla laitoksella: sillä oli oikeus saada vapaakappaleena kokoelmiinsa jokainen Venäjän valtakunnassa ilmestynyt kirja ja muu painate (kielestä riippumatta; niinpä yliopiston kirjastoon syntyikin arvokkaita, osin ainutlaatuisia erikoiskokoelmia useilla vähemmistökansallisuuksien kielillä, mm. viron, latvian, puolan, gruusian ja tataarin). Vaikka kirjapainot, etenkin provinseissa, laiminlöivätkin luovutusvelvollisuuttaan ja vaikka myöhemmin kirjastosta poistettiin ei-tieteelliseksi katsottua kirjallisuutta suurin määrin, syntyi vuosisadan ajalta venäläisen kirjallisuuden kokoelma, jonka veroista ei muualla länsimaissa ole, kirjoittaa Veli Kolari. Vuonna 1924 kirjasto liitettiin yliopiston kirjastoon, jonka venäläinen osasto siitä tuli; 1940 nimi muutettiin kokoelmien koostumusta ja keruutavoitteita paremmin vastaavaksi Helsingin yliopiston nykyisen Kansalliskirjaston slaavilaiseksi osastoksi. Veli Kolarin mukaan Pietariin palattuaan

Grot kehitti mittavan tieteellisen uran, mutta Suomi ei häntä enää kiinnostanut, osaksi hänen täällä saamansa kohtelun vuoksi.

Seuraava viranhaltija **Viktor Aleksandrovitš Semenov** (1890–96) toimi tarmokkaasti Venäläisen kirjaston kokoelmien täydentämiseksi; hänen edeltäjänsä olivat suuressa määrin laiminlyöneet tätä heille kuuluvaa virkavelvollisuutta. Hän toimitti tärkeän tekstijulkaisun venäläisistä kielimuistomerkeistä, joita kutsutaan nimellä *ptšela*. Professoreista tieteellisesti ansioitunein ja Grotin jälkeen etevin oli **Iosif Emeljanovitš Mandelštam** (1897–1911). Hänen pääteoksensa käsittelevät Gogolin tyyliä ja venäjän deminutiivisuffikseja. Lisäksi hän kirjoitti ruotsiksi venäläisistä kirjailijoista, mm. Gorkista, ja venäjäksi Suomen kansallisrunoilijasta Runebergista.

Itsenäistyneessä Suomessa yliopisto pohti pitkään venäjän kielen ja kirjallisuuden asemaa. Lopulta venäjän kielen oppituoli päätettiin lakkauttaa ja sen sijaan vakinaistaa vuonna 1900 perustettu slaavilaisen filologian ylimääräinen professuuri (vakinaistaminen tapahtui vuonna 1921).

Slaavilaisen filologian professuuri täytettiin kutsumalla. Vuonna 1963 sen otti vastaan kansainvälisesti tunnustusta niittänyt professori **Valentin Kiparsky** (1904–83), jolla jo oli takanaan pitkä ura professorina sekä Suomessa että ulkomailla. Hänestä oli jo vuonna 1947 tullut Helsingin yliopiston venäjän kielen ja kirjallisuuden professori. Hän oli ollut vierailevana professorina sekä Englannissa (Birmingham) että Yhdysvalloissa (Indiana). Vuonna 1958 hän oli siirtynyt – pysyvästi, kuten tuolloin näytti – Berliiniin ottaakseen vastaan hänelle tarjotun Freie Universitätin slaavilaisen filologian professuurin Max Vasmerin jälkeen.

Kiparsky oli syntynyt Pietarissa v. 1904, mutta vallankumouksen takia hän jäi Suomeen, suvun maatilalle Perkjärvelle. Jo silloin laajan kielitaidon – saksa (kotikieli), venäjä, ranska, latina ja kreikka – kartuttaminen alkoi välittömästi: ylioppilastutkintoa varten hän joutui lyhyessä ajassa omaksumaan tarpeellisen suomen ja ruotsin taidon. Yliopistossa hän hankki laajan kielitieteellisen koulutuksen: hän aikoi alun perin romanistiksi, mutta slavistiikka vei lopulta voiton, mm. professori Mikkolan persoonallisuuden ansiosta. Kandidaattitutkinnossa (1929) hänellä oli kuitenkin pääaineenaan vielä germanistiikka; muina aineina olivat slaavilainen filologia, sanskrit ja latina. Kiparsky oli kahteen otteeseen opintomatalla Tšekkoslovakiassa, missä hän laati usein siteeratun artikkelinsa tšekin 1800-luvun alun neologismeista, sekä tutustui tuolloin uuteen tutkimussuuntaan, Prahan koulukunnan kehittämään fonologiaan.

Varsinaisen tutkijanuransa myös Kiparsky aloitti lainasanatutkijana. Vuonna 1934 ilmestyi hänen väitöskirjansa, yleisesitys kanta- ja yhteisslaavin germaanilainoista.

Sotien jälkeen vuonna 1946 hänestä tuli uudelleen perustetun venäjän kielen ja kirjallisuuden professorinviran hoitaja ja seuraavana vuonna sen haltija. Hän oli pätevätytynyt mm. kirjallisuushistoriallisella tutkimuksella millaisen kuvan suomalaisista antaa venäläinen kaunokirjallisuus kautta aikojen. Huolella kerätty aineisto – hän oli käyttänyt paitsi yliopiston kirjaston tunnetusti laajoja kokoelmia myös Petroskoin kirjastoa – salli aiheen ulottamisen myöhemmin myös skandinaaveihin, englantilaisiin ja amerikkalaisiin sekä italialaisiin. Kiparskyn tuotanto käsittää myös muita kirjallisuushistoriallisia kirjoituksia, mm. suppean yleisesityksen neuvostokirjallisuudesta.

Kiparskyn työsuunnitelmiin kuuluivat myös venäläiset sukunimet, joita hän oli kerännyt kortistoksi kuutisenkymmentä tuhatta. Hänen tarkoituksenaan oli työstää aineisto etymologiseksi sanakirjaksi. Valitettavasti hän ehti julkaista aiheesta vain suppean, mutta valaisevan yleiskatsauksen venäläisestä sukunimijärjestelmästä ja kolme artikkelia sukunimistä, jotka on johdettu jalostettujen kyyhkysrotujen nimistä.

Kiparskyn tuotanto on hyvin laaja: hänen tieteellisten kirjoitustensa bibliografia käsittää yli 400 numeroa, joiden joukossa on peräti yksitoista kirjaa. Akateemikko Kiparsky oli tähän mennessä laaja-alaisin Suomen slavisteista. Hänen nauttimaansa kansainvälistä arvostusta kuvaa myös se, että sekä Poznańin että Tukholman yliopistot ovat myöntäneet hänelle kunniatohtorin arvon.

Toisen maailmansodan jälkeisissä, sisä- ja ulkopoliittisesti muuttuneissa oloissa katsottiin, että on syytä perustaa uudelleen 1919 lakkautettu venäjän kielen ja kirjallisuuden professuuri. Vuosina 1952–55 ja jälleen vuodesta 1958 virka oli kuitenkin vailla vakinaista hoitajaa Kiparskyn ulkomaisten tehtävien vuoksi.

Professori **Maria Widnäs** (1903–72) suoritti elämäntyönsä Helsingin yliopiston kirjaston venäläisten kirjakokoelmien parissa saavuttaen asiantuntemuksellaan legendaarisen maineen ja aseman kansainvälisten venäjätutkijoiden parissa. Hän ansioitui mm. venäläisten käsikirjoitustemme tutkijana ja kirjaston venäläisten kokoelmien tunnetuksi tekijänä. Hän väitteli 1952 muinaisvenäjän adjektiiviattribuutin asemaa käsittelevällä tutkimuksella. Hänet nimitettiin professoriksi vasta kun hänen professuuriaan kannattava toimikunta esitti tästä pyynnön tasavallan presidentille.

Uusi kausi aineen historiassa alkoi 1967, kun professoriksi nimitettiin sitä ennen pitkään venäjän kielen lehtorina ja viran v.t. hoitajana toiminut tohtori **Igor Vahros** (ent. Wahromejeff) (s. 1917 Lappeenranta – 1996 Helsinki).

Myös professori Vahrosta voinee pitää ensisijaisesti kielentutkijana. Hän väitteli muinaisvenäjän jalkaverhojen nimitysten alkuperää käsittelevällä tutkimuksella. Hän on kirjoittanut venäjän kieliopin kysymyksistä – mm. niitä suomeen kontrastiivisesti vertaillen – ja suomen kielen venäläislainoista sekä laatinut perusteellisen, myös

kansatieteen ja kansanrunoudentutkimuksen näkökohdat huomioon ottavan tutkimuksen venäläisestä saunasta. Hän on myös (yhdessä maist. A. Scherbakoffin kanssa) laatinut erinomaisen suomalais-venäläisen suursanakirjan. Mutta Vahros on aina ollut kiinnostunut myös kirjallisuudesta. Mainittakoon tässä hänen tutkielmansa Tjuttševin lyriikasta sekä Gogolista ja Tšehovin *Tarpeettomista ihmisistä*. Vahroksen virkakaudelle osui venäjän kielen opiskelijamäärän räjähdysmäinen kasvu muutamasta monisatapäiseksi. Veli Kolarin mielestä erinomaisena organisaattorina Vahros kykeni mukauttamaan aineen opinnot uutta tilannetta vastaaviksi.

”Tutkimusintressiensä moninaisuudessa Vahros oli alallaan viimeinen mohikaani: nykyisten rusistien kiinnostuksen kohteet ovat paljon suppeammat. Venäläiset sukujuuret ja suomalainen kasvuympäristö antoivat hänelle vankan kahden kielen ja kulttuurin tuntemuksen. Vahroksen venäläisyys tuli esille luonteen rehevyytenä ja valloittavuutena.”¹⁸⁵

Professori Vahros siirtyi eläkkeelle v. 1980. Hänen tyttärensä **Muusa Ojanen nyk. Savijärvi**, joka oli hoitanut venäjän kielen lehtorin virkaa, siirtyi Joensuun yliopistoon.

Vasta 1960-luvulta alkaen on slavistiikka – oikeastaan rusistiikka – saanut jalansijaa muissakin Suomen yliopistoissa. Joensuun yliopistoon perustettiin venäjän kielen laitos v. 1972; v.t. professorina toimi aluksi Muusa Ojanen. **Natalia Baschmakoff** toimi Joensuun yliopistossa vuodesta 1992–1998 Venäjän kirjallisuuden apulaisprofessorina ja vuodesta 1998 alkaen professorina. Vuodesta 2001 hän on ollut myös Tampereen yliopiston Venäjän kirjallisuuden ja kulttuurin dosentti. Suomen Akatemian vanhempana tutkijana hän on ollut vuosina 2005–2006.

Sekä Natalia Baschmakoff että Muusa Ojanen toimivat Helsingin yliopistossa lehtoreina. Muusa Ojanen venäjän kielen oppikirjat *Opi Venäjää* 1-2 sekä *Grammatika: venäjän kielioppi* ovat kaikille venäjän kielen opiskelijoille hyvin tuttuja. Helsingin yliopistossa hänen fonetiikan luentonsa olivat hyvin suosittuja opiskelijoiden keskuudessa. Natalia Baschmakoff on väitöskirjansa jälkeen julkaissut kirjallisuuteen kuuluvan tutkimuksen lisäksi myös lähialueisiin liittyvää ja Suomen vanhaa venäläisväestöä koskevaa tutkimusta.¹⁸⁶

Yleisesti katsottuna venäläiset ja venäläistaustaiset professorit ovat työllään tuoneet merkittävän panoksen Suomen slavistiikkaan ja rusistiikkaan. Heidän ansiokseen voidaan laskea myös se, että Venäjän kielen ja kirjallisuuden laitos perustettiin Helsingin yliopistoon. Maria Widnäsin nimi on säilynyt meidän päiviimme saakka, sillä hänen rahastostaan lahjoitetaan menestyksikäille pro gradun kirjoittajille stipendi.

¹⁸⁵ Mustajoki, Arto, Acta Universitatis Helsingiensis 1996/12. <http://www.yliopistolehti.helsinki.fi/ylyhy.htm>

¹⁸⁶ <http://www.joensuu.fi/flld/russian/natali/nataliengcv.htm#public>

6. TAITEEN TIET

Taiteen lajeista musiikki on emigranteille ja maahanmuuttajille kiitollisin, sillä siinä ei sanoja tarvita. Musiikki vetoaa kuulijoihin, olipa sen esittäjä kansallisuudeltaan minkä tahansa maan tai kielen edustaja. Musiikki tuottaa myös sen esittäjälle iloa; varsinkin kuorojen ja balalaikkaorkestereiden harjoituksissa venäläiset kokivat yhteenkuuluvuuden tunnetta.

6.1. Musiikki

Kirkkolaulu ja ortodoksisen kirkon jumalanpalvelukset auttoivat pakolaisia jaksamaan vaikeassa elämäntilanteessa. Kirkosta löytyi myös yhteisöllisyys ja yhteenkuuluvuuden tunne yhteisen kielen, uskonnollisen tradition ja kulttuuriperinteen avulla. Professori Andrei Rudnev suoritti taidokkaan siirtymisen tieteestä taiteeseen, rakkaan harrastuksensa pariin eli musiikkiin.

Kirkkomusiikin johtaviin säveltäjänimiin kuuluvat Boris A. Jakubov ((1894-1923), Aleksei I. Krasnostovski (1880-1967).

Pietari Schapovaloff (20.12.1880–18.7.1963) oli kirkkokuoronjohtaja, joka toimi Kronstadtin merivoimien kuoronjohtajana, myöhemmin Viipurissa, Raivolassa sekä Helsingissä Pyhän Kolminaisuuden kirkon ja Uspenskin katedraalin kuoronjohtajana.

Kirkkomusiikin alalla kuuluisuutta on saavuttanut myös arvostettu säveltäjä **Leonid Bashmakov** (s. 1927 Terijoella). Helsingissä hän opiskeli sävellystä Aarre Merikannon johdolla. Bashmakovin monipuoliseen tuotantoon kuuluu mm. sinfonioita, konserttoja, kamarimusiikkia ja vokaalimusiikkia. Hänen tuotantonsa on suomalaisten säveltäjien huippua.

Sergei Belaieff (24.9.1887–22.2.1980) oli alun perin toimitusjohtaja ja tehtaanomistaja Viipurissa, joka omisti myös sahan ja laatikkotehtaan Suojärvellä. Sodan jälkeen toiminta siirtyi Heinolaan. Hän on säveltänyt romansseja ja pianokappaleita ja pitänyt myös oman sävellyskonsertin.

Kansallisoopperan laulajiin kuului monia Suomen venäläisväestön edustajia. Oopperan solisti (sopraano) **Sigrid Baltscheffsky-Koreneff** (15.9.1893–20.10.1935), **Georg Zotow** (14.4.1909–2.5.1955) oli kirkkolaulaja ja myös Suomen Kansallisoopperan kuorolaulaja (tenori), **Sergei Kulanko (ent. Kulikoff)** (23.6.1902–7.5.1981) oli pianisti ja Viipurin musiikkiopiston, sittemmin Lahden musiikkiopiston pianonsoiton opettaja.

Viipurin konservatorion opettajana toimi **Petr Sergejevitš Akimov** (1885- 1956) pseudonyymi **Pekka Anttinen**. Hänen oppilaanaan oli Hämeenlinnan shamaaniksi kutsuttu säveltäjä Tauno Marttinen. Pekka Anttinen on tunnettu Suomen elokuvamusiikin säveltäjänä *Jääkärin morsian* (1938), *Kaivopuiston kaunis Regina*

(1941) ja *Aktivistit* (1939), joka kiellettiin 1944 nationalismin vuoksi ja venäläisvastaisesta hengestä. Filmi oli kielletty vuoteen 1986 saakka.¹⁸⁷

Tässä yhteydessä on tärkeää tuoda esille Raivolan venäläisväestön musiikillinen harrastustoiminta, joka oli harvinaisen vilkas vuosina 1924–1937. Raivolassa 1930-luvulla sijainneen Sorinin (Zorin) savukerasiatehtaan työntekijät puolestaan osallistuivat kuorolauluun ja menestyivät erittäin hyvin Karjalan kannaksen konserttisiintymisissä.

Terijoen ortodoksisen kirkon kirkkokuoronjohtaja 18-vuotiaasta alkaen, Viipurin Musiikkikoulun kasvatti ja Petr Akimovin sävellystaidon oppilas **Petr Miroljubov** (Pekka Mirola) johti suomenkielistä kirkkokuoroa Pyhän Kolminaisuuden kirkossa (1949-1962) ja myöhemmin kirkkoslaaviksi laulavaa kuoroa Uspenskin katedraalissa (1966-1989). Hän perusti Uspenskin Katedraalin mieskuoron kun palvelukset kirkkoslaviksi lakkasivat Uspenskin katedraalissa. Hän oli myös pitkään Helsingin balalaikkaorkesterin johtaja (1956-1985) ja Jyväskylän kaupunginorkesterin edeltäjän ”Musiikinystävien orkesterin” perustaja.

Petr Miroljubov oli lahjakas, innostava ja hyvin aktiivinen omalla sarallaan. Hän kirjoitti muistelmia Raivolan venäläisten musikaalisuudesta 1930-luvun loppupuolella ja seuraavat tiedot ovatkin hänen käsikirjoituksestaan: Raivolan venäläisväestö asui Ala-Raivolassa ja suomalaisväestö Ylä-Raivolassa. Venäläisväestö oli musiikillisesti harvinaisen lahjakas ja heidän kuoronsa esiintyi myös Terijoella ja Viipurissa. Ala-Raivolan esiintyjät olivat luonnonlahjakkuuksia, sillä he eivät osanneet nuotteja eivätkä olleet opiskelleet konservatoriossa tai käyneet laulutunneilla. He oppivat laulamaan ooppera-aariat ulkoa innostavan opettajansa **Sergei Putilinin** johdolla. Päiväsaikaan Putilin toimi opettajana kirkon ylläpitämässä kansakoulussa.

Toinen tärkeä opettaja oli pianisti **Zinoviija Vasiljevna Davydova**, joka omisti vapaa-aikansa kokonaan oopperoiden harjoitukseen. Peter Mirolybov muistelee miten *Ruslan ja Ludmila* esitettiin Terijoen Seurahuoneella. Hän oli vasta seitsemänvuotias pikkupoika, mutta painoi silti erinäiset kohdat elävästi mieleensä. Hän muistaa pääroolin esittäjän Ruslanin eli basso-baritoni **Ivan Petrovitsh Kopylovin** loistavan esityksen ja Ludmilan roolin hienon sopraanon esittäjän **Lidija Aleksejevna Panshinan**. Molemmat olivat luonnonlahjakkuuksia ja selviytyivät sekä äänen käytön että lavalla liikkumisen ja näyttelemisen osalta kuin ammattilaiset. Ooppera *Ruslan ja Ludmila* esitettiin kolme kertaa Raivolassa Edith Södergranin klubilla, Terijoen seurahuoneella ja Viipurin lyseossa.¹⁸⁸

¹⁸⁷ N. Baschmakoff ja M. Leinonen, s. 318.

¹⁸⁸ Miroljubov, P. F., *Muzikalnost russkih sela Raivola*. Käsikirjoitus.

6.1.2 Baletti

Suomen Kansallisoopperan kuuluisimpiin venäläistaustaisiin ballerinoihin kuuluu balettimestari **Elsa Sylvestersson** (1924-1996). Hän oli aikansa merkittävin ja tuotteliain balettikoreografi, jonka ohjauksessa tanssi kolme sukupolvea.

Elsa Sylvestersson syntyi Turussa, oli Tabunovin venäläisen koulun oppilas, aloitti balettikoulun seitsemän vuoden ikäisenä ja esiintyi jo 14 vuotiaana balettisolistina. Elsa Sylvesterssonin äiti oli venäläinen Maria Ivanovna Filatova ja isä Hjalmar Sylvestersson, suomenruotsalainen, joka syntyi ja asui Pietarissa Venäjän vallankumoukseen saakka. Elsa Sylvestersson kirjoittaa ”Isän suvulle venäläinen miniä ei kuitenkaan ollut sovelias. Vanhempieni solmittua avioliiton heidän siteensä Sylvesterssonien sukuun katkesivat. En tiedä isäni suvusta muuta kuin sen, että hänen isoisänsä oli kotoisin Lapinjärveltä ...”¹⁸⁹ Elsa Sylvestersson kertoo avoimesti vaikeudestaan saada työtä ja tasavertaista kohtelua venäläistaustaisena tanssijana oopperassa mutta hän pääsi mukaan kuvioihin sodasta huolimatta ja loi loistavan uran. Hänen kollegansa George Gé ja lahjakas ballerina Lucia Nifontova päättivät kuitenkin lähteä Suomesta.

Balettiuran aikana hän tanssi Suomalaisessa Oopperassa loistorooleinaan Joutsenlammen Odette-Odile ja Tulilinnun nimiroolit. Hän tanssi päärooleissa vuosina 1931- 1959. Vuonna 1951 hänen koreografian uransa alkoi Roland Petit’n Carmen-baletin toisinnolla. Sen jälkeen ura jatkui ja hänen teki Alfons Almin pyynnöstä baletin Espanjan kiertuetta varten jolloin syntyi *Satu* Sibeliuksen musiikkiin. Balettisolistien Yhdysvaltain kiertueelle 1958 syntyi ensimmäinen kotimainen kansantanssikoreografia *Ruususuolmu*. Elsa Sylvestersson toimi uranuurtajana myös televisiossa tehdessään 1959 maamme ensimmäisen televisiobaletin Strindbergin aiheeseen *Punainen huone*. Tyyllillisesti Sylvestersson yhdisti vaivatta klassisia ja moderneja liikkeitä. Hän oli tuottelias ja muistutti edeltäjänsä George Ge’tä.¹⁹⁰ Hänen aikanaan oopperassa tanssivat myös Marianna Rumjantseva ja Tamara Perovuo. Yhteys venäläiseen balettitraditioon säilyi ja Elsa Sylvestersson sai myös esiintyä Leningradin Kirovin teatterissa vuonna 1955 Joutsenlammessa. Elsa Sylvesterssonin aikana baletti vakiinnutti asemansa Suomessa taiteenlajina muiden joukossa. Hän oli tyytyväinen uraansa ja vietti 45-vuotista taiteilijajuhlaa vuonna 1984.

6.2. Populaarimusiikki

Suomen populaarimusiikin valovoimaisiin tähtiin kuuluu monia artisteja, joilla on venäläiset juuret. Moni taiteellisesti lahjakas pystyi toimimaan sekä musiikin alalla laulajana että taidemaalarina kuten **Sergei Rumbin** (1920 Muolaa – 2007 Helsinki).

¹⁸⁹ Sylvestersson, Elsa, Puomies, Anu, *Elämäni Piruetit. Primaballerinan muistelmat*. Porvoo, 1995.

¹⁹⁰ Räsänen, Auli, *Nekrologi*, HeSa.

Hän toimi lauluyhtye Kimarakvartetin ensimmäisenä bassona. Kvartetti edusti Suomen oloissa uutta tyyliä jäljitellen taidokkaasti saksalaista Comedian Harmonists -yhtyettä säilyttäen samanaikaisesti venäläisen taustansa. Rumbin sai oppinsa Valamon luostarissa, jossa hän opiskeli 1933–1938 Isä Dosifein ikonimaalarioppilana. Hän lauloi myös luostarin kirkkokuorossa.

Helsinkiin hän saapui vuonna 1938 ja pääsi Ateneumiin opiskelemaan 1940. Sodan takia opinnot jäivät kesken. Hän joutui asemasotavaiheessa toimimaan venäläisten asemien lähellä puhelinmiehenä, osallistui Karhumäen valtaukseseen ja Talin-Ihantalan torjuntataisteluun. Sodan jälkeen hän osallistui aktiivisesti Helsingin venäläisen taideyhdistyksen sekä Venäläisen teatterin ja myöhemmin siitä eronneen Teatteristudion toimintaan muun muassa näyttelijänä.¹⁹¹

Syntyjään helsinkiläinen **Georg Malmstén** (1902–1981) lasketaan ”suomalaisen iskelmän isäksi”. Hänen äitinsä oli venäläinen, yksityiskohta hänen biografiassaan, jota hän ei mainostanut. Hänen lauluistaan välittyvät positiivinen tunnelataus ja iloisuus, joka Suomen historian raskaimpina aikoina antoi kuulijoille uskoa tulevaisuuteen, mm. laulussa *Heili Karjalasta* (1938) ja *Äänisen aallot* (1942). Georg Malmsténin veli Eugen Malmstén ja tytär Ragni Malmstén ovat kaikki suomalaisen musiikin tunnettuja nimiä.

Georg Malmsténin lauluissa siintävät Suomen kauneimmat saaristomaisemat (*Saariston Sirkka*) ja kaikuu helsinkiläinen stadin slangi (*Stadin kundi*); viimeksi mainitussa on paljon venäläisiä lainasanoja. Hän oli hyvin monipuolinen esiintyjä. Laulajan, säveltäjän, sanoittajan, sovittajan ja kapellimestarin lisäksi Malmstén oli myös näyttelijä. Kornetti, trumpetti ja viulu kuuluivat hänen soittimiinsa. Malmstén ehti levyttää 842 laulua, mikä lasketaan edelleen Suomen ennätykseksi. Tuotteliain kausi oli 1929–1939, jolloin hän levytti yli 500 kappaletta jenkoista valsseihin ja lastenlauluista fokseihin.¹⁹²

Laulaja ja näyttelijä **Tamara Lund** (1941 Turku – 2005 Turku) toimi uransa aikana sekä kevyen musiikin että operettimusiikin parissa. Isänsä puolelta Lund sai vahvan kosketuksen venäläiseen kulttuuriin ja venäläiset ja slaavilaiset laulut olivat hänelle läheisiä. Hänen isoisänsä oli Hugo Lund, Tamara Lundin mukaan oikealta nimeltään Ivan Gubertovitš. Hän oli tullut Suomeen heti vallankumouksen jälkeen 1918. Tamara Lund kirjoittaa että ”perheen oli pakko paeta vallankumouksen jaloista, sillä se kuului valkovenäläisiin.” Tässä kysymys lienee valkoisista venäläisistä. ”Isoisän veli oli viety vankilaan, koska hänellä oli löytynyt tsaari Nikolain valokuva. Vankilassa hän kuoli todennäköisesti saatuaan lasijauhoa ruoka-annoksessaan.”¹⁹³

¹⁹¹ Halvorsen, Tero Nekrologi Taiteilija Sergei Rumbinsta, Helsingin Sanomat, 7.10.2007.

¹⁹² www.pomus.net/Georg

¹⁹³ Lund, Tamara *Lohikäärmeen pahvikulissit*. Keuruu 2000, s.32–33.

Tamara Lund oli useaan otteeseen yrittänyt tiedustella isältään hänen perheensä menneisyydestä, mutta hänen isänsä ei koskaan ollut erityisen halukas puhumaan siitä. Perhe asui ennen Suomeen muutttoa Pietarissa ja Tamara Lundin isoisällä oli menestyvä leipomo ja konditorialiike. Vallankumouksen edetessä tilanne Pietarissa paheni. Ei ollut ruokaa eikä polttopuita, ja niin Tamara Lundin isoisän perheessä lopulta hakattiin hienoja huonekaluja polttopuiksi. Isoisän myytyä omaisuutensa hän muutti kolmen lapsensa kanssa Suomeen. Hän oli aikoinaan hankkinut seitsemän huvilaa Terijoen Ollilasta, jotka olivatkin hänen ainoa omaisuutensa vanhan Venäjän rahojen menetettyä arvonsa.¹⁹⁴ Yksi huviloista tuotiin Turkuun ja siinä perhe asuikin huoneen ja keittiön asunnossa Palokunnantiellä. Muu osa taloa vuokrattiin. Tamara Lundin isoisä työskenteli Turussa Schmandtin leipomoliikkeessä kondiittorimestarina ja siellä Tamara Lundin isäkin sai oppinsa. Myöhemmin vuonna 1950 Tamara Lundin isä perusti oman liikkeen Uittamolle.¹⁹⁵

Lapsuudessaan Tamara Lund tutustui isänsä myötä venäläisiin emigrantteihin. Hänen isänsä oli mukana talvisodassa ja jatkosodassa. Hän toimi myös tulkkina. Kun hänen isänsä tuli hakemaan tyttärtään lasten päiväkodista: ”Silloin tunsin itseni melkein prinsessaksi. Isä työskenteli venäjän kielen tulkkina, ja usein hänen seurassaan oli joku korkeaarvoinen laivastoupseeri, jonka komeaa univormua minä tietenkin ihastelin.”¹⁹⁶

Tamara Lundin isän sisko Adele-täti oli myös eloisa ja mielenkiintoinen persoonallisuus. ”Adele-tädin myötä meni viimeinen venäjän kielen taitaja, ja sen jälkeen oma kielitaitoni onkin siltä osin pahoin ruostunut.”¹⁹⁷ Venäjän kielen taitoa Tamara Lund ei opettanut lapsilleen. Tämä on ollut hyvin yleistä vanhojen emigranttiperheiden jälkeläisten suhteen silloin kun on ollut kysymys seka-avioliitoista. Tamara Lund kirjoittaa tyttärestään ”Maria on ollut koko kouluajan luokkansa parhaita, ja hänen kiinnostuksensa on kohdistunut erityisesti kieliin. Tällä hetkellä hän puhuu suomen ja romanian lisäksi ranskaa, saksaa, englantia, espanjaa ja vähän kiinaa.”¹⁹⁸ Maria Lund on menestynyt hyvin laulun ja tanssin alalla ja jatkaa äitinsä viitoittamaa tietä yhtenä Suomen eurooppalaisimmista artisteista.

Tamara Lundin laulajan uraan kuuluvat 1960-luvulla suositut *Valkoakaasiat* ja *Katjusha*, jotka sisältyvät hänen ensilevytykseen vuonna 1963. Suurta suosiota saivat myös *Laulu virran rannalla* (1964), *Yksinäinen pihlaja* (1965) sekä *Mandžurian kukkulat*. Myös *Vaikene sydän* (1965) on venäläistä alkuperää – suomenkieliset sanat Lund on tehnyt siihen itse.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Lund, Tamara... 35.

¹⁹⁵ Lund, Tamara ...34

¹⁹⁶ Lund, Tamara...39.

¹⁹⁷ Lund, Tamara...38

¹⁹⁸ Lund, Tamara...306

¹⁹⁹ www.pomus.net/tamara

Venäläisten kansanlaulujen ohella Tamara Lundin yksittäisistä esityksistä tunnetuimpia ovat Unto Monosen säveltämä *Lapin tango* ja *Sinun omasi*. *Lapin tango* (1964) on vuosien myötä noussut yhdeksi Suomen suosituimmista naislaulajan esittämistä tangoista.

Saatuun kiinnityksen Suomen Kansallisoopperaan vuonna 1967 Tamara Lund jätti miltei kokonaan iskelmämusiikin. Lund oli aloittanut lauluopintonsa Sibelius-Akatemiassa Mirjan Helinin johdolla jo vuonna 1960. Hän lauloi Kansallisoopperassa muun muassa Bizetin *Carmenin* ja Bergin *Lulun* nimiroolit, jonka hän myös esitti Itävallassa Linzissä vuonna 1972. Siitä hänen kansainvälinen uransa alkoikin. Hän lauloi Keski-Euroopan, erityisesti Saksan näyttämöillä esiintyen esim. Emmerich Kálmánin, Franz Leharin, Johann Straussin ja Kurt Weilin opereteissa ja musikaaleissa. Palattuaan Suomeen Tamara Lund yritti tehdä operetteja tunnetuksi ja järjesti vuosina 1996–97 Turun operettipäiviä. Hän jatkoi laulamista ja esiintymistä konserteissa ja kiertueilla kuolemaansa saakka 2005.²⁰⁰

Viktor Klimenko (s. 1942, Svetnavalka Svjatnavolok ent. Pyhäniemi, Neuvostoliitto) ei esittelyjä kaipaa hänkään. Viktor Klimenko syntyi suomalaisten vankileirillä Neuvosto-Karjalassa, jonne hänen Neuvostoliiton etelästä Kubanista kotoisin olevat vanhempansa oli siirretty. Perhe asutettiin kuitenkin Suomeen ja Viktor sai kansainvälisen menestyksensä jälkeen Suomen kansalaisuuden 1973. Viktor Klimenko on alkuaan näyttelijä ja esiintyi myös Helsingin Kaupunginteatterissa. Laulajan urallaan hän käyttää taitavasti hyväkseen näyttelijän lahjansa. 1960-luvun alun iskelmälaulajasta, *Aurinko laskee länteen*, kehkeytyi 1960-luvun lopulla laulava kasakka, jona Viktor Klimenko niitti suurta menestystä mm. lauluilla *Stenka Razin* (1970), *Milaja* (1972), *Country & Eastern* (1973).

Hänen temperamenttiset tulkintansa venäläisistä romansseista vetosivat kuulijoihin YYA-Suomessa ja myös ulkomailla. Etnisestä iskelmästä Klimenko siirtyi vuoden 1980 jälkeen uskonnolliseen lauluun. Hän sai kultalevyn 1981 levytetystä gospelalbumista, *Jeesus on Herra*. Viktor Klimenko esiintyi kirkoissa ja levytti parin vuoden välein hengellisen musiikin albumeja. Kristillisellä sanomallaan hän tavoitti yhtä suuren yleisön kuin aikaisemminkin. Vuonna 2002 60-vuotissyntymäpäivän kunniaksi pidetyssä ”Kasakan laulut” -konsertissa Finlandia-talossa Klimenko palasi etnisten laulujen pariin. Viktor Klimenko on suomalaisessa viihdemusiikissa jo hyvin pitkälle käsite eli hänen itsensä luomansa *brandi*. Hänen voimakkaat tulkintansa ja muuttuva lavaidentiteettinsä ja eläytymiskykynsä ovat antaneet suomalaisille mahdollisuuden tutustua mitä erilaisimpiin maailmoihin. Klimenko on onnistunut esiintymisissään välittämään teatterin keinoin aitoa tunnetta mutta myös romantiikkaa ja lämmintä huumoria.

²⁰⁰ www.pomus.net/tamara

Vuonna 2000 hän sai kutsun esiintymään Novosibirskiin ja Moskovan Lužnikistadionille yli 50 000 kuulijalle. Konsertti oli suuri menestys ja suomalaisen populaarimusiikin kannalta harvinaislaatuinen tapahtuma.²⁰¹

Kirka Babitzin (1950–2007) kuuluu Suomen pop- ja rock-musiikin suuriin nimiin. Hänen vanhempiensa tarina kuuluu Suomen vanhan venäläisväestön emigranttiperinteeseen. Kirill Babitzinin vanhemmat isä Leo ja äiti Elizabeth os. Zarubin ovat Karjalan Kannakselta kotoisin. Elizabethin isä Lef Ivanovitš Zarubin toimi ennen vallankumousta komendanttina Ahvenanmaalla mutta menehtyi vallankumouksessa Viipurissa. Elizabeth on syntynyt 1917 Halilan kylässä vanhassa kesähuvilassa, jossa perhe asui. Talo oli aikoinaan ostettu varakkaalta suomalaiselta perheeltä ja sitä maksettiin pitkään. ”Kylässä oli kolme kuuluisaa keuhkoparantolaa ja paikalliset venäläiset jäivät asumaan kesähuviloihinsa kun raja suljettiin. Parantolat toivat seudulle erilaista väkeä, kulttuuritoiminta oli vilkasta, teatteriesityksiä ja kuorolaulua. Oli kirkko, pari kauppa, meijeri ja kansakoulu”.²⁰²

Kirillin isän isoisä Andrei Aleksandrovitš Babitzin oli Kiovan kuvernementin kenraalikuvernööri, arvoltaan kenraalimajuri. Perheellä oli tapana vuokrata kesähuvila Perkjärvellä, minne he sitten jäivätkin asumaan rajan suljettua. Kirillin isoisä Mihail Babitzin oli toisen asteen kapteeni ja oli palvellut tsaarin armeijan laivastossa, ollut mukana tuomassa ensimmäisiä sukellusveneitä Pietariin.

Kirkan isä Leo oli syntynyt Venäjän puolella ja hän oli kolmivuotias kun vallankumous alkoi. Hän kävi läpi Suomen venäläisväestön kannalta vaikeinta aikaa ja joutui vallankumoukskokemusten lisäksi myöhemmin vielä talvisotaan. Viisi vuotta hän oli mukana taisteluissa rintamalla mutta takaisin palattuaan hänelle ei myönnetty rintamamiespalstaa koska hänellä ei ollut Suomen kansalaisuutta. Kirkan isä ei tämän takia hakenut myöhemmin Suomen kansalaisuutta, vaan eli Nansenin passilla hautaan asti.²⁰³

Kirkan vanhempien pelko lastensa puolesta ei ollut turha vaan hyvin realistinen. Neuvostoliiton puolelta seurattiin myös tarkkaan mitä emigrantit ”vastavallankumoukselliset” tekivät.²⁰⁴ Totuus oli kuitenkin se, että moni emigranttitaustainen pysyi visusti erossa poliittisesta toiminnasta. Kaikki energia meni työhön, perheen elättämiseen, lasten elämän turvaamiseen. Kirka itse selviytyi hyvin myös elämänsä vaikeista ajoista sillä hän oli luonteeltaan hyvin positiivinen ja iloinen. Hän ymmärsi hyvin vanhempiensa tilanteen mutta otti etäisyyttä ja ”siirtyi nykyaikaan” ja eli tässä ja nyt.

²⁰¹ <http://pomus.net/viktor>

²⁰² Babitzin, Kirill, Kinnunen, Raila, *Enimmäkseen Kirkasta*. Juva 1999, s. 12-15.

²⁰³ Babitzin, Kirill, s. 16.

²⁰⁴ Babitzin, Kirill, s. 18.

Hänen uransa alkoi 1967-luvulla the Creatures -yhtyeen solistina (1962–1966) ja Islanders-yhtyeessä solistina (1967–1976). Seuraavat tiedot ovat verkkosivulta <http://pomus.net/001624>:

Islanders taltioi lokakuussa 1967 Jaakko Salon valvonnassa Pertti Reposen suomennoksen brittititistä *Hetki lyö* (Scandia), mutta Kirkan nimeä ei mainittu vielä erikseen levyetiketissä. Hän vahvisti joka tapauksessa asemiaan seuraavana vuonna uutena nuorisoidolina sellaisilla lämpimän vastaanoton saaneilla levytyksillä kuin *Leijat* (Scandia) ja *Ehkä suukon antaa saan* (Scandia), joista jälkimmäinen julkaistiin jo hänen nimissään.

70-luvun alkajaisiksi Kirka ikuisti Sammy-veljensä kanssa pari Paul Simonin menestysnumeroa: *Mrs. Robinson* ja *Lilja, ruusu ja kirsikkapuu* (Scandia) sekä mm. tuplahitin *Venus / Kulman kundit* (Scandia). Elokuvasa *Takiaispallo* nähtiin ja kuultiin Kirkan laulamana Eero Koivistoisen sävellyksellä *Saat kaiken* (Scandia).

Vuonna 1978 Kirka duetoi sisarensa Annan kanssa, julkaisten sekä listasinglen *Sinut haluan vain* (Delta) että kokoelman *Anna & Kirka* (Delta). Vuotta myöhemmin mukaan liittyi myös kolmas Babitzin, Muska, jolloin saatiin aikaan mm. euroviisukäännös *Halleluja* (Delta). Omissa nimissään Kirka levytti amerikkalaishitin *Back To The City* eli Pertti Reposen tekstittämä *Nyt maistuu elämä taas* (Delta), mikä osoittautuikin menestykseksi.

Vuonna 1981 hän vaihtoi jälleen levy-yhtiötä ja kolmisen vuotta myöhemmin Kirka voitti kansallisen euroviisukarsinnan esityksellään *Hengaillaan*, joka jäi kansainvälisessä finaalissa yhdeksänneksi, mutta toi hänelle kokoelmaan taltioituna (CBS) kultalevyn.

Comebackin huipulle täydensi Juice Leskisen sanoittama Stevie Wonder -käännös *Soitin vain kun taas sua kaipaam* (CBS) ja vuoden miessolistina saatu Emma-palkinto. Vuoden 1985 jälkeen Kirka siirtyi Kassu Halosen, Kristian "Kisu" Jernströmin ja Vexi Salmen perustamalle uudelle Flamingo-levymerkille, tehden sittemmin kultalevyyn oikeuttaneen albumin *R.O.C.K.* Lopullisena niittinä paluulle supersuosikkien eturiviin toimi ylivoimainen voitto vuoden 1988 Syksyn sävel -kilpailussa Kassu Halosen reggaeballadilla *Surun pyyhit silmistäni* (Flamingo), jota myytiin kokoelmassa ennätyselliset 200 000 kappaletta.

Vuonna 1997 Kirka Babitzin vietti 30-vuotistaiteilijajuhlaansa kiertämällä maata peräti 56 konsertin merkeissä ja esittelemällä 2 CD-levyn erikoiskansion *Hetki lyö* (RCA), joka toi kuultavaksi 42 esitystä hänen uransa varrelta ja jota sitäkin ostettiin platinalevyyn oikeuttava määrä. Syksyllä 1998 hän konsertoi Heikki "Hector" Harman, Pave Maijasen ja Pepe Willbergin kanssa Helsingin täpötäydellä Hartwall-areenalla. Tilaisuudesta taltioitu live-CD *Mestarit Areenalla* (BMG-EMI) saavutti sekin valtavan menestyksen ja sai nelivaljakon tekemään kaksi lähes joka paikassa

loppuunmyytyä kiertuetta. Tapahtumasarjan päätti elokuussa 1999 ainutlaatuinen konserttitilaisuus Olympiastadionilla.

Vuosi 2000 alkoi Kirkan osalta oloissamme harvinaisella 50-vuotisjuhlakiertueella ja järjestyksessä jo 26:nnella kokoelmalla *Suuri hetki* (BMG). Vuonna 2000 hänet myös palkittiin jo toistamiseen Emma-patsaalla mieslaulajien sarjassa, ja pari vuotta myöhemmin hän ilahdutti uskollisia ihailijoitaan uudella CD:llä *Sinut siinä nään* 2002 (RCA-BMG).²⁰⁵

Kirill Babitzin on kirjoittanut muistelmissaan *Enimmäkseen Kirkasta* tunnelmistaan hänen vieraillessaan Itä-Euroopan maissa seuraavasti:

” – Näillä matkoilla en koskaan paljastanut, että osaan venäjää. Neuvostoliitossa ne kyselivät, osaatteko venäjää, ja minä katselin hölmönnäköisenä takaisin. Näkivät, että nimi on venäläinen – jaha, syntynyt Suomessa, ehkä se ei enää osaa. Toisinaan oli kiva kuunnella, millaisia politrukkeja joukossa pyöri. Jokainen vahti toistaan, eikä koskaan voinut tietää missä kohdassa urkkimisketjua kukin sijaitsi. Eniten ne seurasivat omanmaalaisten sanomisia ja tekoja – eivät vieraita. Joskus kymmenen hengen seurueesta puolet saattoi olla sitä virallista jengiä.”²⁰⁶

Sitaatti välittää hyvin sen ajan ilmapiirin Neuvostoliitossa ja Itä-Euroopan maissa. Kirkalla olikin aika selkeä käsitys siitä, miten neuvostojärjestelmä käytännössä toimi ja mitä se piti sisällään. Vaikka Kirka ei venäläisyyttään peiteltyt, hänen musiikkinsa kuuluu läntisen popmusiikin ja rockin traditioon.

6.3. Venäläiset kuvataiteilijat Suomessa

Autonomian aikana 1800-luvulla taidesuhteet Suomen suuriruhtinaskunnan ja Venäjän välillä olivat hyvät. Suomen Taideyhdistyksen (1846) suojelijaksi pyydettiin kruununperillisen vuoden ikäinen poika, ja vuonna 1896, yhdistyksen 50-vuotistaipaleen kunniaksi, suojelijaksi lupautui silloinen hallitsija Nikolai II.²⁰⁷ Helmikuun manifestin jälkeinen tiukka tilanne ei suomalaisten ja venäläisten taiteilijoiden keskinäisissä suhteissa aiheuttanut ongelmia. Taiteilijoiden keskinäinen kanssakäyminen näyttelyiden yhteydessä oli kaikin puolin hedelmällistä ja antoisaa.

Wladimir Swertschkoff (1821–88) lasketaan kuuluvan ensimmäisiin venäläisiin taiteilijoihin Suomessa. Hänen isänsä, venäläinen prikaatinkomentaja, kenraalimajuri Dmitri Swertschkoff oli suorittanut Pietarin taideakatemia. Suomessa maalaustaiteen lisäksi hän tuli tunnetuksi Turun tuomiokirkkoon 1870-luvulla valmistamistaan ja lahjoittamistaan historia-aiheisista lasimaalauksista.

²⁰⁵ <http://pomus.net/001624>

²⁰⁶ Babitzin, Kirill, Kinnunen, Raila, *Enimmäkseen Kirkasta*. Juva 1999. s. 136.

²⁰⁷ Reitala, Aimo 1984, s. 301–302.

Sergei Wlasoff (1859–1924) on toinen Suomessa toiminut autonomian ajan venäläisistä taiteilijoista, jolla oli paikka Suomen autonomian ajan taidehistoriassa. Hän oli tykistökapteeni ja kuului Viaporissa palvelleisiin venäläisupseereihin. Hän osallistui 1890-luvulta lähtien Suomen taidenäyttelyihin ja häntä pidettiin suomenmielisenä. Vallankumouksen jälkeen hän jäi Suomeen ja sai maan kansalaisuuden.²⁰⁸

Suomi oli erittäin suosittu venäläisten taiteilijoiden piirissä ja he tekivät maalausmatkoja 1800-luvun puolivälin jälkeen Helsinkiin, Kannakselle, Punkaharjulle, Savonlinnaan ja Valamoon. Huomattavimmat heistä olivat Ivan Šiškin (1832–1898) ja Arhip Kuindži (1841–1910).²⁰⁹

Vuonna 1893 pidetyssä akvarellinäyttelyssä esillä oli suomalaisia maisemia. Suomessa kävivät myös Isaak Levitan (1860–1900) ja Valentin Serov (1865–1911), Ilja Repinin tunnettu oppilas, jolla oli myös huvila Kannaksella.

Ilja Repin (1844–1930), venäläisen taiteen mestari, muutti Kuokkalaan vuosisadan vaihteen jälkeen. Repinillä oli suuri merkitys Kuokkalan kulttuurielämälle ja hänen kodistaan muodostui vallankumouksen jälkeen monelle taiteilijalle inspiraation ja tiedon lähde. Ilja Repinin lahjoitukset Ateneumin museoon vuonna 1920 käsittivät venäläisen taiteen huippumaalareiden töitä. Kokoelmaan kuului 30 maalausta ja niiden joukossa oli Vladimir Poljenovin, Ivan Kulikovin, Boris Kustodijevin, Vasili Serovin ja Ivan Šiškinin maalauksia. Heistä Kustodijev oli erikoistunut venäläisten kauppiaitten ja heidän vaimojensa muotokuvien maalaamiseen. Kulikov ja Serov olivat olleet Repinin oppilaita. Kokoelmassa oli kahdeksan Repinin omaa työtä.²¹⁰

Ilja Repin sai kuuluisuutta ja kiitosta Suomessa erityisesti *Suomen suurmiehet* -maalauksesta. Siinä hän kuvaa Helsingissä pidettyä illanviettoa, jonka Ateneumin hallinto järjesti Repinille hänen lahjoituksensa johdosta. Taulussa Eino Leino on lausumassa runoan Repinille ja Jean Sibelius, Eliel Saarinen, Ville Vallgren, Akseli Gallen-Kallela, kenraali Mannerheim ja professori Tikkanen kuuntelevat. Repin lahjoitti taulun Suomen valtiolle. Repinin suuruudesta ja merkittävydestä taidemaalarina Venäjällä ei Suomessa ilmeisestikään tiedetty laajemmin. Helsingin Sanomien taidekriitikko Edvard Richter mainitsi että ”yhtenä syynä voi olla se, että Repinin tunnetuimmat teokset ovat Venäjällä Tretjakovin galleriassa, missä harvalla suomalaisella on ollut mahdollisuus käydä.”²¹¹ Repinin ja hänen poikansa Jurijn ja tyttärensä Veran ja taiteilijakollegan W. Levyn näyttelyitä järjestettiin Suomessa vuosina 1925, 1927, 1928 ja lisäksi Repinin muistonäyttely hänen kuolinvuotenaan

²⁰⁸ Reitala, Aimo, 1984, s. 304–305.

²⁰⁹ Reitala, Aimo, 1984, s. 306.

²¹⁰ ”Ilja Repinin lahjoitus Suomen Taideyhdistykselle”, US 7.3.1920.

²¹¹ Toppila, Paula, Suomen venäläinen taiteilijayhdistys ry. Venäläisten taiteilijoiden toiminnasta Helsingissä 1933–1941. s. 31.

1930.²¹² Helsingin venäläisissä taiteilijapiireissä Repinin uusien töiden näyttelyt olivat aina odotettu tapahtuma. Iija Repin ehti elämässään kokea vanhan Venäjän monesta eri näkökulmasta ja myös tuntea Neuvostoliiton rajantakaisen läheisyyden Kuokkalassa Penaty-huvilallaan. Hänen luonaan kävi paljon taiteilijoita mm. Georges von Swetlik, ihailijoita ja myös keräilijöitä. Repin kuoli vuonna 1930. Sen jälkeen kun Karjalan kannas luovutettiin Neuvostoliitolle, on hänen taiteilijahuvilansa Penaty, joka tuhoutui tulipalossa, rakennettu ja sisustettu vanhojen piirustusten mukaan uudelleen ja se toimii kotimuseona. Nykyään se on suosittu turistikohde.

Perinteisen klassisen maalaustyylin lisäksi venäläiset taiteilijat lännessä kokivat 1800-luvun klassismin, Vaeltajien (*Peredvižnikien*) ja Mir Iskusstva -ryhmän taiteen ”siksi kuvataiteen alueeksi, jota he halusivat emigraatiossa ylläpitää ja säilyttää – varsinkin heidän monialaisuudessa (kuvataide, teatterilavastus- ja ikonitaide) impressionisteilta saaduissa vaikutteissa ja muidenkin tyylien kokeiluissa.”²¹³

Suomessa vieraili myös venäläisen taiteen uudistaja Sergei Djagilev 1890-luvun loppuvuosina. Hänellä oli myöhemmin tärkeä rooli Pariisissa venäläisten emigranttien piirissä. Suomessa hän pyrki aktiivisesti tutustumaan Mir Iskusstva -ryhmän taiteilijoihin.²¹⁴

Vuonna 1916 Strindbergin taidesalongissa Helsingissä järjestettiin modernistien näyttely. Esillä oli Marc Chagallin, Wassily Kandinskyn, Ivan Brunin ja Olga Rozanovan töitä.²¹⁵

Venäläisten taiteilijoiden asema 1917 jälkeisessä sisällissodan runtelemassa Suomessa ei ollut yksinkertaista vielä 1920–1930 luvuillakaan. Toinen toistaan tukien he pystyivät jakamaan kokemuksiaan ja järjestämään näyttelyitä sekä iloitsemaan menestyksestä. Lahjakkuudet huomattiin ja he saivat myös tunnustusta.

Esimerkkinä voisi vaikkapa ottaa esille Arabian tehtaalla työskennelleistä venäläisistä I aallon emigrantin, kuvanveistäjä **Michael Schilkinin** (1900–1962). Hän syntyi Venäjällä Tverin läänissä. Hänen isänsä oli rautatieläinen Nikolai Schilkin. Vuoden 1915 tienoilla hän muutti Pietariin ja aloitti työt kirjapainossa piirtäjänä ja kaivertajana opiskellen samalla iltakoulussa. Vuonna 1921 hän purjehti Laatokalla ja joutui haaksirikoon minkä jälkeen ajautui Suomen puolelle. Rajavartijat pidättivät kaikki mukana olleet ja he joutuivat eristyksiin. Kuukauden kuluttua heidät vapautettiin ja sijoitettiin Mikkeliin. Siellä Schilkin toimi erään maatalon renkinä. Saman kohtalon kokivat muutkin vuonna 1921 Suomeen tulleet 19 000 venäläistä pakolaista. Hallitus pyrki hajauttamaan emigrantteja eri puolelle maata, ja Schilkinin

²¹² Toppila, Paula, s. 30–32.

²¹³ Toppila, Paula, Suomen venäläinen taiteilijayhdistys ry. Venäläisten taiteilijoiden toiminnasta Helsingissä 1933–1941.

²¹⁴ Reitala 1979, s. 6

²¹⁵ Reitala 1979, s. 8–9

muutto Helsinkiin onnistui vasta myöhemmin, vakituisen työpaikan ja asunnon järjestyttyä.²¹⁶

Schilkin jatkoi purjehdusharrastusta myös Suomessa ja tutustui tätä kautta mieheen, joka pystyi järjestämään hänelle työpaikan ja asumisluvan Helsingissä. Aluksi hän työskenteli kuorma-auton lastaajana ja saatuaan ajokortin kuorma-auton kuljettajana. Taideteollisen keskuskoulun veistolinjalla hän opiskeli 1924–1927. Opiskelujensa aikana hän oli koko ajan myös autonkuljettajan työssä päivisin. Hän avioitui 1931 Nina Horstmeyerin kanssa, joka oli syntynyt 1904 Pietarissa ja tullut Suomeen 1918. Hänen isänsä oli saksalais-hollantilaista sukujuurta oleva apteekki- ja sairaalatarvikekauppias Albert Horstmeyer. Nina Schilkin työskenteli leikkaajana kuuluisassa seurapiiridaamien hovihankkijana tunnetussa helsinkiläisessä muotiateljeessa IKA:ssa.²¹⁷

Michael Schilkin oli myös mukana perustamassa vuonna 1933 Suomen Venäläistä Taiteilijayhdistystä. Perustajajäseniä oli 14. Hänen uransa lähti nopeaan nousuun kun vuonna 1936 Arabian tehtaan johtaja Kurt Ekholm tarjosi hänelle tilaisuuden tehdä joitakin esineitä tehtaan kokoelmaan vuoden 1937 Pariisin maailmannäyttelyä varten. Vuonna 1938 Schilkin sai vakinaisen paikan Arabian tehtaalta ja samana keväänä hänelle myönnettiin Suomen kansalaisuus sillä Nansen-passilla hän ei olisi voinut edustaa Suomea näyttelyssä. Hänen tulevaisuutensa oli tästedes turvattu ja kuukausipalkalla hän pystyi nyt täysin omistautumaan luovalle työlle. Pariisin näyttelystä Michael Schilkin toi mukanaan ensimmäisen kansainvälisen tunnustuksensa, kultaisen mitalin.²¹⁸

Michael Schilkinin elämäntyöstä kirjoitettu kirja valaisee yksityiskohtaisesti hänen taiteilijauransa kehityksen ja monipuolisen tuotannon. Hän osallistui jatkosotaan, jonka aikana taiteilijanura sai jäädä sivuun. Hän toimi kuitenkin määrätietoisesti toteuttaakseen unelmiaan sodan ja sotien jälkeisenä aikana venäläisten keskuudessa vallinneissa pelon tunnelmissa ja ilmapiirissä. Tällöin koettiin venäläisten keskuudessa pelkoa ministeri Leinon valvontakomissiolle luovutettujen kohtalosta mutta taka-alalla oli myös oma pelko Siperiaan lähetetyksi tulemisesta.

Taiteellinen työ ja suuri menestys auttoivat Schilkiniä, kuten monia muitakin jaksamaan yli vaikeiden aikojen. Hän paneutui kokonaan työhönsä. Schilkin käytti materiaalina puuta, kipsiä, sementtiä, savea ja joskus pronssia, kunnes siirtyi vuonna 1935 keraamisiin veistoksiin. Helsinkiläisille Michael Schilkinin Arabian tehtaan ja kauppakorkeakoulun reliefit ovat tuttuja. Schilkinille vuonna 1958 myönnetty Pro

²¹⁶ Tervo, Tuija *Michael Schilkin 1900 – 1962*, Helsinki 1996, s. 9.

Tervo, Tuija, Kalha, Harri, Ahtola-Moorhouse, Leena, *Michael Schilkin 1900 – 1962*, Helsinki 1996.

²¹⁷ Tervo, Tuija, *Michael Schilkin 1900 – 1962*, Helsinki 1996, s. 12.

²¹⁸ Tervo, Tuija, 1996, s. 18.

Finlandia -mitali on osoitus myös sitä suuresta kunnioituksesta, jota hänen kansainvälistäkin mainetta saanut työuransa saavutti Suomessa.

Olga Osol (1905 Lappeenranta – 1994 Helsinki) työskenteli Arabian tehtaalla 1926–1971. Työpaikan hän oli saanut tutustuessaan Arabian tehtaan silloiseen toimitusjohtajaan Carl Gustaf Herlitziin, joka arvosti suuresti Olgan ideointikykyä ja luovuutta. Taideteollisuusosaston johtajana hän toimi vuoteen 1959 saakka, jolloin hänen seuraajakseen tuli Richard Lindh.

”Vuonna 1943 Olga Osol sai tehtäväkseen järjestää erikoisosaston käsinmaalattujen lahja- ja koriste-esineiden valmistusta varten. Hän alkoi kouluttaa muutamaa nuorta työntekijää posliinimaalajiksi. Aluksi koristeltiin tuotannossa olevia kahvikuppeja ja -kalustoja, mutta osaston kasvaessa nopeasti voitiin aloittaa myös oma koriste-esinemuotoilu. Toiminnan tavoite selkeytyi pian: taideosaston uniikkien – ja sellaisina varsin kalliiden – taide-esineiden rinnalle haluttiin saada hinnaltaan kaikkien ulottuvilla olevia korkeatasoisia ns. taideteollisuusesineitä. Näin käsinkoristamosta kehittyi 1940- ja 1950-lukujen taitteessa yli 50 henkeä työllistävä taideteollisuusosasto, joka sai oman valimonsa ja käsinmuovaamonsa. Osaston taiteilijat työskentelivät kahdessa ryhmässä. Suunnitteluryhmä muotoili esineet sekä sommitteli, piirsi ja maalasi koristeaiheet sarjatuotantoa varten ammattitaitoisten työntekijöiden toteutettaviksi. Suunnitteluryhmään kuuluivat vuonna 1954 Anja Juurikkala, Esteri Tomula, Brita Heilimo, Annikki Hovisaari ja Svea Granlund. Toisen ryhmän taiteilijat suunnittelivat ja valmistivat esinesarjansa omakätisesti. Heidän joukossaan olivat mm. Naile Wafin ja Olga Butkevitsch.

Taideteollisuusosaston tuotevalikoima muodostui monipuoliseksi ja se uusiutui nopeasti, sillä valmistussarjat olivat useimmiten pieniä. Esinemuodot modernisoitiin 1960-luvun alkuun mennessä. ”Uudeksi merkittäväksi tuoteryhmäksi tulivat erilaiset seinälaatat. Taideteollisuusosastolla valmistettiin ja koristeltiin edelleen runsaasti myös käyttöesineitä.”²¹⁹

Olgan avustuksella hänen sisarensa Ludmila ja Nina saivat mahdollisuuden työskennellä Arabian tehtaalla. Ninan työt saivat kiitosta. Arabian tehtaalla saattoi niihin aikoihin pärjätä pelkällä venäjän kielen taidolla sillä tehtaan työntekijöiden joukossa oli paljon emigrantteja. Michael Schilkin lahjoitti Olgan sisarelle Ludmilalle pienen karhuveistoksen.

Olga Osol on suunnitellut useita astiastomalleja, joista tunnetuin oli *Myrna*. Hän oli hyvin vaatimaton eikä hän tuonut itseään ja työtään esille mutta hänen Myrna-astiaastostaan tuli aikoinaan hyvin suosittu ja vanhempi ikäpolvi muistaa juhlat kahvitilaisuudet Myrna-kuppien kilistessä.

²¹⁹ Rissanen, Kaarina, Kurmela, Marjut, Paatero Kristiina, *ARABIA*, Helsinki 1987, s. 110–112

Hänen äitinsä Elizaveta Ozol oli Suomen kansalainen (os. Sittnikoff), joten Olga ja hänen sisaruksensa Ludmila ja Nina ja veljensä Michael saivat virallisesti luvan tulla Suomeen vallankumouksen jälkeen. Heidän pakomatkinsa kulki Viron kautta Käikisalmeen ja sieltä Viipuriin. Kaksi vanhempaa poikaa jäivät Petrogradiin. Olgan isä Wilhelm Osol oli syntyperältään latvialainen ja työskenteli Nobelin veljesten palveluksessa pääkirjanpitäjänä Pietarissa. Siellä perhe asui vallankumousvuosiin saakka. Vallankumouksen syttyessä Wilhelm Osol lähti Krimille. Matkaan kului kaksi vuotta. Saavuttuaan Krimille punaiset olivat jo kuitenkin voitolla, joten Wilhelm Osol jatkoi matkaansa Konstantinopolin kautta Suomeen. Nobelin veljekset olivat huolehtineet työntekijöistään ja Wilhelm Osolin tarkkaa työtä arvostettiin suuresti. Hänelle luovutettiin rahasumma, jotta hän selviytyisi elämän alkuun uudessa kotimaassaan. Koska Olgan isä oli latvialainen, hänellä ei ollut vaikeuksia tulla Suomeen perheensä luokse.²²⁰

Maria Nelivaara ent. Nemiloff (1916 Pietari – 2001 Helsinki). Hänen äitinsä oli omaa sukua Voronihina, Pietarin kuuluisan Kazanin katedraalin arkkitehdin, Voronihinin tytär.²²¹ Maria Nelivaara muutti Helsinkiin Viipurista vuonna 1932. Sukunimensä, Maria Nelivaara vaihtoi suomalaiseksi vuonna 1940. Maria Nelivaara oli piirtäjä ja toimi itsenäisesti. Hän oli myös taideasiantuntijana Arabian tehtaalla.

Tamara Aladin on syntynyt vuonna 1932 Haminassa. Hänellä oli onnellinen lapsuus²²² hevosten ja ratsastuksen parissa Poitsilan kartanossa, jonka hänen menestyvä isoisänsä kauppias Konstantin Aladin oli vaurastuttuaan hankkinut. Konstantin Aladin oli aikoinaan tullut Venäjältä Suomeen kauppapojaksi Haminaan. Hänen poikansa eli Tamara Aladinin isä myös nimeltään Konstantin jatkoi isänsä menestyvää kauppiasuraa Tervasaaren sahan tehtaan omistajana. Poitsilan kartanon maanviljelystoiminta tuotti myös hyvää tulosta. Tamara Aladinin äiti Stella von Werschenskyllä oli puolalais-venäläiset juuret ja kotona puhuttiin venäjää. Haminan ortodoksisella hautausmaalla on Aladinin suvun kappeli.

Tamara Aladin opiskeli keraamikoksi Ateneumin keraamisella linjalla. Ennen Ateneumin oppeja hän työskenteli harjoittelijana Arabian tehtaalla. Valmistuttuaan Ateneumista hän ryhtyi tilaisuuden tullen lentoemännäksi. Finnairin tai oikeastaan siihen aikaan Aeron lentoemäntänä hän osallistui myös Moskovan lentoihin.

Työssään hän tapasi Riihimäen Lasin omistajia, Kolehmaisista, joille pääsi kertomaan olevansa muotoilija. Kolehmaisista tilasivat häneltä ensimmäiset mallit 1959. Tamara Aladinin ura Riihimäen Lasin lasisuunnittelijana lähti hyvin käyntiin ja Frankfurtin

²²⁰ Olga Osolin sisaren pojan haastattelu 29.8. 2007. (V.S.)
Fant, *Kenne Alfred Bernhard Nobel*, Finland 1995.

²²¹ Sergej Pogreboffin välittämä tieto.

²²² Tamara Aladinin haastattelu 24.4. 2008, (V.S.).

kevät- ja syysmessujen ansiosta hänen työnsä tulivat kansainvälisesti tunnetuiksi Skandinaviassa, Englannissa, Saksassa ja Amerikassa. Tamara Aladin kertoo, että vientiin tarkoitettut suuret määrät hänen suunnittelemaansa lasituotantoa jätettiin signeeraamatta. Taiteilijan oma värimaailma tuli esiin ainoastaan taiteilijan signeeraamissa uniikkiesineissä mutta laajaa tuotantoa varten tarkoitetuissa lasiesineissä värimaailmaa hallitsivat tilaajan toiveet.²²³

Yhteistyö päättyi, kun puhalletun lasin valmistus Riihimäellä loppui 1976.

McConnellin kirjassa Aladinin muotoilu on saanut runsaasti tilaa.

Kolmisenkymmentä työtä esitellään kuvin, ja arvokkaimmaksi mainitaan Kajo-vaasi (1965), jonka arvo on n. 510–850 dollaria.²²⁴ Tamara Aladin-Kahelin asuu nykyisin Haminassa.

Georges von Swetlik (1913 Pietari – 1991 Tammisaari) Tabunovin koulun kasvatteja, sai kuten moni muu venäläinen innostuksensa ja inspiraation taiteilijan uran aloittamiseen vieraillessaan Valamon luostarissa. Ennen kuin hän pääsi Valamoon, hänen oli kuitenkin käytävä läpi monia vaiheita, ja edessä oli pitkä matka kuljettavana syntymäkaupungista Pietarista, Mustanmeren maisemista Konstantinopolin kautta Suomeen. Georgesin isä oli merikapteeni ja toimi koko sisällissodan aikana 1918–1920 Etelä-Venäjällä Mustallamerellä Kronstadt-nimisen aluksen päällikkönä. Vuonna 1919 hänestä tuli sotalaiva Alexejevin päällikkö. Kolmena viimeisenä kuukautena ennen valkoisen armeijan evakuointia Turkkiin hän oli kenraali Kutepovin palveluksessa laivaston ja armeijan viestintäupseerina. Georges vietti suurimman osan ajastaan poikana laivoissa, joissa hänen isänsä toimi päällikkönä. Punaisilla ei ollut laivastoa, joten olo tuntui turvalliselta. Ennen lopullista lähtöä Venäjältä hän sai isänsä kanssa käydä monta kertaa Konstantinopolissa, jolloin hän sai ihailla Bosporin salmen auringonnousuja. ”Edessä oli taivas täynnä nousevan auringon kultaa ja samanaikaisesti kun käännyin taakse, se loisti tasaisesti ultramariinin sinisenä. Käännyin uudestaan ja uudestaan ja olin täysin otettu ”²²⁵ hän kirjoittaa.

Vuodet pakolaisena Konstantinopolissa olivat hänen vanhemmilleen vaikeaa aikaa. He joutuivat selviytymään arjesta samalla lailla kuin niin monet muut emigrantit eli kovalla työllä. He perustivat pienen kahvilan, jossa tarjottiin venäläistä borssikeittoa. Tänä aikana Georges kävi koulua amerikkalaisten tukemassa englantilaisessa sisäoppilaitoksessa, jossa oli venäläisiä opettajia. Internaatti sijaitsi Proti-saarella ja veljensä Paulin kanssa hän tapasi vanhempiaan lähinnä viikonloppuisin. Koulu järjesti retkiä ja hän sai nähdä kauniita Bosporin salmen vanhoja linnoja, sulttaanien

²²³ Tamara Aladinin haastattelu 24.4. 2008, (V.S.).

²²⁴ Koti ja Tyyli 2.11.2007.

Andy McConnell: 20th-century Glass. (Miller's Guides). Octopus Publishing Group. 256 s. (www.amazon.co.uk).

²²⁵ Rytkönen, Pekka, Munsterhjelm, Riggert, Lindqvist, Solveig (toim.) Georges von Swetlik, Helsinki 1989, s. 13.

palatseja ja Hagia Sofian. Hänen sisarensa Tatjana ja Nadežda oli sijoitettu tyttöjen sisäoppilaitokseen toiselle saarelle.

Kun bolševikkien tukema Kemal Paša teki tuloaan Konstantinopoliin, monet venäläiset emigrantit kokivat olonsa turvattomaksi ja päättivät lähteä pois. Näin alkoi matka Suomeen, Kuokkalaan Karjalan Kannakselle, missä heitä oli odottamassa suvun huvila. Vuonna 1923 alkoi pitkä junamatka halki Euroopan. Perhe matkusti ensin Sofiaan, jossa he tapasivat tutun laivastoupseerin. Hän ehdotti että perhe hakisi turvapaikkaa Serbiasta, jonne moni venäläinen emigrantti oli asettautunut tai että he lähtisivät Ranskaan. Perheen matkaliput oli kuitenkin jo ostettu ja matka jatkui Belgradin, Wienin ja Berliinin kautta Stettiniin, josta laivalla Turkuun ja Turusta junalla Helsinkiin 24.2.1923.²²⁶

Georges von Swetlikistä tuli tunnustettu muotokuvamaalari. Hän on maalannut mm. Konstantin Aladinin muotokuvan, joka Tamara Aladinin mukaan muistuttaa hämmästyttävällä tavalla hänen isäänsä. Kuvaa katsellessa syntyy vaikutelma että hänen katseensa seuraa katsojaa.²²⁷

Kesät Valamossa 1929 ja 1930 olivat Georges von Swetlikille hyvin tärkeitä. Niistä muodostui hänen taiteilijanuransa alku. Valamo oli hänelle kuten niin monelle muulle emigrantille palanen vanhaa kadonnutta Venäjää. Suuren venäläisen taiteilijan Ilja Repinin ystävyys ja nuoren taiteilijan alun lahjakkuuden tunnustus kannusti Georges von Swetlikiä taiteilijan uran alkuun. Georges von Swetlikin taiteellinen työkaari sisältää hämmästyttävän monia erilaisia taiteellisia suuntauksia, naturalismista abstraktiin, joista hän lopuksi loikin itselleen ominaisen maalaustyyhinsä. Monien vaiheiden kautta hän vihdoinkin löysi paikkansa Suomessa ja loppuelämänsä aikana nautti luonnosta, maisemista ja maalaamisesta talossaan Tammisaassa.

Georges von Swetlikin tytär, Maria Munsterhjelm on lahjoittanut taiteilijan isän Paulin venäjäksi kirjoitetut muistelmat Moskovan Alexander Solzhenitsynin ulkovenäläisten säätien arkistoon. Ulkoministeriön Kerstin Cronwallin avustuksella järjestettiin Georges von Swetlikin näyttely Moskovassa ulkovenäläisten säätiossa.²²⁸

Maria Sergejevna Botkina oli Suomen venäläinen taiteilijayhdistys ry:n jäsen mutta hänen ei onnistunut esitellä töitään näyttelyissä. Hänen isänsä oli tunnettu moskovalainen lääkäri Sergei P. Botkin (1832–1889) ja veljensä tsaari Nikolai II:n henkilölääkäri tri E. S. Botkin. Maria opiskeli taidemaalauksia Pariisissa sekä syntymämaassaan Italiassa. Hänellä oli tila Uudellakirkolla lähellä Vammelsuuta.

²²⁶ Georges von Swetlik Toim. Pekka Rytönen, Riggert Munsterhjelm, Solveig Lindqvist, Helsinki 1989, s.17–18

²²⁷ Tamara Aladinin haastattelu 24.4. 2008. (V.S.)

²²⁸ Maria Munsterhjelm in haastattelu, 21.4.2008 (V.S.)

Hänen aviomiehellään lakimies Andrejevskillä oli myös maatila Suomessa.²²⁹ Maria Botkinan pääosin pastellityöt olivat hyvin suosittuja suomalaisten piirissä.

Suomen venäläisten taiteilijoiden yhdistyksen vuosinäyttelyt pidettiin keväisin vuosina 1933–1941. Taiteilijoiden joukossa olivat silloin Aleksander Blasnoff, Catherine Boman-Kolomijzova, Maria Feodorowa (1859–1934), Leonid Kurpatow (1889–1964) Olga Kurpatow (1904–1938), Juri Repin (1877–1947), Wladimir Stchepansky (1895–1986), Valeri Tian (Tian Shanskij) (1871–1968), Igor Karpinsky (1901–1985), Nikolaj Schmakoff (1871–1956) ja hänen vaimonsa Harriet Dippel-Schmakoff sekä kuvanveistäjät Leonid Kusmin (1891–1951) ja edellä mainittu Michael Schilkin (1900–1962). Teatterilavastajat Sylvester Weseloff (1908–1935) ja Wolle (Wladimir) Weiner (1913–1963) osallistuivat myös yhdistyksen näyttelyihin.

Suomen venäläisten taiteilijoiden aktiivinen järjestöelämä tuki heidän taiteellista toimintaansa. Näyttelyissä he saivat tuoda esille töitään ja heistä myös kirjoitettiin lehdissä, useimmiten *Hufvudstadsbladetissa* ja *Svenska Pressenissä* (Signe Tandefelt) ja (Sigrid Schauman), mutta myös *Helsingin Sanomissa* (Edvard Richter) ja *Uudessa Suomessa*.²³⁰

Sotien jälkeen yhdistyksen puheenjohtajana toimi **Igor Karpinsky** (1901–1985), joka oli kotoisin Viipurista ja sai taidekoulutuksensa Viipurin taiteenystävien piirustuskoulussa. Hänen opettajanaan toimi Rurik Lindqvist, joka oli Viipurin taide-elämän luja tukipylväs. Karpinsky työskenteli aluksi Viipurin venäläisen reaalilyseon piirustuksen opettajana, ja teki myös lavastuksia viipurilaisten ooppera- ja teatteriesityksiin. Lavastustyö olikin hänen päätyönsä 1930-luvulla. Vuonna 1938 hän aloitti Suomi-Filmin lavastajana ja tunnetuimpia ovat elokuvat *Vihreä kulta*, *Rikas tyttö* ja *Rosvo-Roope*.²³¹ Hän osallistui 1930-luvulla Viipurin taiteilijaseuran vuosinäyttelyyn ja vuonna 1934 hänellä oli ensimmäinen yksityisnäyttely Viipurin taidemuseossa. Vuonna 1935 hän osallistui ensimmäisen kerran Suomen venäläisen taiteilijayhdistyksen näyttelyyn. (ks. liite 6) Vuodesta 1950 lähtien hän toimi vapaana kuvataiteilijana, maalasi maisemia, asetelmia ja muotokuvia ja piti vuosittain useita yksityisnäyttelyitä eri puolella Suomea.²³² Igor Karpinsky arvosti Ilja Repinin töitä ja tutki niitä hyvin tarkkaan. Hän oli realistisen tyyli-suunnan puolestapuhuja.

Toinen viipurilainen venäläinen taiteilija oli **Marina Akutin** (1917 Viipuri – 1998 Helsinki). Hän kävi Viipurin piirustuskoulun vuosina 1936–1938. Yksityisiä taideopintoja hän suoritti akateemikko Alexander Blasnoffin johdolla Viipurissa

²²⁹ Pachmuss, Temira, *A Moving River of Tears. Russia's experience in Finland*. American University Studies. Series XII Slavic Languages and Literature Vol. 15. New York 1992, s. 173–174.

²³⁰ Toppila, Paula, Suomen venäläinen taiteilijayhdistys ry. Venäläisten taiteilijoiden toiminnasta Helsingissä 1933–1941. 1994.

²³¹ Toppila, Paula, s. 121.

²³² Toppila, Paula, s. 122

vuosina 1938–1939 ja Helsingissä Hugo Backmansonin johdolla 1942. Suomen taideakatemiassa hän opiskeli 1939 ja Vapaassa taidekoulussa Helsingissä 1942.

Marina Akutin osallistui yhteisnäyttelyihin Helsingissä vuodesta 1942 alkaen, jolloin hän oli mukana Suomen Nuorten näyttelyssä Taidehallissa. Vuonna 1947 hän osallistui Suomen venäläisten taiteilijoiden näyttelyyn Galerie Hörhammerissa, Helsingissä ja vuonna 1953 Suomen Taiteilijaseuran kesänäyttelyyn Helsingissä. Viipurin Taiteilijaseuran vuosinäyttelyihin hän osallistui vuosina 1980–1984. Hänellä oli myös useita yksityisnäyttelyitä vuonna 1944 Taidehallissa Kuopiossa ja vuonna 1969 Salon Strindbergissä, Helsingissä. Vuosina 1987–1990 hänellä oli yksityisnäyttelyitä Rake-galleriassa Helsingissä ja vuonna 1991 Galleria Hyvärissä Rovaniemellä. Hän oli Viipurin Taiteilijaseura ry:n jäsen. Marina Akutin oli naimisissa Ilja Repinin taiteen suuren ystävän Nikolaj Schuvaloffin kanssa.²³³ Heidän kotinsa oli taiteilijakoti, jossa lapset Elena ja Peter saivat perehtyä taideteosten syntyyn ja isänsä merkittävän kokoelman kautta venäläisen taiteen historiaan Ilja Repinin ja Karjalassa vaikuttaneiden venäläisten taidemaalareiden tuotantoon. Marina Akutin maalasi öljyväreillä kukka-asetelmia ja maisemia. Hänen tyyliinsä oli traditionaalinen, hyvin puhdashenkinen ja raikas.

Kuvanveistäjä **Nina Terno**, (1935 Viipuri – 2003 Helsinki) kuuluu jo seuraavaan sukupolveen. Hänen isänsä Boris Terno (ent. Tschepurnoff 1931) oli juuriltaan venäläinen.²³⁴ Nina Ternon äiti oli suomenruotsalainen, os. Lindström.

Erilaiset eläinhahmot, etenkin hevoset ovat keskeisiä Ternon tuotannossa. Kalevalan mytologia on myös inspiroinut Ternoä. Hän pohti 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa maailmanlaajuisia ongelmia, kuten ylikansoitusta, nälänhätää ja mielipidevankien asemaa. Vuoden 1970-luvun lopun teos *Loppuunajetut* (1978) oli esillä Ternon ensimmäisessä yksityisnäyttelyssä Galleria Sculptorissa vuonna 1979, jossa se kiinnitti kritiikin huomion: teos tulkittiin toisaalta yhteiskuntakriittisenä teoksena, mutta myös eksistentiaalisen painolastin kuvana.²³⁵ Syrjäytymisen kuvana *Loppuunajetut*-teosta on verrattu Alberto Giacomettin tunnettuun veistokseen *Koira* (1951). Toisin kuin kuono maassa tassuttava langanlaiha piski, Ternon hevonen ei ole yksin, vaan tuomittu kurjuuteen yhdessä isäntänsä kanssa.²³⁶ Venäläisessä emigranttikirjallisuudessa mm. Ivan Shmelev kuvasi teoksessaan *Kuolleiden aurinko* (Solntse mertvyh) nälkään kuolevia hevosia Krimin paahtavissa maisemissa bolševikkien ja valkoisten taisteluissa 1920-luvun alussa. Ternon veistos *Loppuunajetut* puhuttelee suomalaisia, sillä siihen sisältyy myös huoli autioituvasta maaseudusta, ihmisen ja luonnon välisestä haavoittuvasta tilasta.

²³³ Seppälä, Anu ”Mahtavat Schuvaloffit ja Ilja Repinin perintö”. Glorian antiikki nr 43, 1/2004, s. 60–65.

²³⁴ Mikkelin maakunta-arkisto.

²³⁵ Lindgren, Liisa ”Ars moriendi – kuvanveisto ja kuoleman taide”. Luonnon puolesta taiteen keinoin Kuvanveistäjä Nina Terno. Hämeenlinnan Taidemuseon julkaisuja 2/2001, s. 17.

²³⁶ Lindgren, Liisa ”Ars moriendi – kuvanveisto ja kuoleman taide”, s. 19.

Terno onkin myöhemmin todennut tehneensä vähän sellaisia teoksia, joissa hän olisi kuvannut ihmistä miellyttävästi. Päinvastoin hän on sanonut käsitelleensä teoksissaan ihmisen toiminnan itsekeskeisyyden ja lyhytnäköisyyden herättämiä aggressioitaan.²³⁷ Kuolevien ja nälkiintyneiden hevosten rinnalla hänen veistoksiinsa kuuluu hyvinvoivia lampaita ja Edith Södergranin pulska Totti-kissa, joka on Raivolassa. Tämä veistos on erityisen suosittu paikallisten koululaisten keskuudessa, jotka koristavat patsasta kukkasilla.

Nina Ternolle myönnettiin Pro Finlandia -kunniamerkki vuonna 1995.

Taidemaalari **Vladimir Kopteff** (1932 Viipurissa – 2007 Helsingissä) oli konstruktivismin puolestapuhuja. Vuodesta 1975 hän oli Dimensio-ryhmän aktiivinen jäsen ja osallistui ryhmän yhteisnäyttelyihin kahdesti vielä 2000-luvun alussa. Hänellä oli näyttelyitä myös ulkomailla. Kopteff tunsu hengenheimolaisuutta kansainvälisten konstruktivistien kanssa ja hänet palkittiin Firenzen biennaalissa 2003. Näyttelyssä oli esillä hänen graniitista ja marmorista toteutettu mustavalkoinen veistoksensa.

Vladimir Kopteff suoritti Suomen taideakatemia koulun (1958–61) ja vuosina 1966–67 hän opiskeli mainosgraafikoksi New Yorkin Pels School of Artissa. Hänen teoksiaan on sekä Suomen että Venäjän kansallisissa kokoelmissa ja julkisia teoksia on lisäksi Unkarissa ja Hollannissa. Hän sai vaikutteita venäläisiltä avantgardisteilta Malevitshilta, Tatlinilta ja El Lissitskyilta sekä hollantilaiselta Mondrianilta.²³⁸ Hän oli myös Suomen Venäläinen aatelisyhdistys ry:n perustajajäseniä (2003) ja graafikkona suunnitteli järjestön logon.

Taidemaalari **Elena Maijala** on syntynyt vuonna 1951 Helsingissä. Hänen isänsä oli Nikolai Schuvaloff, toimitusjohtaja ja tunnettu venäläisen taiteen kerääjä ja äitinsä edellä mainittu taidemaalari Maria Akutin. Vuosina 1987–1993 Elena Maijala opiskeli yksityisesti yliopettaja Eila Ekman-Björkmanin johdolla ja 1998–2004 hän kävi maalaus- ja piirustuskursseja Pietarin taideakatemia professorien M. Kudrevatyjn ja G. I. Manasherovin johdolla sekä osallistui Taideakatemia täydennyskoulutukseen. Hän on ottanut osaa, järjestänyt ja tullut kutsutuksi moniin yhteis-, ryhmä- ja yksityisnäyttelyihin niin Suomessa kuin ulkomailla. Luottamustoimista mainittakoon mm. Viipurin taiteilijaseura ry:n 1996–2007 ja Suomen Kuvataidejärjestöjen Liitto ry:n 2004–07 hallituksen jäsenyys ja Suomen Taiteilijaseuran edustajisto 2005 ja 2007. Vuonna 1990 hänet palkittiin SKjL:n vuosinäyttelyssä jaetulla 1. sijalla.²³⁹

²³⁷ Lindgren, Liisa ”Ars moriendi – kuvanveisto ja kuoleman taide”. s. 29.

²³⁸ Kiviranta, Marja-Terttu, Nekrologi, HS 22.10.2007.

²³⁹ www.kuvataiteilijamatrikkeli.fi

Elena Maijala on parhaimmillaan ekspressiivisessä sielunmaisemassaan. Siinä hän tuo katsojan nähtäväksi elämän valot ja varjot, kaiken sen, minkä hän kokee tärkeäksi. Mutta tämän huuman keskeltä löytyy myös huumoria. Elena Maijala on myös muotokuvamaalari, hän toteuttaa näkemänsä sekä perinteisellä tyyllillä että ekspressiivisesti. Hänen teoksissaan on voimakas tilantuntu, hän ravistelee katsojaa ja kyseenalaistaa sovinnaisuuksia.²⁴⁰ Luonto, meri ja avaruus avaavat taiteilijan polun syvimpään sisimpään.

Taidemaalari, kuvataiteilija **Irina Schuvaloff** on syntynyt vuonna 1976 Helsingissä. Vanhemmat ovat Peter Schuvaloff ja Sirkka Marjatta os. Numminen. Peter Schuvaloff on taiteilija Maria Akutinin ja Nikolai Schuvaloffin poika. Näin kiinnostus taiteeseen on perheen piirissä jatkunut jo kolmannessa polvessa. Irina Schuvaloff on opiskellut Imatran Taideoppilaitoksessa nyk. Etelä-Karjalan ammattikorkeakoulussa 1996–2000. Hän on saanut vuonna 2005 Viipurin Taiteilijaseuran 75-vuotisjuhlan tunnustuspalkinnon ja vuonna 2006 Taidekeskus Salmelan vuoden nuori taiteilija kunniamaininnan.

Irina Schuvaloff on osallistunut ryhmänäyttelyihin Suomessa ja ulkomailla ja hänen maalauksia on myös kokoelmissa mm. Helsingin kaupungin taidemuseossa, Woikoski oy:ssä sekä Suomalais-venäläisessä koulussa, jonka oppilas hän on ollut. Hän on myös järjestänyt yksityisnäyttelyitä Suomessa.²⁴¹ Yhdessä sisarensa **Maria Schuvaloffin** kanssa hän on järjestänyt yhteisnäyttelyn. Maria valmistui Lahden ammattikorkeakoulusta taidekehystäjäksi ja Irina samasta koulusta kuvataideopettajaksi 2007. Maria on osallistunut Viipurin Taiteilijaseuran vuosinäyttelyihin.

6.3.1 Suomen kulttuurielämän nykypäivää

Suomen kulttuurielämän kärkinimiin liittyy myös teatteriväkeä, joilla venäläiset juuret näyttelijät Lilga Kovanko (Lilla Teatern) ja Pekka Milonoff, Espoon kaupungin kulttuurijohtaja George Dolivo sekä julkisuuden henkilöitä mm. Suomen Miss Universum (1975) Anne Pohtamo vain muutamia nimiä mainitakseni. Heillä kaikilla on vanhaan emigranttiperinteeseen liittyvä perhetausta.

6.4. Kirjallisuus

Taiteen lajeista ja hengen tuotteista kirjallisuus on kaikesta voimakkaimmin sidottu alkukieleen ja sen rajoituksiin eikä avaudu samalla lailla kuin musiikki ja

²⁴⁰ www.elenamajala.com/suomi/

²⁴¹ www.kuvataiteilijamatrikkeli.fi

maalaustaide suorana itsenäisenä taide-elämyksenä ilman välikäsien eli kääntäjien tulkintoja ja painotuksia. Runous on kaikista läheisimmin yhteydessä musiikkiin ja kääntäjältä se vaatii myös paljon, sillä sanalla on omat rajansa kielen historian universumissa. Runouden kääntäminen onkin yksi vaikeimmista haasteista mutta ei kuitenkaan ylivoimainen.

Suomalaiset venäläisen kirjallisuuden kääntäjät ovat tehneet arvokasta työtä avatessaan vieraan kulttuurin saloja. Heidän joukossaan on myös monia nimiä, joilla on venäläiset juuret esim. **Esa Adrian** oik. Esa Adrian Anisimoff (1939 Helsinki – 2007 Järvenpää). Hän oli Helsingin yksityislyseon oppilas. Adrian oli tuottelias suomentaja, joka suomensi suuret määrät neuvostokirjallisuutta ja venäläisiä klassikoita mm. Leo Tolstoin *Sota ja rauha* -romaanin. Julkista huomiota hänen suomennoksistaan sai luultavasti eniten Aleksandr Solženitsynin *Vankileirien saaristo*, jota Solženitsynin aiempi suomalainen kustantaja Tammi ei julkistanut, vaan sen julkaisijaksi tuli ruotsalainen kustantamo Wahlström & Widstrand (1974) ja sittemmin pieni suomalainen kustantamo Kustannuspiste (1976). Adrianin isä oli venäjänkielinen, äiti suomenkielinen. Esa Adrian on suomentanut lähemmäs sata kielellisesti ja tyyllillisesti mitä erilaisinta teosta mm. Andrei Belyin romaanin *Peterburg* ja Pasternakin *Tohtori Živagon*.

Emigranttikirjailijoista Ivan Shmelev ja Ivan Bunin ovat Neuvostoliiton hajottua palanneet venäläisten lukijoiden tietoisuuteen. Heidän kertomuksensa avaavat toisenlaisen käsityksen ”kansan vihollisista”. A. I. Kuprinin ajatukset vallankumouksesta ja vallankumouksellisista matruuseista Suomessa ovat myös saaneet julkisuutta Venäjällä.²⁴² Tässä on mainittu vain pieni osa venäläisistä runoilijoista ja kirjailijoista ja lähinnä juuri Suomen itsenäistymisen jälkeen Suomessa asuneita kirjailijoita. Autonomian aikana Suomessa vieraili monia tunnettuja runoilijoita, jotka ylistivät teoksissaan Suomen luontoa ja varsinkin Imatrankoskea.

Suomen venäläisrunoilijoista Venäjällä ja kansainvälisesti hyvin arvostettu on suomalaista alkuperää oleva **Juhani Savolainen**, joka tunnetaan nimimerkillä **Ivan Savin** (1899–1927). Hän syntyi Odessassa, mutta vietti lapsuutensa Zenkovin kylässä Pultavan alueella. Hänen nimensä Venäjällä oli Savolain ja Suomeen tullessaan hän käytti nimeä Savolainen. Hän liittyi kenraali Denikinin armeijaan vapaaehtoisena 1919 ja palveli 12 Ulaanin Belgorodin varuskunnassa. Hänen molemmat veljensä kuolivat taisteluissa bolševikkeja vastaan. Juhani Savolainen haavoittui ja joutui Krimille punaisten vankileirille. Hän pääsi kuitenkin sieltä pakoon erään sotilaan ja sairaanhoitajan avustuksella. Pietarista hän päätti isänsä kanssa lähteä Suomeen. Karjalan kannaksella hän tapasikin kohtalotovereitaan, ystäväystyi Ilja Repinin kanssa Kuokkalassa. Hänen runokokoelmansa *Ladonka* ilmestyi Belgradissa vuonna 1926,

²⁴² Kuprin, A. I. My russkie bežency v Finljandii... Žurnal Neva, Sankt Peterburg 2001.

vuonna 1947 Saksassa ja vuonna 1958 New Yorkissa. Hänen runojaan julkaistiin antologioissa ja lehdissä *Polevye Tsvety*, *Perezvony*, *Illustrirovannaja Rossija*, *Žurnal Sodružestva*.

Vuonna 1987 eli 60 vuotta hänen kuolemansa jälkeen hänen vaimonsa julkaisi Ivan Savinin proosaa, runoutta ja valokuvia kirjassa *Tolko odna žizn 1922–1927* (Vain yksi elämä).²⁴³ Teemoiltaan Ivan Savin on emigranttirunoilija, jonka runoissa kaipuu menetettyä Venäjää, lumisia aroja ja kirkonkellojen soittoa kohtaan välittyy riipaisevasti. Hänen novellinsa *Drole* kuvailee ihmisarvon menetystä ja kansakunnan tradition tuhoamista ja tuhoutumista. Runo *U poslednej tšerty* (Viimeisellä viivalla) vuodelta 1926 välittää rajaan liittyvää ehdottomuutta ja lopullisuutta. Runo on omistettu Ivan Buninille.

Viimeisellä viivalla

Dyyneillä päivä jo tahtuen vaeltaa,
sukeltaa kultaiseen hiekkaan.
Hädin tuskin kuuluu meren humina.
Hiljaa soi Sisar-joki.*

Raja. Mitä lähemmäs
rantojen meripihkaa,
sitä suuremmalla surulla ja hellyydellä
sanon ”Hyvää päivää, Venäjä!”

Siellä joen takana, nuo samaiset dyynit
ja sama metsä rantaan käy,
ja samat vanhat vetehiset
tulevat esille kallioiden takaa.

Mutta ruohossa sykkii erilainen elämä.
Hiljaisuus on kuuluvampi,
Kronstadtin kupolille sataa
kaatamalla jo toisenlainen valo.

Veden pintaan piirtyy siiven jälki,
lokin kadotessa Venäjälle.
Kädelläni ristinmerkein saatan
sen häviävää viivaa.

(Käännös V.S.)

* Alkutekstissä *Sestra* - reka eikä *Siestroretsk*, joten Ivan Savin korostaa tässä joen sisaruutta, läheisyyttä.

²⁴³ Savin, Ivan, *Tolko odna žizn*. New York 1988.

Raja toi kuoleman lähemmäksi, tietoisuuden ettei ole mahdollista enää koskaan tavata läheisiä, sukulaisia tai ystäviä. Rajan muurin totaalinen kommunikaation mykkyys oli se elämä, jossa monien venäläisten oli elettävä Suomen puolella vallankumouksen jälkeen. Perheet hajosivat. Sisaret ja äidit saattoivat jäädä rajan toiselle puolelle. Oli luotava uusi elämä, uusi identiteetti, uusi maailmankuva ja kaivettava kaikki vanha omien muistojen sokkeloihin. Uusien rajojen piirtyessä kartoille ihmiset kuolevat, syntyvät, tulevat ja menevät, häviävät pois sukupolvien tietoisuudesta, käsitteistöstä ja historiasta. Taiteessa aikakausi elää ja kukoistaa omalla raikkaalla tavallaan myös tuskan, todellisuuden ja lopun tietoisuudessa.

Yksi kansainvälistäkin tunnustusta saaneista suomenvenäläisistä kirjailijoista oli **Leonid Andrejev** (1871, Orel, Venäjä – 1919, Vammelsuu, Suomi). Hän asui *Tšornaja retškan* (Musta joki) jyrkällä rinteellä huvilassa, jossa oli mahtipontinen goottilainen musta sisustus. Leonid Andrejevin teokset alkoivat ilmestyä jo vuonna 1902, silloin ilmestyi esim. *Bezdna* (Kuilu) Pietarissa. Hän kirjoittaa mustanpuhuvaan sävyyn esim. näytelmässä *Anathema* (Anateema) 1909. Hän ei saanut valmiiksi ennen kuolemaansa 1919 teosta *Dnevnik satany* (Saatanan päiväkirja). Siinä Leonid Andrejev näki elämän realiteetteina eettisen nihilismin ja kuoleman. Tunnetuin hänen teoksistaan on *Spasite S.O.S* (Pelastakaa S.O.S), joka julkaistiin Pariisissa 1919 ja Lontoossa 1920. Andrejev oli tällöin hyvin aktiivisesti mukana anti-bolševistisessä liikkeessä. Andrejev kääntyi avunpyynnöin Amerikan puoleen kertoessaan kirjassaan kaikesta siitä tuhosta, mitä Neuvostoliitossa tapahtuu. Hän koki, että Venäjän katoamisen myötä myös hänen luomiskykynsä oli kadonnut.²⁴⁴

Karjalan kannaksen runoilijoihin kuuluva **Vadim Gardner** (1881 Metsäkylä – 1956 Helsinki) oli kotoisin Uudeltakirkolta, josta hän vaimonsa Maria Gardnerin kanssa joutui talvisodan syttyessä siirtymään Sisä-Suomeen ja myöhemmin Helsinkiin, Kruununhakaan, missä asuikin kuolemaansa saakka. Vadim Gardner kirjoitti runoja venäjäksi ja englanniksi. Hän ehti julkaista kaksi runokokoelmaa ennen vallankumousta. Kokoelma *Stihi* (Runoja) (1908) ilmestyi Pietarissa ja toinen *Ot žizni k žizni* (Elämästä elämään) (1912) Moskovassa. Kolmas runokokoelma *Pod dalekimi zvezdami* (Kaukaisten tähtien alla) (1929) ilmestyi jo Pariisissa. Vadim Gardner liittyi aihepiiriltään ja teemoiltaan venäläisiin emigranttirunoilijoihin. Hänen kuolemansa jälkeen 1993 Maria Gardner onnistui julkaisemaan Suomessa miehensä runokokoelman *U Finskogo zaliva* (Suomenlahden äärellä). Venäjällä Pietarissa ilmestyi 1995 *Sobranije sotšinenii* (Kootut runot), johon sisältyy myös otteita Vadim Gardnerin A. Pushkinin *Jevgeni Oneginin* englanninkielisestä käännöksestä. Elämä Karjalan kannaksella Pietarin vilkkaiden ja tapahtumarikkaiden kirjailijapiirin kokousten jälkeen tuntui Gardnerista sangen eristyneeltä, mutta Maria Gardnerin kertomusten mukaan runoilija saattoi kauniina kesäpäivänä lukea ääneen runojaan keittiön ikkunasta, jonka alle ilmestyi kuuntelemaan ihastunut lehmä nimeltä Bella.

²⁴⁴ Pachmuss, *Temira A Moving River of Tears. Russia's Experience in Finland*, New York 1992, s.139.

Vera Bulitsh (1898–1954) oli tunnetun pietarilaisen professorin Sergej Bulitshin tytär. Hänen ensimmäisiä runojaan alettiin julkaista 1924. Ensimmäinen runokokoelma julkaistiin Helsingissä: 1934 *Majatnik* (Heiluri) toinen Tallinnassa: 1938 nimittäin *Plennyj veter* (Vangittu tuuli). Hänen runonsa katsottiin kuuluvan Blokin, Jesenin ja Ahmatovan traditioon. Vuonna 1947 Helsingissä ilmestyi kolmas kirja *Burelom* (Aallonmurtaja) ja viimeinen kirjansa vuonna 1954 Pariisissa: *Vetvi* (Oksat). Vera Bulitshia arvostettiin runoilijana Pariisissa ja Baltian maissa. Venäläis-pariisilaiset kriitikot George Adamovitš, Vladislav Khodasevitš, Yuri Mandelštam ja Boris Zaitsev kehuivat hänen runojaan.²⁴⁵

Vera Bulitsh työskenteli 24 vuotta Helsingin yliopiston Slaavilaisessa kirjastossa. Hänet kutsuttiin vuonna 1947 perustettuun Neuvostoliitto-instituuttiin töihin, ja hänen ohjauksessaan perustettiin 20 000 nidettä käsittävä kirjasto. Hän oli vilkkaassa kirjeenvaihdossa slavistien kanssa ympäri maailmaa ja myös neuvostoliittolaisten kirjailijoiden ja lukijoiden kanssa. Häntä arvostettiin suuresti tutkijapiireissä ja pidettiin pohjoismaiden parhaimpana Venäjän kirjallisuuden asiantuntijana.²⁴⁶

Emigranttikirjailijoista vain harva jäi pysyvästi asumaan Suomeen. Heidän matkansa jatkui lähinnä Ranskaan, missä he viihtyivät hyvin. Osa muutti suurin toivein Neuvostoliittoon mutta pettyivät syvästi näkemäänsä. Osa esim. A.I. Kuprin mukautui Neuvostoliiton oloihin.

²⁴⁵ Ref. Temira Pachmuss, *Russian Literature in the Baltics between the World Wars* (Slavic Publishers, 1987) s. 394–422.

²⁴⁶ Kansalliskirjaston arkisto Sl.M , K-63

7. JÄRJESTÖTOIMINTA

Venäläisväestön järjestötoiminta Suomessa tuki autonomian aikana väestön kulttuuriin ja kieleen liittyvää toimintaa sekä ammatillista yhteenkuuluvuutta (upseerit, opettajat, kauppiaat). Se huolehti myös heidän sosiaalisesta hyvinvoinnistaan ja selviytymisestä erilaisissa kriisitilanteissa vallankumouksen ja sisällissodan myrskyissä ja pakolaisuuteen liittyvien erityisolojen ja sotien yhteydessä. Väestöllä oli ollut mahdollisuus perustaa omia yhdistyksiä, kouluja ja lastenkoteja, ja myös mahdollisuus rahoittaa niitä ulkomailta tulevalla rahoituksella. Heidän toimintansa oli kuitenkin aina tiukassa valvonnassa.

Vaikka yleinen ilmapiiri ei aina ollut kovin myötämielinen, yhteiskunnassa on silti löytynyt tahoja, jotka ovat ymmärtäneet sekä inhimillisen näkökulman että taloudellisen hyödyn, minkä ansiosta heidän elämänsä Suomessa on ollut mahdollista.

Kulttuuriharrastukset ovat aina olleet venäläisten sydäntä lähellä eikä laulu, musiikki ja taide katsonut ammattia tai työtehtäviä, vaan antoi voimia voittaa vaikeudet. Ennen sotia järjestötoiminta oli vilkasta. Luettelo järjestöistä on kappaleen lopussa.

Sotien jälkeen harrastusten ja sivistystyön ideologinen sisältö muuttui Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton, Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin Yhdistyneen kuningaskunnan ja Suomen välillä 19.9.1944 solmitun A. Ždanovin ja C. Enckellin, R. Waldenin, E. Heinrichsin sekä O. Enckellin allekirjoittaman sopimuksen mukaisesti. Tällöin 21. kohdan mukaan:

”Suomi sitoutuu heti hajottamaan kaikki sen alueella toimivat hitleriläismieliset (fasisminluontoiset) poliittiset, sotilaalliset ja sotilaallisluontoiset samoin kuin muutkin järjestöt, jotka harjoittavat Yhdistyneille kansakunnille ja erityisesti Neuvostoliitolle vihamielistä propagandaa, sekä vastaisuudessa olemaan sallimatta tämäntapaisten järjestöjen olemassaoloa.”²⁴⁷

Tällöin Suomessa lakkautettiin suurin osa pakolaisten ja emigranttien perustamista järjestöistä urheiluseurat mukaan lukien. Jäljelle jäivät Venäläinen Hyväntekeväisyysyhdistys ry. (*Russkoje Blagotvoritelnoje Obštšestvo*), Helsingin Venäläinen Kauppiasyhdistys ry. (*Russkoje Kupetšeskoje Obštšestvo*) sekä Helsingin Ortodoksisten Kuratorio ry. (*Popetšitelstvo*). Kaikki nämä kolme yhdistystä ovat toiminnassa vielä tänä päivänä.

²⁴⁷ Väli rauha-sopimus http://heininen.net/sopimus/1944_f.htm

7.1. Helsingin venäläiset kauppiat

Vuonna 1918 Venäläisen kauppiasyhdistyksen perustajajäsenet, yhdistyksen ensimmäisen johtokunnan jäsenet, kenraaliluutnantti Konstantin V. Samsonoff, Alexander Samsonoff, Nikolai Baranoff, Nikolai Matrosoff ja Alexander Nikolajeff, A. F. Andrejev olivat vahvasti esillä autonomisen Suomen liike-elämässä ja hallinnossa. Moni heistä oli samanaikaisesti Venäläisen Hyväntekeväisyysyhdistys r.y:n ja Helsingin Ortodoksisten Kuratorio ry:n jäseniä.

Perustamalla yhdistyksen Suomen itsenäistymisen jälkeen, 27.1.1918, he halusivat turvata venäläisen kauppiasyhteisön elinmahdollisuudet alati muuttuvassa ympäristössä. Yhdistystä olivat perustamassa myös urakoitsijat Pjotr ja Ivan Barkoff ja Dmitri Smirnoff, kauppiat Ivan Falin ja Ivan Sokoloff, Nikolai Schoschkoff ja Vasili Fedosejeff, leipomo- ja konditorioliikkeen omistaja Alexander Andrejeff, Alexander Mednikow sekä I. ja A. Fedosow. Kauppioiden oli elinkeinonsa hoitamisen kannalta tärkeätä ylläpitää keskinäistä kanssakäymistä ja ajan myötä korostui myös venäläisen kulttuurin säilyttämisen tärkeys.

Yhdistyksen hallituksen puheenjohtajina toimivat Konstantin Samsonoff (1918–1919), Alexander Andrejeff (1919–1924), Nikolai Baranoff (1924–1929), Ivan Fedosow (1929–1930), Alexander Matrosoff (1930–1934) Nikolai Matrosoff (1934–1936). Ennen sotavuosia puheenjohtajana toimi Karl Lax (1936–1937) ja sodan aikana Eugen Örn (1937–1940) sekä David Serno (1940–1942). Sodan jälkeen puheenjohtajana toimi kymmenen vuoden ajan Mikael Bogomoloff (1942–1952). Sen jälkeen puheenjohtajana toimi lähes kolmekymmentä vuotta Dmitri von Flittner (1953–1981). Vasili Polkumaa (Poschekonow) hoiti tehtävää vuosina 1981–1982. Sitten tehtävää hoiti Anna von Flittner (1982–1985) ja hänen sisarensa Maria Gardner (1985–1987). Nykyinen puheenjohtaja Leo Vladimirov on toiminut vuodesta 1987 alkaen.

Yhdistyksen kirjaston perustaja **Vladimir N. Schohin** (1862–1934) oli helsinkiläisiä venäläisiä kauppiassukuja jo kolmannessa polvessa. Hän oli Suomen ensimmäisiä värivalokuvan kehittäjiä ja on myös mainittu teoksessa *Valokuvan taide*. Suomalainen valokuva 1842–1991. Kirjastoon ostettiin 354 kirjaa valtioneuvos Sergei Korgujeffilta. Kirjoja saatiin myös lakkautettujen venäläisten koulujen ja varuskuntien kirjastoista. Vuoden 1923 lopussa kirjastossa oli 1 105 kirjaa ja lainaajia oli 108. Vuonna 1934 Schohinin kuoleman jälkeen kirjastonhoitajaksi valittiin Jekaterina Kvitnitskaja, joka oli jo muutamana vuonna avustanut Schohinia. 30-luvun alusta kirjaston vapaaehtoisena ja palkallisena avustajana kävi ajoittain Tamara Bogojavlenskaja, josta myöhemmin 1953 tuli Kvitnitskajan seuraaja. Kvitnitskajaa avusti luetteloinnissa myös Venäjän kielen ja kirjallisuuden dosentti ja Helsingin yliopiston Slaavilaisen osaston kirjastonhoitaja ja myöhemmin professori Maria Widnäs. Tamara Bogojavlenskaja hoiti kirjastoa vuoteen 1983 saakka, ja hänen ollessaan matkoilla kirjastoa hoiti hänen sisarensa Lidija. Kun vuonna 1939

kirjastossa oli 6 632 kirjaa, niin Tamara Bogojavlenskajan jättäessä toimensa, kirjoja oli yhteensä 12 800 nidettä. Kirjastonhoitajaksi hänen jälkeensä ryhtyi Maria Gardner, joka omisti tyylikkään turkiskaupan Bulevardilla Helsingin keskustassa. Maria Gardner, venäläisen runoilijan Vadim Gardnerin leski, oli harras venäläisen kirjallisuuden ystävä ja hän kunnosti energisesti kirjastoa, jonka tilat olivat päässeet pahasti rapistumaan. Maria Gardneria avustivat hänen sisarensa Antonina Wladimirov, tämän mies Vyacheslav Wladimirov, Alexander Vasiljev ja Suomen Slavistipiirin jäseniä. Professori Marja Leinonen kirjoitti Helsingin Venäläisen kauppiasyhdistyksen historiikin (1918–1988).²⁴⁸ Allekirjoittanut kirjoitti lyhyen yhteenvedon Helsingin venäläisen kauppiasyhdistyksen 80-vuotisesta toiminnasta 1998.²⁴⁹

Kauppiasyhdistyksen kirjasto on ollut nykyisessä osoitteessa, Maneesikatu 2, arkkitehti Sonckin piirtämässä talossa vuodesta 1955 lähtien. Kirjaston tulevaisuus on tällä hetkellä avoin.

7.2. Venäläiset kauppiaat

Suomen taloudelliseen kehitykseen vaikuttivat ja Neuvostoliiton kaupan perustan loivat monet venäläisten emigranttien jälkeläiset esim. **Vadim Korzov** – *Hollming*, **Hramov** – *Neste*, **Sergej Tulinov** – *Mahogany Jalokoivu*, **Yrjö Paulow** – *Teks - Eks*, **Juri Bachmanov** – *Kaukomarkkinat*, **Alex Norilo ent. Nikolajeff** – *Valmet*, **Igor Verhe ent. Feoktistov** – *Rauma Repola*, **Georgi Buchanist** – johtaja Aspo, **Wladimir Krestjanoff** – Aspo sekä **Alexander Marschan** vain muutamia mainitakseni.

Oman lukunsa muodostaa venäjänkielentaitoisten tulkkien, usein emigranttien, merkitys idänkaupan kannalta. Kun suomalaisista johtajista ja vuorineuvoksista vain harvat osasivat venäjää, korostui tulkkien rooli kaupankäynnissä. Vaikka kauppa oli valtiollista ja kontaktit byrokraattisia, tarvittiin myös epävirallisten käytäntöjen tuntemusta. Näihin kuuluivat mm. lukemattomat maljapuheet, anekdootit ja ystävydenosoitukset. Näiden epävirallisten, mutta tosiasiallisesti hyvin tärkeiden kulttuurikoodien avaajina monet emigrantit kunnostautuivat ja heillä oli kaupan kukoistuksen kannalta tärkeä rooli.

Kun palataan tähän päivään, niin voidaan todeta, että venäläisten kaupallinen toiminta Suomessa on lisääntynyt. Tilastokeskuksesta ilmoitettiin että ei ole tilastoa Suomessa toimivista venäläisyrittäjistä. Kauppakamarien liiton arvioiden mukaan tällä hetkellä Suomessa on n. 2 000–2 500 venäläistä yritystä. Työ- ja

²⁴⁸ Leinonen, Marja, Helsingin Venäläinen Kauppiasyhdistys ry. 1918–1988. Historiikki, Helsinki 1991

²⁴⁹ Shenshin, Veronica, Helsingin venäläinen kauppiasyhdistys 1918–1998.

elinkeinoministeriössä ei myöskään osattu arvioida Suomessa toimivien venäläisyriyten tarkkaa lukumäärää.²⁵⁰

Suomi tuo 70 prosenttia öljystään, 14 prosenttia sähköstään ja kaiken käyttämänsä kaasun Venäjältä.²⁵¹ Lukoilin omistama Teboil nousee venäläisyriyksistä ensi vuonna Suomen toiseksi suurimmaksi polttoaineiden myyjäksi, kun mukaan lasketaan bensiiniin, dieseliin ja lämmitysöljyn myynti. (*Talouselämä* 18/2007)

Venäläisillä kauppiailta on Suomessa pitkät perinteet. Suomen talouselämässä he ovat osoittaneet aloitekykyä ja ovat osanneet myös hyvin vastata kulloisen aikakauden vaatimuksiin ja haasteisiin. Suomen ja Venäjän kaupan suomat mahdollisuudet tulisi myös tänä päivänä hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla.

7.3. Venäläisten partiotoiminta Suomessa²⁵²

Venäläisten partiotoiminta kuului Suomen Vapaapartioliittoon, jonka puheenjohtajana toimi Sven Donner. Partioliike alkoi Suomessa 1911. Etelä-Afrikassa käytiin 1904–05 buurisota, josta kenraali Baden-Powell sai idean nuorten poikien toimintaan, ennen kaikkea retkeilyyn ja määrättyihin käden valmiuksiin, sekä modernisoituun herrasmiehen ideologiaan.

Venäläisten emigranttien toimesta perustettiin maahamme venäläisiä partiolippukuntia. Ensimmäinen sijaitsi Karjalan kannaksella Perkjärvellä. Se toimi venäläisen Pyhän Alekseis kymnaasin tiloissa ja sen johdossa oli oppilaitoksen johtajatar Kolokoltseva.

Helsinkiin perustettiin lippukunta Sledopyty (Stigfinnare, Polunlöytäjät). Sen johtoon tuli ensimmäiseen maailmansotaan osallistunut eversti Sigismund von Wittenberg. Apulaisjohtajaksi tuli kapteeni evp. Vladimir Granberg, näiden alaisuudessa toimivat ”partiomestarit” A. Petrov, Max Strizhov (Strigeff), Aleksandr Stolbow, Konstantin Trepeznikov ja Konstantin Korsov. Lippukunta liittyi Suomen Vapaaseen Partiorryhmään (SVPR), joka toimi kokonaan ev.lut. kirkon ulkopuolella ja jonka johdossa oli edellä mainittu psykiatri Sven Donner. Tähän vapaaseen partiorryhmään liittyivät mm. ruotsinkieliset ja roomalaiskatolilaiset. Venäläisiin lippukuntiin kuului 1930-luvun alussa noin 50 henkeä, enimmillään se oli 75 poikaa ja 35 tyttöä. Tyttöillä oli omat kokoontumispaikkansa, lippunsa ja suoritusmerkkinsä. Suurina juhlina kokoonnuttiin kuitenkin yhdessä.

²⁵⁰ Hakkarainen, Mari, Työ- ja elinkeinoministeriö. (V.S.)

²⁵¹ Pulliainen, Erkki, ”Talousmahti-Venäjän pitää monipuolistua”. Suomi-Venäjä-Seuran Pohjois-Suomen piirijärjestön Venäjä vaalien jälkeen – seminaari 12.4.2008.

²⁵² Vassi Livion kirje ja omakohtaiset muistelmat venäläisestä partiotoiminnasta Suomessa.

Tyttöjen lippukunnat Polunlöytäjätret muodostettiin vuonna 1930. Heitä johtivat A. Manner ja myöhemmin Lydia Strizhova. Kummallakin lippukunnalla oli sama musta-vihreä huivi, pojat pitivät mustaa puoliskoä oikealla, tytöt vasemmalla. Puserot olivat ruskeita kuten koko SVPR:ssä. Pojilla oli Kanadan punatakkisista poliiseista tuttu leveälierinen vanikka-hattu, tytöillä venelakki. Pojat käyttivät sinisiä polvihousuja ja mustia polvisukkia, joiden yläkäänteessä oli kaksi vihreätä poikkinauhaa.

Noin kymmenkunta poikaa ja tyttöä liittyi partioon lastenkodista, joka sijaitsi kiinteistössä Hämeentie 39. Koska kaikki kävivät joko suomalaista tai ruotsalaista koulua, kieliongelmia valtaväestön kanssa ei ainakaan ulkonaisesti esiintynyt. Lippukunnat jakaantuivat noin 6–8 hengen vartioihin, jotka kokoontuivat kerran viikossa vartiokeskukseen. Kokoontumispaikkoja oli pojilla ainakin kaksi. Ensimmäinen oli Katajanokalla Wittenbergien asunnossa Kruunuvuorenkatu 7:n ensimmäisessä kerroksessa pihan perällä. Siellä alkoi myös orkesteritoiminta. Toinen paikka oli Tabunovin koulun rakennuksessa Lönnrotinkatu 2, sen kellaritiloissa. Silloin tällöin vartiot menivät sunnuntaisin retkelle. Suosittu paikka oli Pohjois-Haaga, jonne matkustettiin Ruskeasuon raitiovaunulla.

Kerran kesässä pidettiin noin parin viikon leiri. Leiripaikkoja olivat mm. Långvik ja Porvoon suunnassa oleva Box. Vuosina 1936 ja 1938 tehtiin pyhiinvaellusmatkat Laatokan Valamon luostariin. Lippukunnan tukemiseksi perustettiin tukiryhmä, jonka puheenjohtajina olivat herra Feodosejeff, myöhemmin kapteeni V. V. Nikonov ja paronitar E. I. von Maydel.

Lippukuntaan liittyi varhaisessa vaiheessa George de Godzinsky, jonka ansioksi on luettava partiolaisten orkesterin luominen. Valitettavasti maailman maineeseen kivunnut venäläinen laulaja Shaljapin otti Godzinskyn vuonna 1936 omalle maailmankiertueelleen ja niin Godzinskyn lähtö lippukunnasta oli tosiasia. Toinen muusikko oli Aleksandr Putilin, joka erikoistui kitaransoittoon ja muutti myöhemmin Espanjaan.

Lippukunnan henki oli sama kuin emigranttien, eli vanhan Venäjän arvoja kunnioittava. Kaikki sen jäsenet olivat joko ns. Nansenin passin omistajia tai Suomen kansalaisia. Talvisodan syttyessä kaikki asevelvollisuusiässä olevat joutuivat armeijaan ja käytännössä lippukunnan toiminta päättyi siihen. Partiointia jatkoivat muutamat nuoret ja lopullisesti kokoontumiset päättyivät 1944.

Eversti von Wittenberg ja Vladimir Granberg muuttivat Tukholmaan. Edellinen perusti kangasleluompelimon, jälkimmäinen sai työpaikan Tukholman kansallismuseosta venäläisen sotahistorian asiantuntijana. Sodassa kaatui kuusi henkeä ja monet haavoittuivat. Ajan hengen mukaisesti venäläisyys ei ollut muodikasta, sillä kaikki olivat isänmaan asialla. Sotilasuralla kunnostautuivat Max Strigeff (Siurala), joka toimi sotilaslääkärinä ja Aleksanteri Stolbow (Soismaa), joka kohosi yliluutnantiksi.

Vuonna 1944 painopisteet muuttuivat Suomen venäläisessä järjestötoiminnassa. Partio toiminta sai väistyä ja pioneerit marssivat tilalle. Vaikka venäjänkieliset partiojärjestöt suljettiin, niin suomenkieliset partiojärjestöt saivat kuitenkin jatkaa toimintaansa Suomessa, joten monet venäläisistä siirtyivät suomenkielisiin lippukuntiin esim. *Toimenpoikiin* ja *Toimentyttöihin*. Vassi Livio liittyi Toimenpoikiin ja suoritti aikoinaan partio-ohjaajan kurssin, toimi joukkueen johtajana ja hänet liitettiin ”Toimen Poikien kansalaisiin”, ikuisiin lippukunnan jäseniin. Suomessa on vielä tänä päivänä (2007) 75 000 partiolaista ja 850 lippukuntaa.

Vassi Livio järjesti kokoontumisen vuonna 1973 itsenäisyyspäivänä. Vanhat Polunlöytäjät ja -löytäjätret kokoontuivat muistelemaan menneitä. ”Ilta oli riemastuttava, sillä kolmeenkymmeneen vuoteen läsnä olevilla ei ollut ollut minkäänlaista keskinäistä kanssakäymistä. Tapaaminen jäi viimeiseksi. Ei kulunut aikaakaan, kun rivit alkoivat harveta”, kirjoittaa Vassi Livio.²⁵³

Venäläinen partio toiminta on jatkanut työtään emigranttien jälkeläisten piirissä Ranskassa ja Belgiassa Euroopassa, Yhdysvalloissa, Australiassa meidän päiviimme saakka. Siellä heidän joukkoihinsa ovat liittyneet Neuvostoliiton hajottua länteen muuttaneet venäläiset.

Venäläisten vilkas yhdistystoiminta ennen sotia osoittaa että integraatiosta huolimatta ”yhteisöllisen kodin”, kieleen ja kulttuuriin perustuva toiminta oli tärkeä. Partio toiminta ei sinänsä ollut ideologialtaan venäläinen vaan globaali lasten ja nuorten järjestö, joka pystyi kasvattamaan nuoret itsenäiseen elämään ja myös auttamaan lähimmäisiä.

Venäläiset yhdistykset Suomessa 1864–1933 / taulukko²⁵⁴

No	Organisaation nimi	Perustettu, Vahvistettu	Osastot/ laitokset	Toimi- paikka
1.	Venäläisen seurakunnan hoitokunta			Viipuri
2.	Suomenlinnan upseerikerho			Helsinki
3.	Venäläisen seurakunnan hoitokunta	1864		Helsinki
4.	Suomenlinnan keisarillinen Meripelastusseura	1883		Helsinki
5.	Venäläisten köyhien huolenpitokomitea	1868	Vaivaistalo Viipurissa	Viipuri
6.	Venäläinen Aleksanterin teatteri	1868		Helsinki
7.	Venäläinen hyväntekeväisyysyhdistys	1872	Osastot:	Helsinki

²⁵³ Livio, Vassi . Kirje

²⁵⁴ Korhonen, Tiina ”Suomen venäläisten kansalaisjärjestötoiminta 1860-luvulta talvisodan alkuun.” Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa. SKS Helsinki, 2005, s. 217– 218.

Suomessa

		Turku 1872, Kotka 1873, Hämeenlinna 1874 Lastentarhat yms.: Punakylä, Lappeenranta, Suomenlinna, Hanko, Uusikaupunki	
8. Venäläinen alkeiskoulu	1872		Kotka
9. Venäjän Punaisen Ristin johto	1876		Turku
10. Keisarillisen talousyhdistyksen Käsityökoulu tytöille	1876		Turku
11. Venäläinen hyväntekeväisyys rouvaspiiri	1884		Viipuri
12. Pyhän Sergein ja Hermannin Veljeskunta Suomessa	1884		Viipuri
13. Venäläinen kansakoulu	1886		Terijoki
14. Köyhien ja sairaiden lasten hoitokoti Pietarissa	1888		Raivola
15. Bockraevin lahjoitussäätiö ortodoksista uskoa olevia köyhiä varten	1891		Viipuri
16. Venäläinen raittiusyhdistys Ystävyys	1893		Helsinki
17. Venäläinen apulaitos	1898	Avustuskassa	Viipuri
18. Ushanovin lahjoitussäätiö	1897		Elimäki
19. Venäläinen kirjasto ja lukusali	1901		
20. Viipurin venäläinen yhdistys (vuoteen 1921 saakka Druzhba)	1903	Avustuskassa (perustettu 1908)	Viipuri
21. Helsingin työväenyhdistyksen Venäläinen osasto	1906		Helsinki
Viipurin työväenyhdistyksen Venäläinen osasto	1906		Viipuri
Terijoen työväenyhdistyksen Venäläinen osasto	1906		Terijoki
22. Venäläinen balalaikkayhdistys	1910		Helsinki
23. Venäläinen kauppiasyhdistys Helsingissä	1918		Helsinki
24. Venäläinen opettajien yhdistys	1916		Helsinki
25. Venäläinen siirtokunta	1917		
26. Erikoinen komitea Suomessa olevien Venäläisten asioita varten ry.	1918	Alatoimisto Viipurissa	Helsinki
27. Viipurin venäläinen kauppiasyhdistys	1913		Viipuri
28. Venäläinen kauppiasyhdistys Helsingissä	1918	Kirjasto	Helsinki
29. Suomessa olevien Venäjän kansalaisten Keskinäinen Avustamisyhdistys	1919		Viipuri
30. Akateeminen liitto	1922		Helsinki
31. Helsingin sivistyneitten työntekijöiden liitto	1921		Helsinki
32. Viipurin sivistyneitten työntekijöiden liitto	1921		Viipuri
33. Kuokkalan komitea venäläisiä asioita varten	1919		Kuokkala
34. Ryska Kristliga Föreningen av unga kvinnor	1926		Viipuri
35. Ryska konstnärsföreningen i Finland	1933		Viipuri

7.4. Uudet maahanmuuttajat

Uusien venäläisten maahanmuuttajien järjestötoimintaa tuetaan Suomen valtion taholta aktiivisesti. He ovat perustaneet yli 50 järjestöä ja ovat viime vuosien aikana saaneet paljon tukea opetusministeriöstä ja muilta tahoilta. Heillä on omat lehtensä, opetusministeriön osin rahoittama *Spektr*, viikkolehti *Spektr nedeli* (väliaikaisesti katkolla) kirjallisuuslehti *Literarus*, Venäjän valtion kustantama lehti *Russkaja Myslj*, Suomessa toimitettu Venäjällä julkaistava talouslehti *Finljandski torgovyj put'* sekä omat radiolähetykset. Kirjallisuuslehti *Inyje berega* (päätoim. Vinonen) välittää puolestaan nykyvenäläisten tunteja ”vierailta” rannoilla.

Suomen nykyvenäläiset kirjailijat edustavat sekä neuvostaikojen että glasnostin ja perestroikan jälkeistä tyyliä. Heidän teoksissaan voidaan arkielämän ongelmia, pieniä suruja ja iloja mutta myös globaaleja ulkomailla asuvia nykyvenäläisiä koskettavia kysymyksiä.

Petroskoilainen **Arvi Perttu** on Suomessa ja Venäjällä suosiota saanut kirjailija ja hän julkaisee sekä suomeksi että venäjäksi. Suomeksi on ilmestynyt novellikokoelma *Nuotio Hirvenkivellä* (1989), romaani *Petroskoin symposiumi* (2001) sekä *Papaninin retkikunta* (2006). Petroskoin symposiumissa hän tarkastelee Neuvostoliiton glasnostin ja perestroikan aikakautta tapahtumien keskipisteessä. Hän kirjoitti romaanin suomen kielellä.

Zinaida Lindén²⁵⁵ on niittänyt suosiota ruotsiksi kirjoitetuilla teoksillaan ja saanut ensimmäisen ulkomaalaisena Runeberg palkinnon. Zinaida Lindén on syntynyt Leningradissa vuonna 1963. Hän valmistui filosofian maisteriksi pääaineenaan ruotsin kieli ja kirjallisuus. Lisäksi hän on opiskellut elokuvatieteitä. Vuonna 1991 Lindén muutti Suomeen ja asuu nykyisin Turussa. Vuodet 1999–2000 hän asui Japanissa.

Lindén on julkaissut aikaisemmin kaksi novellikokoelmaa, joista toinen on ilmestynyt myös venäjäksi hänen itsensä kääntämänä. Lindén kirjoittaa ruotsiksi. Kirjailijantyönsä ohessa Lindén on kirjoittanut esseitä ja artikkeleita ja toiminut kolumnistina Hufvudstadsbladetin kulttuurisivuilla. Hän on myös kääntänyt venäjäksi mm. Claes Anderssonin, Monika Fagerholmin ja Kjell Westön teoksia.

Ennen maanjäristystä (I väntan på en jordbävning) 2005
Kirjeitä Japanista (Takakirves-Tokyo) 2007.

Ludmila Kol julkaisee venäjäksi toimittamassaan lehdessä *Literarus*. Hän edustaa Neuvostoliiton prestroikan aikakautta ja käsittelee arkisia ihmissude draamoja venäläisissä ympäristöissä. Lehdessään hän julkaisee myös suomalaisten

²⁵⁵ Gummeruksen internet sivu Zinaida Lindén.

Venäjätutkijoiden artikkeleita venäjänkielisissä käännöksissä. Lehden ansioksi voisikin sanoa sen, että siinä suhtaudutaan kunnioituksella myös vanhaan venäläiseen väestöön ja traditioon Suomessa. Lehdessä julkaistaan paikallisten venäläisten ja myös Venäjällä asuvien kirjailijoiden tuotantoa.

Ludmila Kol on julkaissut *Gala kontsert* (1995), *Poshlyje rassakzy* (1997). Otsikko välittää sangen värikkästi venäjän kielen alatyylin tulleen kirjallisuuteen jäädäkseen. Sana ”poshlyj” on kadottanut alkuperäisen merkityksensä kaikkein alhaisimpana ja saanut tässä provokatiivisen positiivisen latauksen. Hänen teoksensa *Jana, Kiska* ilmestyi vuonna 2002.

Kirjallisen toiminnan lisäksi uusien maahanmuuttajien keskuudessa on myös vilkas venäjänkielinen radiotoiminta.

YLE – Venäjä lähetetään FM 97,5 MGH neljä kertaa päivässä, aamuisin klo 7.36–7.55, jolloin tulee uutiset ja Suomen lehdistökatsaus. Lähetystä voi kuunnella samanaikaisesti digiboxi Canal Radio Mondossa. Seuraava uutis- ja lehdistökatsaus on klo 11.05–11.40. Viikon eri päivinä on erilaista ohjelmaa. Maanantaisin on urheilu ja talous, tiistaisin kulttuuri ja historia, keskiviikkoisin perheeseen liittyvät kysymykset, torstaisin ekologia ja perjantaisin emigraatioon liittyvät kysymykset. Lauantaisin ja sunnuntaisin on lähetys klo 14.00, ja se uusitaan illalla klo 22.05. YLE1:ltä tulee joka päivä venäjänkielinen uutislähetys klo 21.55. Radio-ohjelmista voi lukea myös internetissä www.golossuomi.fi. Venäjänkielisistä TV uutislähetyksistä on ollut puhe jo viisi vuotta. Keski-ikäiset ja vanhempi väestö olisi kiinnostunut kuulemaan Suomen uutisia venäjäksi. Toimittaja Levan Tvalgvadzen mukaan Virosta ja Ukrainasta on Suomeen lähiaikoina tulossa lisää venäläistä työvoimaa. Heille olisi tärkeätä että olisi venäjänkielisiä lähetyksiä Suomen ajankohtaisista tapahtumista. Suoria radiolähetyksiä ei ole. Kuulijat voivat soittaa ja lähettää kysymyksiä toimitukseen lähetyksajan ulkopuolella.²⁵⁶

Nuorten verkkolehti *Urban Life* valottaa venäläisten nuorten Helsinkiä. Siinä toimittaja Jan Demidoviš (19) kommentoi ja tiedottaa ajankohtaisista tapahtumista kuten eduskuntavaaleista ym. maahanmuuttajan näkökulmasta. *Urban Lifeä* toimittavat alle 25-vuotiaat venäläisnuoret, joita avustavat lehtityön ammattilaiset. Kustantamista tukee Nuorisoasiainkeskus. Ensimmäisen vuoden aikana lehdessä julkaistiin lähes sata artikkelia. Venäjänkielistä tv-kanavaa nuoret eivät kuitenkaan Suomeen kaipaa.²⁵⁷

Etnisten suhteiden neuvottelukunta (Etno) sekä Suomen venäjänkielisten yhdistysten liitto (SVYL, FARO ry.) seuraavat Suomen venäjänkielisten tilanteen

²⁵⁶ Haastattelu toimittaja Levan Tvalgvadzen kanssa 18.4. 2008 (V.S.)

²⁵⁷ Pääkaupunkiseudun nuoret venäläiset viettävät vapaa-aikaansa omilla piireissään. HS 20.1.2008

kehitystä. Yhdessä venäjänkielisen *Spektr*-lehden kanssa ne järjestävät seminaareja ja tilaisuuksia, joissa keskustellaan Suomen venäläisväestöä koskevista kysymyksistä. Nämä järjestöt tekevät yhteistyötä eri ministeriöiden kanssa ja ottavat osaa Suomen venäläisväestöä koskevaan keskusteluun mediassa.

Maanmiesten lehti *Shire krug* julkaistaan Wienissä ja sen omistaa Media-Gruppe "MIR", internet osoite: www.russianvienna.com. Numerossa 1 (5)/2008 oli P. Nevalaisen artikkeli Suomen venäläisten emigranttien 1917- 1939 pääpiirteistä "Osnovnyje tšerty immigratsii russkih v Finljandiju v 1917 – 1939 godah."²⁵⁸ Lehdessä kerrotaan myös Venäläisen säätiön "Russkij Mir" (Venäläinen maailma) perustamisesta 3.11.2007 Moskovassa. Säätiön rahoituksella tuetaan venäläisten kulttuurista toimintaa ympäri maailmaa. Toiminnalla yritetään lähentää ensimmäisen aallon jälkeläisten ja uusien maahanmuuttajien kontakteja ja vuorovaikutusta. Käytännössä niin Ranskassa kuin Suomessakin järjestöjenpuolella yhteistoiminta on toisaalta ollut aktiivista. "Yhteinen kieli" on löytynyt musiikin ja urheilun piirissä ja monissa arkisen elämän kohtaamisissa, joissa historian käsitykset ja kulttuuritaustat eivät ole rakentavan vuorovaikutuksen esteenä.

²⁵⁸ Nevalainen, Pekka "Osnovnyje čerty immigratsii russkih v Finljandiju v 1917 – 1939 godah." *Shire Krug*. N:o 1(5)/2008. s.14-15.

Yhdistystoiminta / taulukko

SVYL:n Jäsenjärjestöt

SVYL:n jäsenjärjestöt v. 2006 Список членов ФАРО 2006 г.

№	Jäsenjärjestön nimi	Kaupunki	Kotisivu
1	Finska ja liga KVN ry. Финская лига КВН р. о.	Helsinki	www.kvn.fi
2	Helsingin venäläinen nuorison kulttuuriyhdistys "Alliance" Русскоязычное молодежное общество "Альянс" р. о.	Helsinki	http://alliance-fi.net
3	Helsingin Venäläinen Sadko-klubi ry. Русский клуб "Садко" р. о.	Helsinki	www.vkdl.fi
4	Lasten teatteriyhdistys Pelikan ry. Детский театр-центр «Пеликан» р. о.	Helsinki	
5	Luonto ja Terveys-yhdistys ry. Общество "Природа и здоровье" р. о.	Helsinki	
6	OVERSWAY ry. Клуб любителей танца р. о.	Helsinki	
7	Maahanmuutajavammaisten tukiyhdistys ry. Общество помощи иммигрантам с ограниченными физическими возможностями р. о.	Helsinki	

8	SAMBO 2000 ry. Борцовский клуб "Самбо 2000" р. о.	Helsinki	www.sambo2000.fi
9	Slaavilaisen Taiteen Seura ry. Общество Славянской культуры р. о.	Helsinki	
10	Venäläinen Kulttuuridemokraattinen Liitto ry (VKDL) Русский культурно- демократический союз р. о.	Helsinki	www.vkdl.fi
11	Kaakonkulman maahanmuuttajat Rodnik ry. Общество «Родник» иммигрантов Кааконкулма р. о.	Hamina	www.haminarodnik.com
12	Suomen akateemiset ja erikoiskoulutetut MAMU ry. Финляндское общество специалистов с высшим и средним специальным образованием р. о.	Heinola	
13	Venäläinen klubi ”Yhdessä” ry. Русский клуб «Вместе» р. о.	Imatra	
14	Svensk-Ryska löreningen i Finland rf. Шведско-русское общество в Финляндии р.о.	Inkoo	www.svenskryska.fi
15	Venäläinen liitto ry. ”Feniks” Русскоязычное общество "Феникс" р. о.	Jyväskylä	www.feniksfi.by.ru
16	Venäläinen klubi "Kotimme" ry.	Kotka	

Финско-русское общество "Наш дом" р. о.

17 Suomalais-venäläinen kulttuuriklubi Kouvola
гу.

Финско-русский культурный клуб
р. о.

18 Kuopion SVS ry: n Venäläinen Klubi Kuopio

Русский клуб Куопио при обществе
«Финляндия-Россия» р. о.

<http://groups.msn.com/vtnluoo820na8g5k348mesivg3/aloitussivu.mcnv>

19 SVS ry:n Lappeenrannan osaston Venäläinen klubi Lappeenranta

Русский клуб об-ва «Финляндия-Россия»

г. Лаппеенранта р. о.

20 Helsingin Balalaikkaorkesteri ry. Otalampi

Гельсингфорский балалаечный оркестр р.о.

21 Suomen Venäjänkielisen Väestön Foorumi ry. Porvoo

Форум русскоязычного населения в Финляндии р. о.

22 ABC Nuorisotoiminta ry. Turku

Молодежная организация ABC р. о.

www.abckatjusha.net

23 Fotoklubi Subjektiv ry. Turku

Фотоклуб «Субъектив» р. о.

24	Kansanvälinen kehittämis- ja yhteistyöyhdistys Baltic Region ry. Международное об-во по развитию и сотрудничеству «Балтийский регион» р. о.	Turku	
25	Monikulttuuri musikki yhdistys ry. Многокультурное общество "Радуга" р. о.	Turku	
26	Turun Venäläinen Klubi ry. Русский клуб города Турку р. о.	Turku	www.turunvk.nm.ru
27	Helsingin Pyhän Kolminaisuuden kirkonystävät ry. Общество друзей Гельсингфорской Святотроицкой Церкви р. о.	Uusikaupunki	
28	Arbor Mundi ry. Общество "Арбор Мунди"	Kotka	
29	LOGRUS – kansainvälinen nuorisaloitteiden tukiyhdistys ry. LOGRUS – междугародное общество поддержки молодежных инициатив	Helsinki	
30	<i>Päiväkotikiinteistö Kalinka oy.</i> <i>АО «Домовладение д/с Калинка»</i>	Helsinki	http://www.kalinka.org/
31	<i>Spektr Kustannus oy.</i> <i>Издательский дом «Спектр»</i>	Helsinki	www.spektr.net

32 *Suomalais-venäläisen koulun
kannatusyhdistys ry.*

Helsinki

<http://www.kalinka.org/>

*Об-во поддержки финско-русской
школы р. о.*

№№ 30, 31 ja 32 ovat SVYL:n kannatusjäseniä

Päivitetty 21.12.2006

Johtopäätökset

Suomen venäläisväestön kohtalo vuoden 1917 jälkeen sisältää monia traagisia käänteitä, mutta koko ajan on ollut ongelmallista ”olla venäläinen Suomessa”. Sisällissodan ja Kronstadtin nousun (1921) jälkeen monet Suomeen tulleet emigrantit jatkoivat matkaansa länteen, kuka Tšekkoslovakiaan, kuka Ranskaan, Serbiaan tai Saksaan. Suomen henkinen ilmapiiri oli ahdistava entisille Venäjän yläluokan jäsenille ja oleskelu rajan läheisyydessä tuntui vaaralliselta.

Suomen venäläisväestö on elänyt harvinaislaatuudessa ristipainetilanteessa historiallisten ja kulttuuripoliittisten käänteiden ja muutosten Suomessa. Integraation ja assimilaation vivahteet ovat moninaiset. Esimerkkejä löytyy totaalisesta assimilaatiosta, menneisyyden ja juurien kieltämisestä, nimen muutoksesta ja valtaväestöön sulautumisesta maltilliseen integraatioon sukujuurien, traditioiden ja perinteiden vaalimiseen ja kielitaidon ylläpitämiseen.

Jos palaamme alussa mainittuun Vilho Harlen ja Sami Moision Suomen identiteettipolitiikan *Vihollinen–Ystävä*-asetelmaan niin on ymmärrettävää, että YYA-Suomen pitkä pakkoystävyyden kausi on kaikkien muiden historiallisten tapahtumien lisäksi jakanut venäläisväestön eri ryhmiin. Liennytyksen kausi purkaa pakkoystävyyttä ja olisi eduksi siirtyä vanhasta *Vihollinen–Ystävä*-asetelmasta neutraaliin, demystifioituun ja realiteetteja huomioon ottavaan käsitykseen venäläisistä. Tällöin inhimillinen ja tasavertainen asenne venäläisväestöä kohtaan ei olisi poissuljettu vaihtoehto.

Suomen kannalta venäläisväestön panos suomalaiseen kulttuuriin ja suomalaisen identiteetin rakentamiseen on ollut vahva lähinnä kaupallisella ja taiteellisella alalla. Venäläisväestön tilanne Suomessa on siitä harvinaislaatuinen, että sitä ei voida tarkastella erillään historiallisista, poliittisista, kulttuurisista, uskonnollisista tai ateistisista lähtökohdista. Kieli heijastaa eri yhteiskuntajärjestelmien erilaista mentaliteettia, vrt. neuvostoihmistä nykyvenäläiseen nuoreen. Suomen venäläisväestön kannalta olisi tärkeitä myöntää väestönsosan kirjavuus ja korostaa yhteisten päämäärien ja tavoitteiden tärkeys, jolloin maahanmuuttajien ja heidän lastensa kasvatuksen ja koulutuksen sekä mentaliteettien erot tasoittuisivat.

Integraatiossa on pitkälti kyse vastaanottajamaan ja maahanmuuttajan kohtaamisesta ja vuorovaikutuksesta yhteiskunnallisella, sosiaalisella ja kulttuurisella tasolla. Kansainvälisten ja kotimaisten tutkimusten mukaan maahanmuuttajien lapsilla ja lastenlapsilla on kaikista vaikeinta. Tässä tutkimuksessa painotettiin koulunkäynnin ja opiskelun onnistumisen puitteiden turvaamisen tärkeyttä integraatioprosessissa. Tasavertainen mahdollisuus työllistymiseen on yksi onnistuneen integraation peruslähtökohtia syrjäytetyksi tulemisen ja syrjäyttämisen sijaan.

Suomen venäläisväestön kaikki eri kerrostumat muodostavat Suomelle arvokkaan potentiaalin. Vanhan Venäjän kulttuuriperinteen tunteminen on noussut arvoonsa tämän päivän Venäjällä. Toivottavasti näin voisi olla myös Suomessa, jossa maiden väliset siteet ovat vahvasti näkyvissä historiassa, sivistyksessä, kulttuurissa ja myös Suomen kannalta tärkeässä Venäjän-kaupassa.

Liitteet 1-6

- Liite 1. Venäjää äidinkielenään puhuvien osuus (%) kunnan väkiluvusta vuoden 2006 lopussa.
- Liite 2. Äidinkielenään venäjää puhuvat syntymävaltion mukaan 31.12.2006
- Liite 3. Venäjänkieliset Helsingissä 1990- 2006.
- Liite 4. Venäläisväestö Suomen kaupungeissa.
- Liite 5. Venäläisväestö entisissä IVY-maissa ja Baltian maissa.
- Liite 6. Venäläiset taiteilijat Suomessa. Taidenäyttely 9. II. 1935.

Dokumenttifilmit

Emigrantit 1-4 (1970-luku),

Tsarens sista gåva (Chris Zitting, 1992),

Miksi en puhu venäjää (Schulgin),

Jään yli (Seppo Rustanius),

Tystare än vattnet, lägre än gräset (Viveca Ringmar 2003).

Lähdeluettelo

Ahti, Martti (1999): *Ryssänvihassa, Elmo Kaila 1888–1935*, Juva.

Anhava, Jaakko (2005): *Maailman kielet ja kielikunnat*.

Baschmakoff, Natalia & Leinonen, Marja (2001):

Russian Life in Finland 1917–1939: A local and oral history.

Waldemar Melanko (toim.) *Studia Slavica Finlandensia Tomus XVIII*, Helsinki.

Berin-Bey, Boris (1974): *Venäjän punainen lihamylly*. Forssa.

Cederholm, Boris (1929): *Punainen painajainen*. Porvoo.

- Fant, Kenne (1995): *Alfred Bernhard Nobel*. II upplagan, Finland.
- Fabergé, Oleg A. Suom. Talvio-Jaatinen, Pirkko (1990): *Muistikuvia*. Helsinki.
- Grierson, Roderick, ed.: *Gates of Mystery. The Art of Holy Russia*. Näyttelyluettelo Chicago. Milan. ISBN 09635374 07.
- Harle, Vilho ja Nuotio, Sami (2000): *Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka*, Tampere.
- Heyman, Anna G. (1976): *Invandrarbarn*. Stockholm.
- Holthoer, Rostislav (1991): *Uskollinen Venäläinen*, Keuruu.
- Husu, Liisa (2000): *Sexism, Support and Survival in Academia. Academic Women and Hidden Discrimination in Finland*. Social psychological studies 6. Helsinki.
- Jasinskaja-Lahti, Inga; Lebkind, Karmela ja Vesala, Tiina (2002): *Rasismi ja syrjintä Suomessa*. Maahanmuuttajien kokemuksia, Helsinki.
- Jasinskaja-Lahti, Inga (1997): *Maahanmuuttajien sopeutuminen pääkaupunkiseudulla*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1997:9. Helsinki.
- Karemaa, Outi (1998): *Vihollisia, Vainoojia, Syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917– 1923*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Karppinen, Antti (2003): *Minne troikka rientää*, Helsinki.
- Karppinen, Antti (2006): *Sirppi, vasara ja tähti*, Helsinki.
- Kilpeläinen, Hannu (2000): *Valamo – Karjalaisten luostari? Luostarin ja yhteiskunnan interaktio maailmansotien välisenä aikana*, SKS, Helsinki.
- Kiparsky, V. (1945): *Suomi Venäjän kirjallisuudessa*. Helsinki.
- Kirkinen, Heikki (päätoim. 2006): *Venäjän historia*. Keuruu.
- Klinge, Matti (1972): *Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta*. Porvoo.
- Klinge, Matti (2003): *Suomi Euroopassa*. Keuruu.

- Korhonen, Teppo (toim. 1993): *Mitä on suomalaisuus*, Helsinki.
- Koskinen, Esa (2005): *Kullalla kirjailtu elämä. Kamariherra Hjalmar Linder 1862–1921*. 2. painos. Jyväskylä.
- Kuhlberg, Svante (toim. 2002): *Venäläiset Kauppiaat Helsingin historiassa*, Helsinki.
- Kuorsalo, Anne, Susiluoto, Ilmari, Valkonen, Martti (2007): *Venäjä. Kovan linjan energiajätti*, Helsinki.
- Langhoff, August (1922): *Seitsemän vuotta Suomen edustajana Valtaistuimen edessä. Muistelmia ja Muistiinpanoja vuosilta 1906–1913*. Porvoo.
- Lepola, Outi; Villa, Susan (toim. 2007): *Syrjintä Suomessa*. Helsinki.
- Loima, Jyrki (2001): *Muukalaisina Suomessa, Kaakkoisen Kannaksen kreikkalaiskatoliset venäläisseurakunnat kansallisena ongelmana 1889–1939*. Helsinki.
- Lund, Tamara (2000): *Lohikäärmeen pahvikulissit*. Keuruu.
- Lunde, Ingunn & Roesen, Tine (ed. 2006): *Landslide of the Norm. Language Culture in Post-Soviet Russia*. Slavica Bergensia 6. Bergen.
- Löytönen, Markku; Kolbe, Laura (toim. 1999): *Suomi. Maa, kansa, kulttuurit*. Jyväskylä.
- Miettinen, Helena (2004): *Menetetyt kodit, elämät, unelmat*. Suomalaisuus paluumuuttajastatukseen oikeutettujen venäjänsuomalaisten narratiivisessa itsemäärittelyssä. Helsinki.
- Nevalainen, Pekka (1999): *Viskoi kuin Luoja kerjäläistä. Venäjän pakolaiset Suomessa 1917–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 742, Helsinki.
- Nieminen, Mauri; Paananen, Seppo; Pohjanpää, Kirsti (laatineet, 2003): *Maahanmuuttajien elinolot. Venäläisten, virolaisten, somalialaisten ja vietnamilaisten elämää Suomessa 2002*. Helsinki.
- Niinisalo, Suvi (toim. 2005): *Epäluuloista ekumeniaan. Ortodoksisen ja luterilaisen kirkon vuoropuhelu*. Etelä-Karjala-Instituutti, Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Raportti 2., Lappeenranta.

Pachmuss, Temira (1992): *Moving River of Tears. Russia's Experience in Finland*, American University Studies Series XII Slavic Languages and Literature, Vol. 15. Peter Lang, New York.

Parvilahti, Unto (1958) *Berijan tarhat*. Havaintoja ja muistikuvia Neuvostoliitosta vuosilta 1945–1954. Kuudes painos. Helsinki.

Perhoniemi, Riku; Jasinskaja-Lahti, Inga (2006): *Maahanmuuttajien kotoutuminen pääkaupunkiseudulla. Seurantatutkimus vuosilta 1997–2004*. Helsinki.

Pernaa, Ville (2002): *Tehtävänä Neuvostoliitto. Opetusministeriön Neuvostoliittoinstituutin roolit suomalaisessa politiikassa 1944–1992*. Helsinki.

Petrova, Evgenija ed. (2002): *Näyttelyluettelo. Suuret venäläiset mestarit ja kuva Jeesuksesta*. Palace Editions.

Pöllä, Raija-Liisa (1994): *Solovetskin luostari*. Venäjän historian peili. Jyväskylä.

Reijonen, Tuuli (1968): *Kannaksen mosaiikkimaailma*. Helsinki.

Rousi, Arne (2006): *Ystäväni musiikin maestrot*. Jyväskylä.

Rytkönen, Pekka; Munsterhjelm, Riggert; Lindqvist, Solveig (Red., 1989): *Georges von Swetlik*, Helsingfors.

Sailas, Anne, Susiluoto, Ilmari, Valkonen, Martti (1996): *Venäjä – jättiläinen tuuliajolla*. Helsinki.

Soini, Helena (2005): *Kultainen kuherruskuukausi. Suomen kansallistaiteilijoiden vaikutus Venäjän taiteeseen. Venäläisen taiteen Suomi-kuva 1875-1925*. Jyväskylä.

Suomela, Julitta (2001): *Rajantakainen Venäjä Venäläisten emigranttien aatteelliset ja poliittiset mielipiteet Euroopan venäläisissä sanomalehdissä 1918–1940*. SKS, Helsinki.

Susiluoto, Ilmari (2006): *Takaisin Neuvostoliittoon*. Helsinki.

Suvoroff, P. (1911): *Kysymys tasaoikeuksista. Venäläisten asema Suomessa ja suomalaisten keisarikunnassa*. Käännös venäjän kielestä. Tukholma.

Sylvesterson, Elsa, Puromies, Anu (1995): *Elämäni piruetit*. Primaballerinan muistelmat. Juva.

Veste, Risto (2001): *Ei muuta taidetta kuin kauneus. Muistikuvia kolmen emigranttitaiteilijan elämästä*, Rovaniemi.

Voslensky, Michael, övers. Bengt Anderson (1982): *Nomenklatura. Om den härskande klassen i Sovjetunionen*. Stockholm 1982.

Westerlund, Lars (toim. 2004): *Venäläissurmat Suomessa 1914–22, osat 1, 2.1, 2.2*. Valtioneuvoston Kanslian julkaisusarja 1–3/2004. Helsinki 2004.

Monisteet

Byckling, Liisa (2006): *Arkadiasta Aleksanterin Teatteriin Helsingin Venäläinen teatteri 1868–1918*. (41 s.)

Melanko, Valdemar (1997) *Käkisalmelainen Nikolai Bojarinoff Viipurin Sergejeffien kuvaajana*. (31 s.)

Venäläinen hyväntekeväisyysyhdistys Suomessa 100 vuotta 1872–1972.

Leinonen, Marja, Helsingin venäläinen kauppaisyhdistys 1918–1988.

Shenshin, Veronica, (1998) Helsingin venäläinen kauppaisyhdistys r.y. 1918–1998. (12 s.)

Skog, Tapio, (2006) Finländska officerare i den kejsarliga ryska arméns och krigsflottans tjänst 1809–1917. (25 s.)

Artikkelit

Alanen, Aku: *Venäjän kielen asemasta Suomessa on syytä keskustella*. *Kuntapuntari* 4/2007, 57–59.

Baschmakoff, Natalia: *Sweet and Bitter Memories: Reminiscence Talk – Statements, Descriptions, Narratives*. *ELORE* (ISSN 1456–3010), vol. 13 – 1/2006. 1–16.

Ehrnrooth, Jari: Kipupisteitä kansakunnan ruumiissa. *Suomi. Maa, kansa, kulttuurit*. Jyväskylä 1999, s. 113–123.

Halén, Harry: Rysk adel i Finland: Smolensk-ätten Rudnev. *Genos* Nro 4/2002, s. 199–203.

Hietanen, Leena: Koulu syytön mellakoihin Virossa. *Opettaja* 22/2007, 12–13.

IH: Syrjintää 30-luvun Suomessa. Sofia Pehkosen elämänkohtalo. *Aamun Koitto* 1/1997, s. 16–17.

Janhunen, Juha: Sortokaudet ja kielelliset suhdanteet. *Kanava* Nr 3/2008, s. 320–325.

Kolari, Veli : Suomen slavistiikan vaihteita. Helsingin yliopiston slaavilaisten kielten laitoksen raportteja 2.

Knuuttila, Seppo: Suomalainen yhtenäiskulttuuri – onko sitä? Esitelmä Jyväskylässä 8.4. 1999.

Laitila, Teuvo: Ortodoksikarjalaiset idän ja lännen rajalla: suomalaisuus, karjalaisuus, venäläisyys ja kansallisen identiteetin rakentaminen. *Epäluuloista ekumeniaan. Ortodoksisen ja luterilaisen kirkon vuoropuhelu*. Etelä-Karjala-Instituutti raportti 2. Lappeenranta 2005, s. 107–130.

Långvik-Huomo, Marianne: Hyväntekeväisyys – velvollisuus ja elämäntehtävä. *Aurora Karamzin. Aristokratian elämää*. Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 7. Keuruu, 2006.

Pulma, Panu, Piirteitä suomalaisesta etnopolitiikasta. *Vieraat kulkijat – tutut talot. Näkökulmia etnisyyden ja köyhyyden historiaan Suomessa*. toim. Häkkinen, A., Pulma, P., Tervonen, M. SKS, Helsinki 2005, s. 453–468.

Tulviste, Peeter: Vandaalit ja vironvenäläiset. *Kanava* 4–5 2007, s. 275–276.

Pro gradut

Haapea-Partanen (1988): Hattumuoti Victor Barsokevitchin valokuvissa. Helsingin yliopisto. Pro gradu.

Hyytiäinen, Mirkka (2004): Kolme Karjalaa. Karjalaisuus toisen sukupolven karjalaisten tulkinnoissa. Helsingin yliopisto. Pro gradu. 99 s.

Kopteff, George (1983): Venäläisten emigranttien järjestötoiminta Suomessa 1917–1945. Helsingin yliopisto, Skandinavian historian laitos. Pro gradu -tutkielma.

Martinoff, Marina (1986): O dejatelnosti russkih emigrantov v oblasti kultury i iskusstva v Helsinki v 1918–1919 godah. Helsingin yliopisto, Venäjän kielen ja kirjallisuuden laitos. Pro gradu -tutkielma.

Pankakoski, Johanna (1983): Suomen venäläisten emigranttien poliittinen liikehdintä 1918–27. Jyväskylän yliopisto, Suomen historian laitos. Pro gradu -tutkielma.

Pietari, Helena (2006): Venäläisten Suomeen muutto – Lahdessa ja Turussa asuvien venäjää puhuvien nuorten muuttotilanne ja sopeutuminen. Maantieteen tutkielma. Web Reports No.21. Siirtolaisuusinstituutti. Turku.

Roos, Sirpa K. (1995): Kaksi kyyröläistä savenvalajaa. Pro gradu.

Sohlman, Eiri (2001): Toisenlaisen terveyden äärellä. Venäläisten maahanmuuttajien terveystietoisuus dialogisen kasvatuksen ja kasvamisen viitekehyksessä. Lapin yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta. Kasvatustieteen maisterin koulutusohjelma.

Toppila, Paula (1993): Suomen venäläinen taiteilijayhdistys ry. Venäläisten taiteilijoiden toiminnasta Helsingissä 1933–41. Helsingin yliopisto, Taidehistoria.

Venäjänkieliset

Bekžanova, N.V.; Volkova, N.A.; Mahanov, O.H. ; Sidorenko, N.A. (2003): «A prišlos v razluke žit goda...» *Materialy k biobibliografii 1987 – 2002. Sankt-Peterburg.*

Voprosy identitšnosti v russkojazytšnoj diaspore. *Studia Slavica Finlandensia* tomus XXIII. Helsinki.

Gusev, Vladimir (1998): *Mir Iskusstva K stoletiju vystavki russkih i finljandskih hudožnikov 1898 goda.* Palace Editions.

Zenkovskij, V.V., (2001): *Deti emigratsii: Vospominanija. Sbornik statej.* Moskva.

Protasova, E. Ju. (2004): *Fennorossy. Žizn i upotreblenije jazyka.* Sankt-Peterburg.

Saharov, A.N., Vihavainen, T. (2006): *Rossija i Finljandija: problemy i vzaimovosprijatija*. Materialy rossijsko-finljandskih simpoziumov istorikov. Moskva.

Susi, Valeri (2005): *Russki Kulturno-Demokratitšeski Sojuz v litsah i sudbah. 1945 – 2005*.

Tolstoj, S.M. (1994): *Deti Tolstogo*. Tula.

Sinisalo-Katajisto, Petra (ed. 2006): *Voprosy identitšnosti v russkojazytšnoj diaspore*. Studia Slavica Finlandensia tomus XXIII. Helsinki.

Raportit

Kulttuuri-identiteetin ongelmia: suomalaiset kulttuurivähemmistöt. Suomen Unesco-toimikunnan julkaisuja Nro 14. Helsinki 1978.

Cultural Minorities in Finland. An Overview towards Cultural policy. Publication of the Finnish National Commission for Unesco No. 66. Helsinki 1995.

Suomen venäjänkielisen väestönosan kysymyksiä 2002. Etnisten suhteiden neuvottelukunnan asettaman työryhmän raportti, Helsinki 2003.

Suomen kolmas raportti alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta, Helsinki 2006.